

Pohjoiset paikallisuudet

Keskustelua
arkkitehtuurista,
taiteesta ja politiikasta

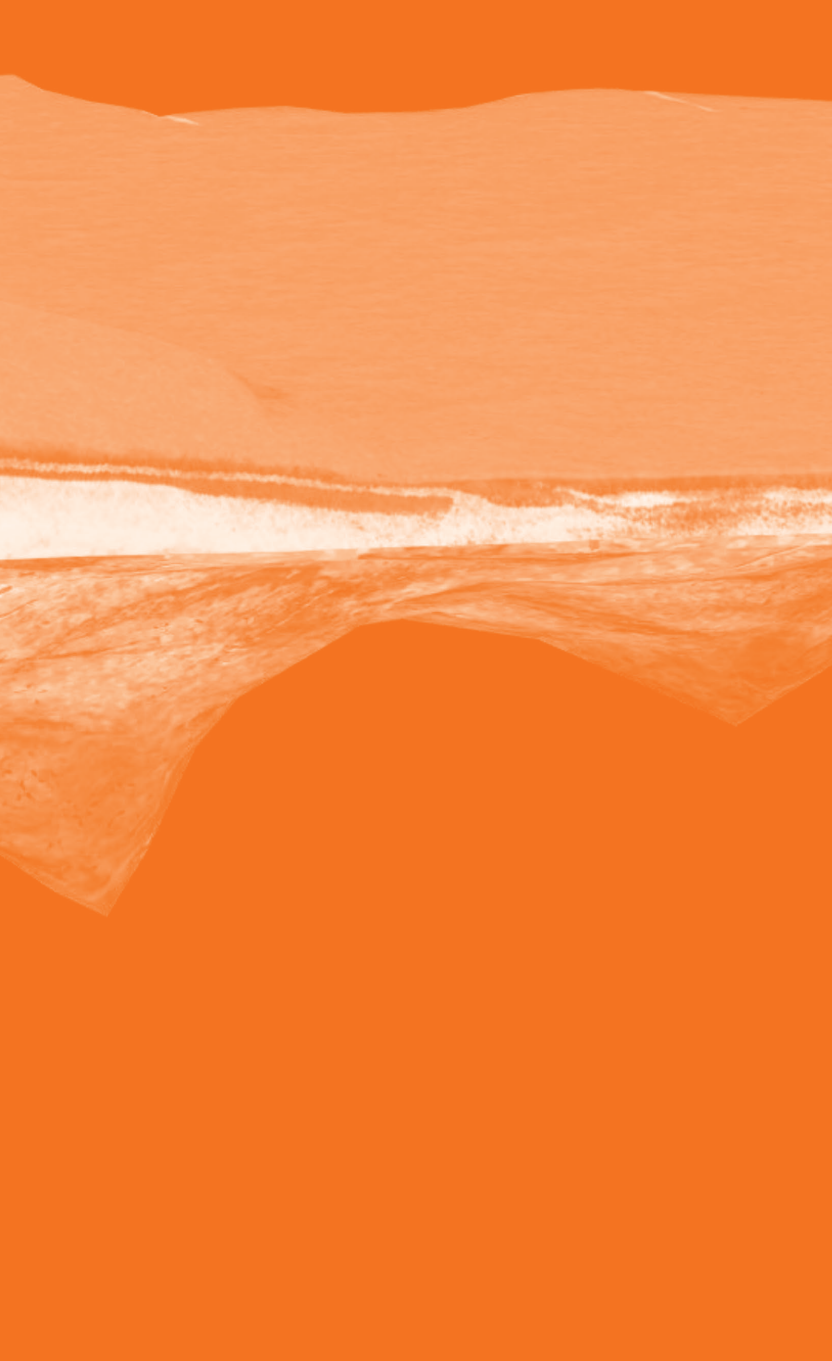
Toim. Aleksi Lohtaja, Mika Savela,
Tuomas Korkalo ja Soile Veijola

Pohjoiset paikallisuudet

Keskustelua arkkitehtuurista,
taiteesta ja politiikasta

Toim. Aleksi Lohtaja, Mika Savela,
Tuomas Korkalo ja Soile Veijola

Sisältö

6	Esipuhe
12	Johdanto Toimittajat

Osa I

26	Pohjoinen maailmojen rajana Janne Säynäjäkangas
50	Teknologisten ilmasto- interventioiden vaikutukset arktisella alueella Ilona Mettiäinen
66	Kiertotalous kaupungin aineenvaihduntana Teemu Loikkanen

Osa II

- 76 **Mitä ja miten sinä tiedät?**
Jenni Hakovirta
- 82 **Lyhytvuokrauksesta
puhumisen taito**
Soile Veijola
- 110 **Airbnb ja ubiikki paikallisuus**
Aleksi Lohtaja
-

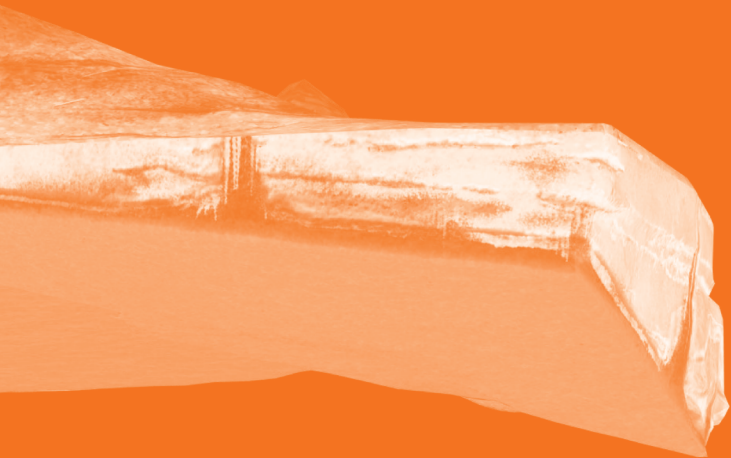
- 120 **The Shapes of the Desires
of the North to Come**
Liisa Ryytänen
-

Osa III

- 142 **Pohjoisuus uusien modernien
mahdollisuuksina muotoilussa ja
arkkitehtuurissa**
Mika Savela
- 154 **Muuttuvan kaupungin suunnittelu
taiteen menetelmin**
Riikka Vuorenmaa
- 162 **Pohjoisen taiteilija**
Tuomas Korkalo
-

- 172 **Kirjoittajat**

Esipuhe

Julkaisumme tarkastelee pohjoisia paikallisuuksia suhteessa ympäristöpolitiikkaan, kaupunkikehitykseen ja arkkitehtuuriin. Kysymme, millaisissa ympäristöissä elämme nyt ja tahdomme elää tulevaisuudessa. Tavoittelemme kokonaisvaltaisempaa ymmärrystä pohjoisuuden ja globaalien ilmiöiden yhteyksistä, jotta niin kulttuuriin, luontoympäristöihin kuin arkkitehtuuriin ja taiteeseenkin liittyvillä politiikkaohjelmilla olisi laajempaa merkitystä ja vaikutusta – ja jotta ne olisivat aiempaa vahvemmin työn alla ja esillä myös pohjoisessa.

Julkaisumme syntyi yhteistyönä *Taiken* eli Taiteen edistämiskeskuksen, *Archinfon* eli arkkitehtuurin tiedotuskeskuksen ja Lapin yliopiston tutkijoiden kesken. Mukana oli myös tutkijoita ja taiteilijoita muista yliopistoista. Järjestimme maaliskuussa 2025 pyöreän pöydän seminaarin pohjoisista paikallisuuksista Rovaniemellä. Käsillä oleva julkaisu koostuu seminaariesityksistä työstetyistä esseistä sekä seminaariin kuuluneen Napapiiri-ekskursion visuaalisesta annista.

Tutkijatapaamista taustoitti Taikessa vuosina 2023–2024 toiminut *Uusi paikallinen* -kehitysryhmä, joka pyrki syventämään keskustelua paikallisuuden merkityksestä arkkitehtuurissa, julkisessa taiteessa ja kaupunkikehityksessä. Myös opetus- ja kulttuuriministeriön, ympäristöministeriön sekä työ- ja elinkeinoministeriön julkaisema Suomen arkkitehtuuripoliittinen ohjelma, *Kohti kestävää arkkitehtuuria* (2022–2035), joka korostaa paikallisuuden keskeistä roolia ekologisessa

kestävyys siirtymässä, vaikuttaa taustalla. Taike ja Archinfo ovat pyrkineet yhteistyönä edistämään viimeksi mainittua ohjelmaa uudistamalla ja laajentamalla keskustelua siitä, mitä paikallinen arkkitehtuuripolitiikka tässä ajassa tarkoittaa. Uusia paikallisia arkkitehtuuriohjelmia on lähtenyt käyntiin, hankeaihioita kehitelty. Ne mahdollistavat keskustelun asuin- ja toimintaympäristöjä koskevan päätöksenteon tavoitteista ja periaatteista.

Maaliskuussa 2025 loimme siis Lapin yliopiston valoisassa Akvaariokabinetissa vuorovaikutusta tutkimuksellisten, kulttuuristen ja taiteellisten

näkemysten välille. Seminaaripäivää edelsi illansuussa tehty ekskursio Napapiirille, jossa rovaniemeläistaustainen arkkitehti ja taiteilija Liisa Ryyänen opasti meidät Joulumaan kerroksellisen arkkitehtuurin äärelle.

Seminaarin työskentelymuoto oli ennen kaikkea keskusteleva. Osallistujat olivat toimittaneet etukäteen tai toivat mukanaan yhden liuskan eli 'aanelosen' mittaiset tiivistelmät ajatuksistaan. Ne jaettiin kaikille läsnäolijoille paperisina aina ennen kutakin puheenvuoroa. Tietokoneita ja PowerPoint -esityksiä ei käytetty lainkaan. Oman liuskan esittelyyn oli aikaa viisi minuuttia, minkä jälkeen esitystä kommentoitiin yhdessä viidentoista minuutin ajan. Keskittyminen yhteen asiaan kerrallaan oli täysipainoista – ja ylipäätään nykyaikana harvinaista. Myös näkökulmien moninaisuus oli monta kertaa laajempi kuin tavanomaisissa, pitkien esitelmien seminaareissa. *Liuskaseminaarissa* rakentui monialainen viitekehys, josta oli luontevaa edetä yhteisen julkaisun kirjoittamiseen ja sen saattamiseen laajemman yleisön käyttöön.

Taiken ja Archinfon yhteistyö arkkitehtuuripolitiikan edistämisessä on nykyisen ohjelman ensimmäisten vuosien aikana pyrkinyt valtakunnalliseen ja verkostomaiseen toimintatapaan. Käytännössä tapahtumissa ja kehityshankkeissa paikallisryhmiä on kuitenkin ollut toistaiseksi mukana keskisestä ja eteläisestä Suomesta. Pohjoisessa arkkitehtuuripolitiikasta on puhuttu vähemmän. Paikallisia arkkitehtuuri-ohjelmia ei esimerkiksi Lapissa ole vielä nähty.

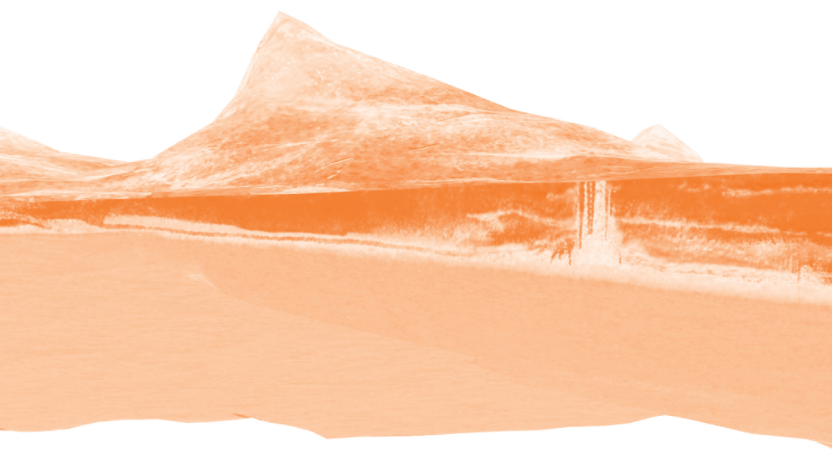
Tilanne kannustaa kokeilemaan nopeampia ja suurempia toimintamalleja, joissa pohjoisista paikallisuuksista kokoonnutaan keskustelemaan monialaisesti ja -tieteisesti, mieluiten pohjoisessa – paikan päällä. Tällä kertaa Lapin yliopiston kautta saatiin mukaan eri tieteenaloja edustavia tutkijanäkökulmia ja Taiken ja Archinfon ohjelmatyön kautta arkkitehtuurin, taiteen ja kulttuurin asiantuntemusta. Seminaari – ja sittemmin julkaisu – syntyivät näistä aineksista.

Olemme kirjoittaneet kantaa ottavan tutkimukseen perustuvan julkaisun ja suunnanneet sen niin suurelle yleisölle kuin eri alojen ammattilaisille ja tiedeyhteisöillekin. Tahdomme virittää monialaista jatkokeskustelua pohjoisen tulevaisuuksista sen paikallisuuksista käsin.

Kiitämme lämpimästi kaikkia tutkijatapaamiseen ja käsillä olevan julkaisun tekemiseen osallistuneita.

Toimittajat

Johdanto

Arktiset luonnonresurssit ja kaivosteollisuuden tarvitsemat kriittiset mineraalit, lämpenevän ilmaston työntövoima, Naton tukikohdat muuttuneessa turvallisuustilanteessa, kasvava turismi laajenevine matkailupalveluineen – *pohjoiseen* on jälleen tunkua. Uusi kiinnostus tuntuu kuitenkin noudattavan tuttua kaavaa. Pohjoinen on 'kaukana', sitä tarkastellaan suurten toimijoiden intressien suunnassa ikään kuin ulkopuolelta ja usein kliseisen sanaston kautta, jossa vaikkapa *Lapin aitoudella* houkutellaan ihmisiä kuluttamaan palveluita, joita nykyajassa katsotaan lomalla tarvittavan. Hallitseva puhetapa leipoo pohjoisuudesta strategisen tai myyttisen kohteen ja sijoittaa sen etäälle puhujan omasta elämästä.

Pohjoisesta käytävä julkinen keskustelu rajaa näin monien olennaisten poliittisten keskustelujen ulkopuolelle tietoa, paikallisuuksia ja elämisen käytäntöjä. Olisi aina muistettava kysyä, kenen tietoa, tarpeita ja unelmia käsitykset 'pohjoisesta' edustavat.

Todellinen pohjoinen rakentuu monista *pohjoisista paikallisuuksista* käsin.

Kirjoituskokoelmamme kutsuu lukijoitaan pohtimaan muiden muassa arkkitehtuurin, taiteen, tieteen, yhteiskunnan ja luontoympäristöjen välisiä suhteita pohjoisten paikallisuuksien näkökulmista. Yhtäältä pohjoista alueena muovaavat poliittiset, taloudelliset ja ekologiset voimat, toisaalta se on myös kokemusperäinen ja kulttuurisesti rakentunut paikka, jota eletään, koetaan ja kuvitellaan monin eri tavoin. Emme etsi yhtä, yhtenäistä emmekä lopullista tarinaa pohjoisuudesta.

Julkaisumme pontimina ollutta *Pohjoiset paikallisuudet* -tutkijaseminaaria taustoittivat havainnot ristiriidoista yhteisöjen omien alueidenkäyttötoiveiden, alueellisen elinvoiman sekä vihreän siirtymän investointien välillä. Julkisuudessa pohjoista kehitysuskoa ovat edustaneet esimerkiksi matkailu lasi-igluineen ja tornihotellivisioineen, vety- ja tuulivoimasuunnitelmat sekä strategiset väylä- ja voimalahankkeet. Pohjoisen Suomen ja Saamenmaan paikalliset kulttuurit elämäntapoineen, arvoineen ja ympäristösuhteineen jäävät helposti ylikansallisten – ja kansallisten – intressien varjoon. Konflikteilta ei olla välttytty.

Esimerkiksi Rovaniemellä on nähty asukkaiden mielenilmauksia kaupungin lyhyt vuokrauspolitiikasta. Kansallisvaltioiden rajat ylittävä arkkitehtuurikeskustelu on aktivoitunut saamelaisalueilla esimerkiksi viimeaikaisten tuoreiden pohjoismaisten julkaisujen ja näyttelyiden myötä.

Onkin helppoa ilmoittautua pohjoisen politiikan edustajaksi eri aloilla kaupasta kulttuuriin ja luonnonvaroihin, mutta mistä pohjoisen edustajuus pohjimmiltaan syntyy? Mitä kaikkea edustat ja edistät? Millä asialla joulupukki on?

Eräs seminaarissa vahvistunut lähtökohta on, että vain moniäänisellä keskustelulla erilaisten pohjoisuuksien tulevaisuuksista voidaan tunnistaa ja tunnustaa yhteisöjen arvo ja paikallisuuksien kirjo. Muutoin pohjoinen kutistuu helposti pelkiksi hyödynnettäviksi sijainneiksi ja resursseiksi.

Politiikan pohjoinen

Maailmantalouden globaalien keskusten ja syrjäseutujen välinen ero yhdistetään usein (köyhän) globaalin etelän ja (vauraan) globaalin pohjoisen vastakkainasetteluun. Eronteko heijastaa siirtomaavallan, kapitalistisen maailmanjärjestelmän ja epätasaisen kehityksen historiallisia kehityskulkuja. Kahtiajako on kuitenkin ongelmallinen, sillä se sivuuttaa monikeskisen maailmanjärjestyksen ja alueellisen eriytymisen yhteen kietoutuvan muotoutumisen. Sen kummemmin pohjoinen kuin eteläkään ei ole yhtenäinen, homogeeninen alue.

Useat globaalin etelän kaupungit toimivat ennakkokäsityksistä poiketen merkittävinä taloudellisina solmukohtina ja teknologisen kehityksen keskuksina. Samalla osa globaalin pohjoisen alueista jää taloudellisesti ja

infrastruktuurinsa osalta marginalisoiduiksi. Keskuksen ja periferian, pohjoisen ja etelän välistä suhdetta tulisikin tarkastella pikemminkin muuttuvana prosessina kuin kiinteinä maantieteellisinä jaotteluina.

Kirjan ensimmäisessä luvussa filosofi ja politiikan tutkija **Janne Säynäjäkangas** osoittaa, että maapallon pohjoisimmat alueet ovat historiallisesti toimineet ja toimivat yhä enemmänkin rajaseutuina kuin perinteisinä keskuksina. Rajaseudut ovat paikkoja, jotka toimivat maailmanjärjestelmässä intressien ja haltuunottojen kohteena niin luonnonvarojen kuin kulttuuristenkin merkitysten osalta, mutta samanaikaisesti niissä syntyy myös uusia elämänmuotoja, käytäntöjä ja merkityksiä. Pohjoisuuden merkitystä olisikin pohdittava nyt, kun globaali talousjärjestelmä on suuntaamassa katseensa toistaiseksi valloittamattomille ja määrittelemättömille alueille.

Konkreettisen esimerkin rajaseutujen roolista antaa ilmastonmuutos. Arktisen alueen roolista ilmastonmuutoksen hillitsemisessä keskustellaan parhaillaan pääasiassa globaalista näkökulmasta. Ihmismaantieteilijä **Ilona Mettiäinen** muistuttaa globaalin perspektiivin mahdollisista ristiriidoista paikallisten elämismailmojen, intressien ja alkuperäiskansojen maailmankuvan kanssa. Voidaanko globaaleja ilmastonmuokkausmenetelmiä kehittää ja soveltaa niin, että ne ovat sekä oikeudenmukaisia että paikallisesti hyväksyttäviä – ja tukevat arktisten yhteisöjen omia tavoitteita?

Pohjoisuuksien politiikassa kyse ei ole ainoastaan globaalien intressien sovittamisesta paikalliseen kontekstiin vaan myös paikallispolitiikan sisäisistä suhteista ja tasoista. Poliitiikan pohjoista käsittelevän osion päätteeksi sosiologi **Teemu Loikkanen** kuvaa Rovaniemen kaupunkipolitiikkaa kiertotalousstrategian näkökulmasta. Kaupunkien vaikuttaessa asukkaidensa arkeen politiikan keinoin on tärkeää käydä kaupunkipoliittisista linjauksista avointa ja laajaa keskustelua kunnallispolitiikassa. On lisättävä kaupunkilaisten ymmärrystä siitä, mistä poliittisissa valinnoissa on kyse. Esimerkiksi Rovaniemellä ja Lapissa voimakkaasti kasvava ja laajeneva turismi pakottaa kysymään, miten tällainen kehitys on sovitettavissa yhteen kiertotalouden periaatteiden kanssa. Miten kiertotalouden kaltaiset käsitteet vaikuttavat arkkitehtuuriin, kaavoitukseen ja kaupunkien rakentamiseen tulevaisuudessa?

Asumisen ja arkkitehtuurin pohjoinen

Viime vuosina on alettu puhua saamelaisarkkitehtuurista aktiivisemmin ja saamelaisarkkitehdit ovat asettaneet keskustelulle lähtökohdat. On alettu purkaa eksotisoivia käytäntöjä ja käsityksiä saamelaisuudesta – myös arkkitehtuurissa. Kyseiset esitykset, representaatiot, nojaavat usein ulkopuolisten katseeseen. Ne rakentavat kuvaa saamelaiskulttuurista romantisoitujen, historiallisten tai stereotyyppisten mielikuvien varassa.

Saamelaisarkkitehti **Jenni Hakovirta** havainnollistaa luvussaan tietämisen väistämättömän paikkasidonaisuuden. On kysyttävä, kuka määrittää, miltä saamelaisuus näyttää, ja miten se ilmenee rakennetussa ympäristössä. Eksotisoivat lähestymistavat sivuuttavat saamelaisten omat kokemukset, tarpeet ja näkemykset arkkitehtuurista, maankäytöstä sekä rakentamisen ja luonnon suhteesta. Ne voivat ylläpitää kolonialistisia rakenteita myös arkkitehtuurin kentällä.

Toinen keskeinen maankäyttöön ja pohjoiseen paikallisuuteen liittyvä jännite liittyy matkailuun. Lapissa turismi ja siihen liittyvät matkailupalvelut ovat jatkaneet kasvuaan koronavuosien notkahdusten jälkeen. Lappia on pitkään viety maailmankartalle matkakohteena, jossa 'täytyy käydä'. Ilmaston lämmitessä viileästä pohjoisuudesta on kasvamassa entistä kiehtovampi matkailuvaltti, vaikka ilmastokriisin vaikutukset ovat iskemässä juuri pohjoiseen kovimmin. Poliittiset päättäjät ja matkailualan toimijat haluavat kuitenkin pitää taloudellisen hyödyntämisen aikaikkunaa avoimena ympäristökriisiin reagoimisen elintärkeydestä huolimatta.

Kirjassa tarkastellaan kahdesta näkökulmasta turismin vaikutuksia asumiseen niin pohjoisessa kuin muuallakin. Erityisen huomion kohteena on kansainvälisen alustatalouden avulla kasvanut asuntovuokraukseen erikoistunut yritys Airbnb. Se ja muut digitaaliset varausjärjestelmät muokkaavat rakennettuja ja elettyjä ympäristöjä.

Asetelmassa kaupunkisuunnittelulta saattaa siirtyä kyliltä ja kaupungeilta vaivihkaa globaalisti toimiville suuryrityksille.

Matkailun kulttuurintutkimuksen professori, sosiologi **Soile Veijola** rakentaa luvussaan uutta käsitteistöä lyhyt vuokraukselle, jotta voimme puhua siitä ja sen moninaisista vaikutuksista nykyistä puolesta tai vastaan -puheenpartta selkeämmin. Semioottinen merkitysanalyysi avaa näkymän asumisen ja majoittamisen eroihin kaupunkisuunnittelua ja poliittista päätöksentekoa varten.

Kulttuuripolitiikan asiantuntija **Aleksi Lohtaja** pohtii luvussaan, miten Airbnb teknologiana on muovannut sekä arkkitehtuuria että matkailua tiellä niin äärimmäisen geneerisyyden eli yleisluonteisuuden kuin myös äärimmäisen paikallisuuden katoamispisteeseen. Myös paikallisuus itsessään muuttuu tällöin markkinoitavaksi aitoudeksi ja autenttisuudeksi. Paikallisuus ei enää kuvaa eroja eri paikallisuuksien välillä vaan viittaa *ubiikisti* – kaikkialla samalla tavalla – vain itseensä.

Rovaniemen hallitsematon asuntotilanne kertoo muutoksesta, jonka lukemattomat kylät ja kaupungit todistavat eri puolilla maailmaa asuntojen ja kiinteistöjen omistajien ryhtyessä mieluummin majoittamaan lyhytaikaisesti turisteja sesonkien aikana kuin vuokraamaan asuntojaan pitkäaikaisesti paikallisille asukkaille. Asunnottomuus kulttuurin tai ilmaston takia vetovoimaisissa kaupungeissa ei johdu nykyisin

enää pelkästään yksilöiden elämänhallinnan haasteista – se on seurausta alustatalouden suurtoimijoiden menestyksen strategioista.

Taiteen ja muotoilun pohjoinen

Suomalaisessa arkkitehtuuri- ja muotoilupuheessa pohjoinen on ollut eräänlainen *ultima thule*, äärimmäinen pohjoisessa sijaitseva alue tai paikka.

Myyttisestä ja kaukaisesta pohjoisesta on ammennettu jo kauan suomalaisen luonnonläheisen, rehellisen ja vähäeleisen muotoilukertomuksen tarpeisiin. Suomalaisen arkkitehtuurin ja muotoilun suurnimet – etunenässä Alvar Aalto – ovat suunnitelleet yhtäältä pohjoisesta inspiroituen ja toisaalta pohjoista konkreettisesti jälleenrakentaen. Heidän aikanaan kysymykset paikkasidonnaisesta suunnittelutiedosta, toiseuttamisesta tai kulttuurisesta omimisesta eivät kuitenkaan olleet yhtä vahvasti esillä kuin nykyisin.

Arkkitehti ja kuvataiteilija **Liisa Ryynäsen** valokuvasarja dokumentoi Joulupukin pajakylän rakennuskannan kehitystä ja muutoksia Napapiirillä Rovaniemellä. Kuvista näemme, miten käsityksiä pohjoisuudesta ja arktisesta rajasta on historiallisesti tuotettu globaalin talouden ja matkailun tarpeisiin. Pajakylässä ristiriitaiset käsitykset pohjoisuudesta konkretisoituvat; paikalliset erityispiirteet kohtaavat globaalin kaupallisuuden.

Ekstotisoinnin lisäksi 'pohjoinen' ja 'modernismi' liittyvät suomalaisessa arkkitehtuurissa yhteen toistakin kautta. Arkkitehti **Mika Savela** kirjoittaa suomalaisesta modernismikäsitteestä, joka on arkkitehtonisilta tavoitteiltaan varsin yhtenäinen esitys hyvinvointivaltion rakentamisesta. Pohjoisuus on useimmiten nähty suomalaisuuden ydinominaisuutena ja myös arkkitehtuurin ja muotoilun inspiraatiolähteenä.

Yhteiskuntamme monimuotoistuesssa, hyvinvointivaltion rakoillessa ja yhtenäiskulttuurin tarinoiden hälventyessä on kuitenkin syytä analysoida tarkemmin paikallisten tai alueellisten todellisuuksien, historioiden, identiteettien tai elämäntapojen suhdetta yhteistä historiaa tuottavaan tarinaan. Mitä pohjoisuus tai suomalaisuus arkkitehtuurissa ja muotoilussa lopulta tarkoittaa? Millaisia uusia modernismeja pohjoinen voisi paikallisesti tuottaa?

Taide ei rajoitu pohjoiseen luontoon, vaan sen kautta vaikutetaan myös kaupunkiympäristöön. Kaupunki on alati muuttuva kokonaisuus, joka rakentuu arjen valinnoista ja merkittävistä poliittisista päätöksistä. Taiteentutkija, taiteilija **Riikka Vuorenmaa** kirjoittaa työskentelystään paikkasidonnaisena taiteilijana Pohjois-Suomen kaupungeissa osoittaen, miten taiteen menetelmät voivat tuottaa uusia tapoja kokea, kuulla ja ilmaista merkityksiä ja olosuhteita myös kaupunkisuunnittelussa. Keskustelua pohjoisista paikallisuuksista tulee käydä entistään laajemmin – ja myös taiteen keinoin.

Kirjoituskokoelmamme päättää kuvataiteilija, taideasiantuntija **Tuomas Korkalon** analyysi pohjoisesta taiteilijuudesta. Luvussa piirtyy esiin ristiriita pohjoisten paikallisuuksien, identiteetin sekä ulkoisten odotusten välillä. Pohjoinen taiteilijuus on vaikkapa kansainvälisessä ympäristössä usein äärimmäisen kiinnostavaa, mutta samalla odotukset siitä, miltä pohjoisen taiteen tulisi näyttää, voivat kahlita tekijöitään. Pohjoisen taiteilijuuden ymmärtäminen edellyttääkin sekä herkkyyttä suhteessa paikkaan että tietoista irtiottoa ilmeisimmistä pohjoisen taiteeseen kohdistuvista odotuksista.

Lopuksi

Ajattelu pohjoisten paikallisuuksien kanssa avaa tilaa ekologisten, kulttuuristen, poliittisten, taloudellisten, tieteellisten ja taiteellisten kysymysten tarkasteluille. Se resonoinnee muissakin kuin vain pohjoiseen sijoittuvissa paikallisissa todellisuuksissa.

Paikasta riippumatta joudumme ratkaisemaan tulevaisuuden Suomessa samansuuntaisia ongelmia väestön ikääntyessä ja alueiden eriarvoistuesssa. Haetaanko uutta elinvoimaa vain mukautumalla globaalin markkinatalouden intresseihin? Eikö luovia ratkaisuja voi löytyä arvostamalla paikallisuuksia ja ponnistamalla niistä eteenpäin?

Ehkäpä kriittisin kysymys tällä hetkellä käsitteleekin elävän urbanismin ja yhtä

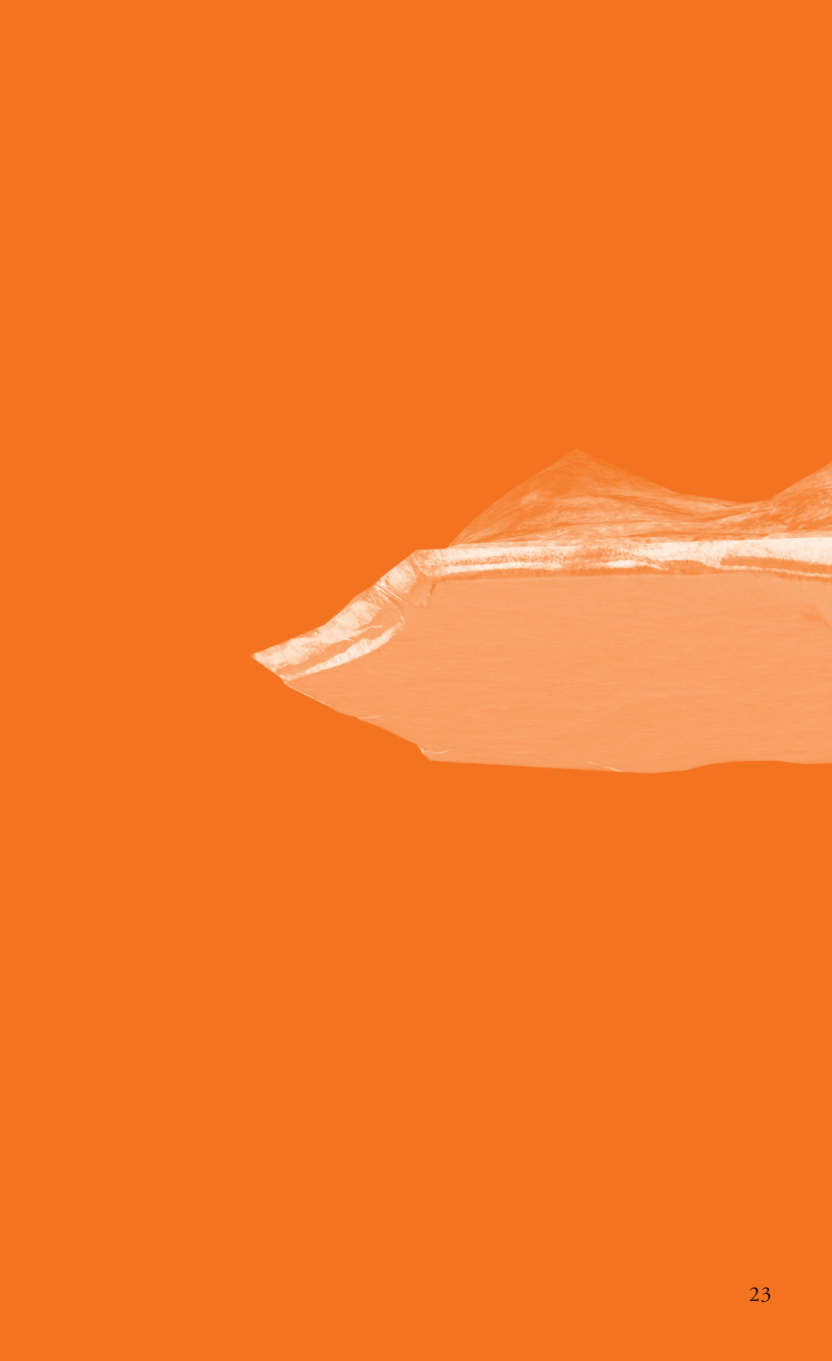
lailla eläväisen maaseudun kykyjä ylläpitää yhteisöllisiä voimavarojamme tilanteissa, joissa pohjoista kaikkine paikallisuuksineen pedataan turvallisuuspolitiikan näyttämöksi sekä taloudellisen kasvun ja kapeasti määritellyn kestävyysnimissä nk. vihreän siirtymän valtaamiksi alueiksi. Lapista tehdään ”villiä pohjolaa” Joulupukilla, revontulilla, lasi-iglukylillä ja matkailualan ammattilaisten palvelupaletista napsivilla ’villeillä’ matkailuyrittäjillä’.

Elinympäristöt säilyvät elettyinä, kun niistä pidetään huolta. Kiintymys kasvaa huolenpidosta.

Elämme juuri nyt geologisessa mittakaavassa historiallista aikaa. Paikallisuuksista koostuva planetaarinen *maa-ilma*, ekosysteemi, on murentumassa, eikä mikään ilmansuunta maapallolla ole pääsemässä pälkähästä.

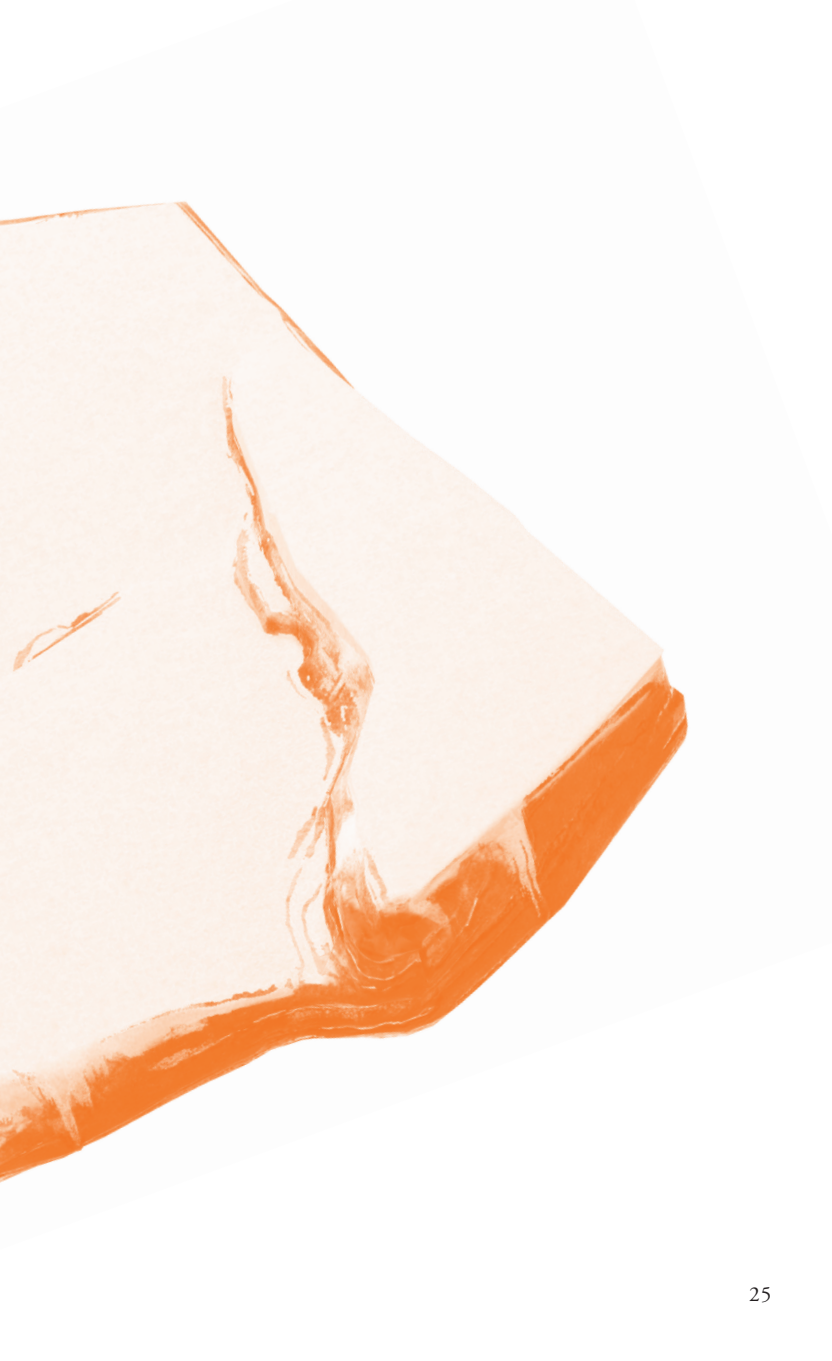
Meidän on välitettävä tietoa. Meidän on välitettävä tiedosta.

Toimittajat

Osa I

Pohjoinen maailmojen rajana

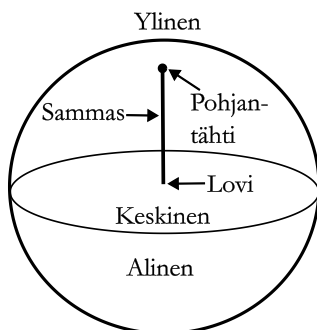
Janne Säynäjäkangas

Pohjoisten kansojen keskuudessa pohjoisella ilmansuunnalla on ollut keskeinen ja erityinen merkitys. Itämerensuomalaisessa ja saamelaisessa kosmologiassa maailmankaikkeuden on ajateltu jakautuvan kolmeen päällekkäiseen tasoon: taivaankannen *yliseen* jumalten maailmaan, maan ja (veden) *aliseen* vainajien maailmaan, sekä maanpinnan välittömässä läheisyydessä elävien *keskiseen* maailmaan¹. Maailmoja yhdistää maailmanpatsas, joka on kiinnitetty taivaankanteen pohjantähden kohdalta. Tämäntyyppinen käsitys kerroksittain pohjoiseen sijoittuvan maailmanpatsaan, -pylvään, -vuoren tai -puun ympäri kiertyvästä kaikkeudesta on jaettu laajasti suomalais-ugrilaisten ja muidenkin kansojen keskuudessa, joskin kerrosten määrä vaihtelee.

Pohjoinen on ollut myös kuoleman ilmansuunta. Vaikka vainajien ajatellaan yleensä asuvan alamaailmassa, kuolleiden maille on käyty pohjoisessa sijaitsevan virran tai muun vesistön kautta.² Itämerensuomalaista kulttuuriperimää kantavissa kalevalamittaisissa runoissa Pohjolaan yhdistetäänkin usein samanlaisia mielikuvia

kuin vainajalaan³. Manalan pohjoisuus ja alisuus osuvat yhteen käsityksessä, jonka mukaan maailman keskellä, eli äärimmäisessä pohjoisessa sijaitsee alamaailmaan johtava aukko. Ainakin Siperian kansojen parissa tämä aukko on ollut myös shamaanimatkojen väylä,⁴ ja samaiseen aukkoon on mahdollisesti viitattu myös suomen murteissa puhuttaessa lovesta, johon noita lankeaa ja josta tietäjä nostattaa luontonsa⁵.

Kuvio 1. Hahmotelma itämerensuomalaisesta kosmologiasta.

Janne Säynäjäkangas

1. Anna-Leena Siikala, *Itämerensuomalaisten mytologia*. (SKS, 2016); Risto Pulkkinen, "Saamelaiden etninen uskonto," teoksessa *Saamentutkimus tänään*, toim. Irja Seurujärvi-Kari, Petri Halinen ja Risto Pulkkinen (SKS, 2011).

2. Siikala, *Itämerensuomalaisten mytologia*.

3. Siikala, Anna-Leena, *Suomalainen šamanismi: mielikuvien historiaa*. (SKS, 1992), 137–139.

4. Siikala *Itämerensuomalaisten mytologia*, 169–170.

5. Siikala, *Suomalainen šamanismi: mielikuvien historiaa*.

Kalevalamittaiset runot kuvaavat pohjoista myös suuntana, jonne lähdetään ryöstöretkille. Lönnrotin *Kalevalaan* sovittamassa versiossa sankarit yrittävät kaapata Pohjolasta Sammon, joka tavallisesti tulkitaan loputtomasti aineellista hyvää jauhavaksi ihmekoneeksi. Sammon merkityksestä on esitetty kymmenittäin vaihtoehtoisia versioita,⁶ ja kyseessä onkin ”monenlaisiin traditiolähteisiin palautuvien mielikuvien kompleksi, jota ei voi redusoida yhteen selitykseen”⁷. Itse sana ’sampo’ näyttää kuitenkin alkujaan olevan deminutiivimuoto sanasta *sammas*, jolla on tarkoitettu maailmanpatsasta. Maailmanpatsasyhteydestä on muitakin viitteitä, kuten Sammon luonnehdinta ’kirjokantena’, mikä voi liittyä Sampaan rooliin taivaankannen kannattajana.⁸ Patsaana Sampo on ”yhteyden ja universumin metafora, joka elää laulajien mielessä”⁹.

Mielikuvat Sammosta saaliiksi käyvänä irtaimistona vaikuttavat puolestaan olevan uudempaa, ikivanhan maailmanpatsas -myytin päälle rakentunutta kerrostumaa, joka heijastelee viikinkiajan merellisiä ryöstöretkiä. Tällaisia retkiä harrastivat etenkin skandinaavit, sekä jossain määrin myös itämerensuomalaiset. Niin länsisuomalaisten kuin karjalaistenkin purret löysivät viikinkiaikana usein Perämerelle ja sieltä jokireittejä pitkin aina Vienanmerelle asti¹⁰. Pohjolan seikkailuista muistuttavat myös saamelaisten tarinat ryöstelevistä tsuudeista (*čuhti*), jotka olivat luultavasti itämerensuomalaisia¹¹.

Yllä sanotun perusteella Sampo-runostoa voi lukea ikään kuin ”stratigrafisesti”; runoihin sedimentoituneet mielikuvat kielivät siitä, miten käsitys pohjoisesta muuttui taloudellisten ja ekologisten suhteiden muuttuessa. Tästä näkökulmasta Sampaan esineellistymisen ykseyden metaforasta saaliiksi kertoo kehityskuluista, jotka toistuisivat myöhemmin paljon suuremmassa mittakaavassa. Tsuudien ja viikinkienkin touhut olivat nimittäin vielä pientä näpertelyä tulevaan verrattuna. Eurooppalainen ryöstöretkeily saavutti uudella ajalla aivan uusia mittasuhteita modernin *maailmanjärjestelmän* syntyessä.

Koneiston synty

Maailmanjärjestelmää voi luonnehtia ”imusuoistoksi”¹² jossa tietyt alueet toimivat keskuksina, ja toiset periferioina, joiden tehtävänä on ruokkia keskuksia halvoilla resursseilla ja työvoimalla. Maailmajärjestelmän

6. Juha Hurme, *Sampo* (SKS, 2024).

7. Siikala, *Itämerensuomalaisten mytologia*, 433.

8. Siikala, *Itämerensuomalaisten mytologia*.

9. Siikala, *Itämerensuomalaisten mytologia*, 192.

10. Siikala, *Suomalainen šamanismi: mielikuvien historiaa*, 149–152.

11. Eino Koponen, ”Čuhti (tsuudi)” teoksessa *Saamelaiskulttuurin ensyklopedia*. [https://saamelaisensyklopedia.fi/wiki/Čuhti_\(tsuudi\).html](https://saamelaisensyklopedia.fi/wiki/Čuhti_(tsuudi).html).

12. Antti Salminen ja Tere Vadén, *Merkitys ja ala-aine* (niin & näin, 2024), 140.

periferioiden roolia on kuvattu myös *tavararajaseudun* (*commodity frontier*) käsitteen avulla¹³. Tavararajaseudut ovat maailmajärjestelmän rajoilla sijaitsevia alueita, jotka on valjastettu tuottamaan halpoja resursseja globaalin tavarantuotannon tarpeisiin.

Esimerkiksi ympäristöhistorioitsija Jason W. Moore¹⁴ ja antropologi Anna Tsing¹⁵ ovat kuvanneet sokerintuotantoon valjastettujen alueiden roolia varhaismodernin kapitalismin kehityksessä. Sokeriruo'on kasvattaminen vaati maa-alueiden haltuunottoa, mikä usein merkitsi alueiden tyhjentämistä alkuperäisistä asukkaistaan. Ennen ruokojen istuttamista vallattu maa oli muokattava tarkoitukseen sopivaksi, mikä taas merkitsi paikallisen lajiston hävittämistä. Ruokopiantaasit puolestaan kuluttivat maaperää nopeasti, joten tuotannon ylläpitäminen vaati jatkuvaa uusien maa-alueiden valloittamista. Ruo'on viljelyssä käytettiin usein Afrikasta kaapattua orjatyövoimaa.

Tavararajaseudut ovat siis maailmanjärjestelmän reuna-alueita, joiden käyttöä luonnehtii ihmisen ja luonnon riisto ja joita hyödynnetään vain niin kauan, kun riistettävää on vielä jäljellä. Maailmanjärjestelmän uusintaminen vaatii jatkuvaa uusien rajaseutujen löytymistä. Sellaisena se voi toimia vain niin kauan kuin järjestelmän rajojen ulkopuolella on vielä jotain toistaiseksi haltuunottamatonta.

Muun muassa arkkitehtuuria, kaupungistumisen historiaa ja teknologian filosofiaa tuotannossaan

käsittelnyt Lewis Mumford käyttää termiä *megamachine* kuvaamaan pyramidien kaltaisten jättihankkeiden toteuttamiseen vaadittuja massiivisia, työvoimasta, teknologiasta ja hallinnosta koostuvia järjestelmiä¹⁶. Suomen kielessä sana *koneisto* tarkoittaa yhteenliitetyistä koneista muodostuvaa kokonaisuutta, mutta sitä käytetään myös kuvaannollisena nimityksenä hallintoapparaatille. Sanan molemmat merkitykset yhdistyvät siinä, mihin Mumford viittaa *megamachinesta* kirjoittaessaan ja niinpä koneisto voisi olla sopiva suomennos Mumfordin termille. Globaalin luonteensa vuoksi modernia maailmanjärjestelmää voi ajatella kaikkien aikojen laajimpana koneistona. Kyseistä erityislaatusuutta isolla alkukirjaimella korostava termi *Koneisto* toimii käsillä olevassa luvussa maailmanjärjestelmän lempinimenä.

Koneisto on ympäristöhistoriallinen poikkeus, sillä sen uusintaminen perustuu resurssien käytön jatkuvaan kasvuun. Muuten nyrkkisääntönä on ollut, että yhteiskuntien on tultava toimeen

13. Tero. T. Toivanen, "Pohjoinen polku kapitalismin ympäristöhistoriaan: Tervakapitalismi, yhteisvauraus ja sosioekonominen mullistus 1800-luvun Kainuussa" (väitöskirja. Helsingin yliopisto, 2018); Jason W. Moore, "Sugar and the Expansion of the Early Modern World-Economy: Commodity Frontiers, Ecological Transformation, and Industrialization," *Review (Fernand Braudel Center)* 23, no. 3 (2000).

14. Moore, "Sugar and the Expansion of the Early Modern World-Economy," 409–433.

15. Anna. L. Tsing, "On nonscalability: The living world is not amenable to precision-nested scales," *Common Knowledge* 18, no. 3 (2012): 505–524.

16. Lewis Mumford, *The Myth of the Machine (Vol. I): Technics and Human Development* (Harcourt, Brace Jovanovich, 1967).

paikallisten ekosysteemien tarjoamien resurssien ja ekologisten olosuhteiden puitteissa. Paikasta toiseen liikkuminen ja ryöstely ovat tarjonneet hieman mahdollisuuksia aineenvaihdunnan laajentamiseen, mutta vain rajatusti. Jos yhteisö kuluttaa resursseja systemaattisesti nopeammin kuin ympäristö kykenee niitä uusintamaan, on väistämättä seurauksena jonkinlainen romahdus. Ei välttämättä yhteisön täydellisen hajoamisen muodossa, mutta kuitenkin kriisinä, jonka jälkeen entisenlaista toimintaa ei ollut enää mahdollista jatkaa. Kyseinen reunaehto on ollut ihmisen kulttuurievoluutiota määrittävä tekijä. Ainoastaan sellaisia kulttuurisia käytäntöjä, joiden harjoittaminen on ollut kestävästi mahdollista paikallisten ekologisten mahdollisuuksien puitteissa, on voitu harjoittaa pitkäkestoisesti. Koneisto on lykännyt tämän reunaehdon kohtaamista ulottamalla suonistonsa yhä laajemmalle ja syvemmälle Maan kudoksiin.

Juurtuminen ja juuriminen

Yhteiskuntatieteilijät Gail Whiteman ja William H. Cooper¹⁷ käyttävät termiä ”ekologinen uppoutuneisuus” (*ecological embeddedness*) siitä, missä määrin resursseja hallinoiva taho on ”juurtunut maahan”, eli elää tietyllä maa-alueella ja oppii maasta kokemuksellisesti. Ajatusta soveltaen prosessia, jossa ihmisyhteisöt ovat oppineet, millainen kulttuuri voi säilyä tietyllä alueella vallitsevien ekologisten olosuhteiden tarjoamien mahdollisuuksien puitteissa, voitaisiin kutsua *juurtumiseksi*. Juurtumisen

keskeinen haaste, mutta myös mahdollistaja on ekosysteemien ääretön kompleksisuus. Sosiologisen järjestelmäteorian klassikon Niklas Luhmannin mukaan mikä tahansa järjestelmä on yksinkertaisempi kuin sen ympäristö. Niinpä jokaisen järjestelmän uusintamisen keskeinen kysymys on: ”miten rajoitetusti kompleksinen järjestelmä voi olla olemassa paljon kompleksisemmassa ympäristössä ja uusintaa itsensä?”¹⁸.

Ihmisyhteisöjä voidaan ajatella sosiaalisina järjestelminä, jotka toimivat itseään kompleksisempien ekosysteemien sisällä. Juurtumista voidaan puolestaan hahmottaa prosessina, jossa kulttuuri mukautuu paikallisen ekosysteemin kompleksisuuteen. Keskeinen ominaisuus, jota kulttuurilta vaaditaan tässä prosessissa on ominaisuus, jota politiikantutkijat John S. Dryzek ja Jonathan Pickering kutsuvat ekologiseksi refleksiivisyydeksi, mikä tarkoittaa sosiaalisen järjestelmän kykyä lukea viestejä ympäristöstään ja mukauttaa toimintaansa näiden viestien perusteella¹⁹.

Juurtumista voidaan hahmottaa *tarjouman*, eli affordanssin käsitteen avulla. Tarjouma viittaa niihin mahdollisuuksiin, joita tietty

17. Gail Whiteman & William H. Cooper, ”Ecological Embeddedness,” *The Academy of Management Journal* 43, no. 6 (2000): 1265–1282.

18. Niklas Luhmann, *Ecological communication* (The University of Chicago Press, 1989), 12.

19. John S. Dryzek & Jonathan Pickering, *Politics of the Anthropocene* (Oxford University Press, 2019).

ympäristö toimijalle tarjoaa. Kuten käsitteen luonut James J. Gibson kirjoittaa, ”tarjoumat eivät tosiasiallisesti ole objektiivisia saati subjektiivisia ominaisuuksia; tai ne ovat molempia”²⁰. Toisin sanoen tarjouma ei ole puhtaasti ympäristössä eikä puhtaasti toimijassa, vaan pikemminkin siinä, miten kummankin ominaisuudet suhteutuvat toisiinsa. Esimerkiksi vedenpinta tarjoaa tietynlaisille toimijoille, kuten vesimittareille ja veneilijöille, tukevan tason, jonka päällä liikkua, kun taas toisenlaisten liikkujien kannalta se on pikemminkin upottava este. Voidaan ajatella, että potentiaali tarjota liikkumapintaa on kyllä potentiaalisesti läsnä vedessä silloinkin, kun mikään toimija ei sitä siihen käytä, mutta tämä mahdollisuus toteutuu tarjoumana vasta sen hyödyntämiseen kykenevän olion ilmaantuessa. Gibson ehdottaa, että se, mitä ekologit kutsuvat *lokeroksi* (*niche*) on ”kokoelma tarjoumia”²¹. Kunkin järjestelmän ekologinen lokero koostuu niistä tarjoumista, jotka mahdollistavat kyseisenkaltaisen järjestelmän olemassaolon.

Missä tahansa ympäristössä on aina potentiaalisesti enemmän tarjoumia, kuin yksikään yksittäinen yksilö, yhteisö tai laajempi sosiaalinen järjestelmä kykenee kerralla hyödyntämään. Yhteisö voi parantaa mahdollisuuksiaan toimia ja säilyä tietyn ympäristön puitteissa kehittämällä kykyjä, jotka mahdollistavat entistä suuremman tarjoumien kirjon toteutumisen. Juurtumista voi ajatella prosessina, jossa yhteisö oppii hyödyntämään paikallisen ekosysteemin tarjoumia aiempaa

monipuolisemmin ja siten parantaa tulevien sukupolvien mahdollisuuksia perintönsä jatkamiseen.

Koneiston uusintaminen on nojannut täysin päinvastaiseen strategiaan. Juurtumista voidaan ajatella laadullisena prosessina, sillä se perustuu saatavilla olevien resurssien määrän kasvattamiseen sijaan laadullisesti taitavampaan toimintaan tiettyjen määrällisten rajoitteiden puitteissa. Koneistossa tarve laadulliselle kehitykselle on sen sijaan kierretty jatkuvan määrällisen laajenemisen avulla. Koneistossa toimivien ei tarvitse selvittää, millainen toiminta olisi pitkällä tähtäimellä kestävää annettujen ekologisten olosuhteiden puitteissa niin kauan kuin loppuunkalutut alueet voidaan korvata uusilla rajaseuduilla.

Uusien rajaseutujen avaaminen on nojannut prosessiin, jota voi pitää ekologisen refleksiivisyyden kehittämisen vastakohtana. Tätä prosessia kutsutaan *radikaaliksi yksinkertaistamiseksi*²². Radikaalin yksinkertaistamisen paradigmaattinen malli on monokulttuurin perustaminen, eli alueen alkuperäisen eliöstön korvaaminen yksilajisella viljelmällä. Koska ekosysteemit ovat yleensä

20. James. J Gibson, "Tarjoumien teoria". Kääntänyt Esko Suoranta. *niin & näin* 3/24 (2024): 16.

21. Gibson, "Tarjoumien teoria", 15.

22. Donald Worster, "Transformations of the earth: Toward an agroecological perspective in history," *The Journal of American History* 76, no 4 (1990): 1087–1106.; James C. Scott, *Seeing like a state: How certain schemes to improve the human condition have failed* (Yale University Press, 1998).

monimuotoisempia kuin yksilajiset viljelmät, tarkoittaa tällainen toiminta myös ekologisen monimuotoisuuden vähenemistä. Suomen valtion hallitsemalla maa-alueella yleisin radikaalin yksinkertaistamisen muoto on luonnonmetsien korvaaminen tasaikäisillä ja yksilajisilla puuistutuksilla²³. Monokulttuuri on toimiva ratkaisu, mikäli maankäytön ainoana kriteerinä pidetään siitä lyhyellä tähtämellä syntyvää rahallista voittoa. Lopputulos olisi toinen, jos kriteerinä edellisen sijaan käytettäisiin sitä, miten hyvin maankäyttö palvelee yhteisön mahdollisuuksia uusintaa itseään paikallisten ekologisten olosuhteiden puitteissa. Tästä näkökulmasta monokulttuurit ovat hyvin tuhlailtavaa maankäyttöä, sillä niissä hukataan suurin osa paikallisen ympäristön tarjouspotentiaalista.

Jotta yhteisö voisi selviytyä tietyn ympäristön puitteissa, täytyy ympäristön olla riittävän monimuotoinen, sillä ihmisten materiaaliset tarpeet ovat myös moninaisia. Lisäksi ympäristön monimuotoisuus kulkee käsi kädessä yhteisöjen resilienssin kanssa ja elämälle suotuisia olosuhteita ylläpitävät ekosysteemitoinnot kytkeytyvät vahvasti biodiversiteettiin.

Radikaalia yksinkertaistamista voidaan ajatella myös Tsingin muotoileman skaalautuvuuden käsitteen kautta. Tsing määrittelee skaalautuvuuden kyvyksi laajentua muuttumatta²⁴. Esimerkkinä skaalautuvuudesta Tsing käyttää kolonialistisia plantaaseja. Plantaasitalous oli skaalautuva projekti,

sillä se perustui elementteihin, joita voitiin käyttää sellaisenaan missä tahansa ottamatta selvää paikallisten sosiaalisten ja ekologisten järjestelmien erityispiirteistä. Plantaasi perustettiin korvaamalla alueen alkuperäiset ihmiset ja muu eliöstö kahdella peruselementillä: viljelyskasveilla ja orjilla, jotka oli tuotu merten takaa. Näin plantaasi toimi skaalautuvana projektina, jota voitiin levittää ympäri maailmaa elementtejä vaihtamatta. Skaalautuvuuden keskiössä on laadullisten erojen uhraaminen määrälliselle kasvulle. Skaalautuva projekti pyrkii määrälliseen laajentumiseen, minkä hintana on paikallisten ekologisten ja sosiaalisten järjestelmien erityispiirteiden hävittäminen.

Marxilaisessa tutkimuksessa Koneiston eli maailmanjärjestelmän laajenemista on käsitelty alkuperäisen kasautumisen käsitteen kautta, jonka Marx määrittelee ”tuottajan ja tuotantovälineiden historialliseksi eroamisprosessiksi”²⁵. Eräs keskeinen alkuperäisen kasautumisen muoto oli *aitaaminen*, eli maa-alueiden muuttaminen yhteismaista yksityisomaisuudeksi²⁶. Aitaamisen rooli kapitalismin kehityksessä on ollut

23. Ks. Pieta Hyvärinen, ”Sienestystä pohjoisilla puupelloilla: metsien moninaiset taloudet ja plantaasiosentrismin ongelma”. *Alue ja ympäristö* 49, nro. 2 (2020), 22–43.; Ville Kellokumpu ja Janne Säynäjäkangas. ”Pääoma hakkuuaukealla: Kuitupuukapitalismi metsätalouden tendenssinä”. *Alue ja Ympäristö* 51, nro 2. (2023), 21–45.

24. Tsing, ”On nonscalability,” 505.

25. Karl Marx, *Pääoma: Kansantaloustieteen arvostelua*. (Kustannusliike Edistys, 1974), 641.

26. Toivanen, ”Pohjoinen polku kapitalismin ympäristöhistoriaan.”

kaksinainen. Kun paikalliselta yhteisöltä evätään pääsy elämänsä uusintamisen ehtoihin, tulee yhteisön jäsenistä yksilöitä, joiden on pakko myydä työvoimaansa halvalla selviytyäkseen. Samalla maan käyttö muuttaa luonnettaan. Siinä missä maa oli aiemmin aluetta asuttaneen yhteisön elämän materiaallinen perusta, tulee siitä aitaamisen myötä hyödyke, jonka käyttö määräytyy kapeasti rajatun taloudellisen intressin mukaan. Koska tämä prosessi hajottaa paikallisiin ekologisiin olosuhteisiin juurtuneen elämänmuodon, voitaisiin sitä juurtumisena vastakohtana luonnehtia *juurimiseksi*. Juuriminen katkaisee yhteisön yhteyden maahan eli kulttuurin juuret.

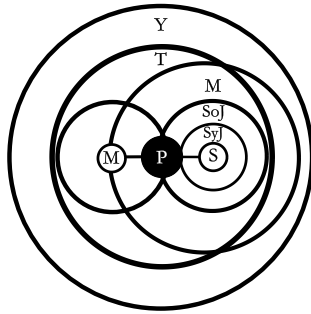
Maa ja Matriisi

Juurtumista ja juurimista voidaan tarkastella myös ontologisesti, eli sen kannalta, millaista todellisuutta nämä käytännöt tuottavat. Jokaisen sosiaalisen järjestelmän voidaan ajatella tuottavan oma todellisuutensa, eli maailmansa. Maailman voi käsitteellistää järjestelmän tunnistamien toimintamahdollisuuksien kokonaisuudeksi²⁷. Toimintamahdollisuudet ovat aina tarjoumien rajaamia. Tällaisena maailman voi ajatella

27. Janne Säynäjäkangas, "Resource Relationships: A Political Ontology for the Anthropocene" (väitöskirja, Jyväskylän yliopisto, 2025).

28. Marina Fischer-Kowalski, "Society's metabolism: on the childhood and adolescence of a rising conceptual star," teoksessa *The international handbook of environmental sociology*, toim. Michael Redclift ja Graham Woodgate (Edward Elgar, 1997).

Kuvio 2.

Y = Ympäristö, T = Tarjoumat, W = Maailma,
 SoJ = Sosiaalinen järjestelmä, SyJ = Symbolinen järjestelmä,
 M = Materialen taso, P = Toiminnan taso, S = Symbolinen taso

kolmen tason välisenä suhteena. *Materiaalisen tason* muodostaa järjestelmän *ympäristö*, joka muodostuu potentiaalisia tarjoumia kannattelevasta materiasta. *Symbolisen tason* muodostavat *symboliset järjestelmät*, kuten instituutiot, uskomus- ja arvojärjestelmät, kielet jne., joita voi ajatella Marina Fischer-Kowalskin tietokonemetaforaa käyttäen *softwareksi* eli koodiksi, jolla sosiaalinen järjestelmä operoi²⁸. *Toiminnan taso* koostuu siitä toiminnasta, joita ympäristön tarjoumat mahdollistavat. Kyseinen toiminta koostuu operaatioista, jotka toteutuvat sosiaalisen järjestelmän *hardwaressa*, eli siinä ihmis- eläin-, ja kasviruumiiden, sekä teknologian verkostossa, jonka toimintaa koordinoidaan symbolisten järjestelmien välityksellä. Tätä verkostoa kutsutaan tässä *metaboliseksi järjestelmäksi*.

Ajatellaanpa esimerkiksi kahden hengen shakkipeliä. Shakin symbolinen taso koostuu shakin säännöistä, materiaallinen taso shakkilaudasta ja toiminnan taso shakin pelaajien siirroista. Näiden tasojen vuorovaikutus tuottaa shakin maailmaa eli itse shakkipeliä, joka ei itsessään palaudu mihinkään yksittäisistä tasoistaan vaan on olemassa tasojen välisessä vuorovaikutuksessa.

Huomattakoon, että yllä esitetyssä mallissa ei oleteta mitään perimmäistä todellisuutta, joka voitaisiin kuvata objektiivisesti, vaan *ympäristö on aina tietyn järjestelmän ympäristö ja kukin maailma on tietyn järjestelmän ja tämän ympäristön välillä vallitsevien suhteiden kokonaisuus*. Tietokonemetaforan lihallisempaan vaihtoehtona voisi puhua myös järjestelmän ”mielestä” ja ”ruumiista”, kunhan muistetaan, ettei kyse ole mistään toisistaan erillisistä kartesiolaisista ”substansseista”²⁹ vaan pikemminkin kahdesta eri tavasta hahmottaa yhtä järjestelmää, jota kumpikaan näkökulma ei pysty yksinään kuvaamaan tyhjentävästi.

Juurtumisen ja juurimisen tuottamien maailmojen välistä eroa voitaisiin kuvata

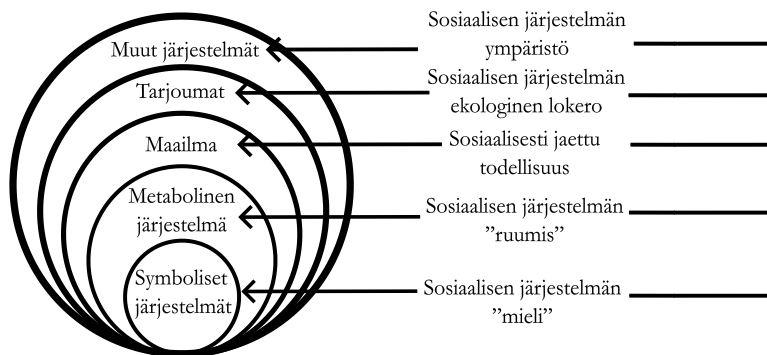
29. Kartesiolaisuus viittaa *Renatus Cartesiukseen*, joka on ranskalaisen filosofi René Descartes’n nimen latinalaistettu muoto. Descartes uskoi, että on olemassa kaksi erilaista ”substanssia”, eli kaksi radikaalisti erilaista tapaa olla olemassa: ulottuvainen (*res extensa*) eli aineellinen sekä ajatteleva (*res cogitans*) eli henkinen.

30. Jacques Lacan, *The Seminar of Jacques Lacan. Book II. The Ego in Freud’s Theory and in the Technique of Psychoanalysis 1954-1955*. Toim. Jacques-Alain Miller. Kääntänyt Sylvana Tomaselli. (Norton, 1991), 60, 84.

puhumalla *todellisuushakuisuudesta* ja *todellisuuspakoisuudesta*. Todellisuudella ei kuitenkaan tässä yhteydessä tarkoiteta kaikenkattavaa objektiivista totaliteettia, vaan todellisuushakuisuus viittaa sosiaalisen järjestelmän kykyyn vastaanottaa uutta informaatiota ympäristöstään ja korjata itseään tämän informaation perusteella. Toisin sanoen todellisuushakuisuus on ekologista refleksiivisyyttä.

Tässä yhteydessä voi ajatella myös Freudin erottelua todellisuusperiaatteen (*Realitätsprinzip*) ja mielihyväperiaatteen (*Lustprinzip*) välillä. Kuten Lacan huomauttaa, todellisuusperiaatteessa ei ole kysymys minkään objektiivisen todellisuuden tavoittamisesta vaan pikemminkin mielihyvän jatkuvuudesta³⁰. Hillitön mielihyvän tavoittelu on itsetuhoista, sillä se johtaa onnettomuuksiin, sairauksiin ja muihin mielihyvän menettämistä merkitseviin ongelmiin. Vaikka myös libidinaaliset eli viettienergiaa kanavoivat voimat epäilemättä vaikuttavat Koneistossa, Koneistoa määrittävin periaate ei ole mielihyvä vaan pääomien ja vallan kasaaminen. Mutta kaitsemattoman mielihyväperiaatteen tavoin kasautuminen vaarantaa kiihtyvällä tahdilla oman jatkuvuutensa edellytyksiä resursseja haaskatessaan ja ekologisia järjestelmiä myllertäessään.

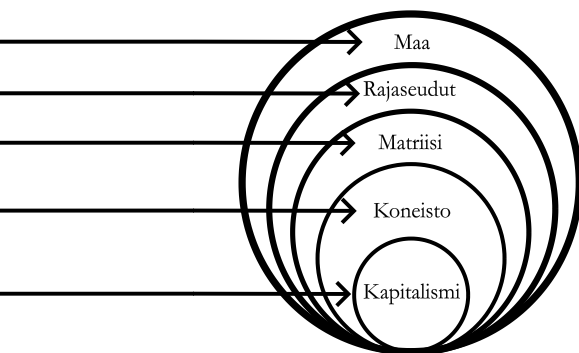
Määrällistämiseen pohjautuvana järjestelmänä Koneisto tuottaa myös maailmaa, jota määrittää numeron valta laadullisuuksien yli. Koneistolle todellista on vain se, mikä

Kuvio 3.

Sosiaalisen järjestelmän suhde ympäristöönsä. Vennin diagrammin tapaan isompaan ympyrään sisältyvä pienempi ympyrä kuvaa edellisen osajoukkoa. Kunkin sosiaalisen järjestelmän ympäristö koostuu muista järjestelmistä, joiden ominaisuudet muodostavat ympäristön potentiaalisten tarjoumien kirjjon.

voidaan yhteismitallistaa. Yhteismitallistamisen perimmäisimpänä välineenä ja siten todellisuuden mittana Koneistossa toimii raha. Koneisto rekisteröi vain ne tarjoumat, joille voidaan asettaa rahallinen arvo. Käytettäköön tässä yhteydessä kyseisestä maailmasta nimitystä *Matriisi*. Matematiikassa matriisi tarkoittaa numeroista koostuvaa taulukkoa ja siten toimii hyvänä metaforana Koneiston numeroista koostuvalle maailmalle. Metafora tunnetaan tietysti parhaiten *Matrix* -elokuvasta (1999), jossa kuvattiin teknologisen hallinnan välineenä käytettyä keinotodellisuutta, joskin Matriisi esiintyy virtuaalitodellisuuden nimenä jo William Gibsonin *Neurovelhossa* (1984).

Sosiaalisen järjestelmän ekologinen lokero on ympäristön potentiaalisten tarjoutumien osajoukko. Sosiaalisen järjestelmän ja ekologisen lokeron välinen suhde muodostaa järjestelmän maailman, eli sosiaalisesti jaetun todellisuuden. Sosiaalinen järjestelmä koostuu metabolisesta järjestelmästä, sekä siihen sisältyvistä symbolisista järjestelmistä. Kuvaajan vasen puoli kuvaa, miten nämä rakenteet toteutuvat Koneiston tapauksessa.

Matrixissa kuvattua jyrkkää kontrastia keinotodellisuuden ja niin sanotun todellisen todellisuuden välillä voi ajatella metaforana Koneistolle ominaisesta paradoksista, joka liittyy siihen, miten Koneisto tuottaa tietynlaista maailmaa – samalla kun se tuhoaa niitä ekologisia reunaehtoja, joiden varassa tämän maailman uusintaminen lepää. Koska Koneiston ympäristönä toimii koko planeetta Maa, voisi tätä paradoksia kutsua *Maan ja Matriisin ristiriidaksi*. Maan ja Matriisin ristiriita selittää osaltaan sitä, miksi modernit yhteiskunnat ovat kykenemättömiä vastaamaan ekologiseen kriisiin sen aiheuttaman uhkan vakavuutta vastaavalla tavalla. Sosiaaliset järjestelmämme toimivat

Koneiston tuottamassa maailmassa, jonka sisällä ekologisella kriisillä ei ole todellisuuden statusta. Tässä mielessä ilmastonmuutoksen ja luontokadon kieltäminen ei ole pelkästään yksilöiden psykologinen ominaisuus vaan myös seurausta siitä, että Matriisiin mahtuu vain sellaisia tarjoumia, jotka voidaan alistaa kasautumisperiaatteelle. Ympäristödenialismia voi ajatella oireena siitä, miten vaikeaa ekologisen kriisin hillintää on sovittaa kasautumisen palvelukseen.

Pohjoisen merkitys?

Maailmanjärjestelmän keskusten ja periferioiden ero samaistetaan tyypillisesti köyhän globaalin etelän ja rikkaan globaalin pohjoisen väliseen erotteluun. Jaottelu on kuitenkin siinä mielessä turhan karkea, että planeetan pohjoisimmat alueet toimivat pikemminkin rajaseutujen kuin keskusten asemassa. Tämän tekstin kirjoittaja on kasvanut Kemijärvellä, jonka rooli Koneistossa ollut toimia puukuidun ja vesien energian lähteenä. Sotien jälkeen lähes kaikki Kemijärven metsät on avohakattu samalla kun järven säännöstely ja ojitukset ovat vaikuttaneet voimakkaasti alueen ekosysteemeihin. Kemijoen patoaminen on puolestaan lopettanut lohien nousun, minkä seurauksena yhteiskuntatieteilijä Tapio Nykänen luonnehtii kokonaisen elämäntavan tuhoutuneen³¹. Viimeisimpänä käänteenä Kemijärvelle on ollut suunnitteilla useita pumppuvoimaloita³². Kemijärven juurimista on varmasti osaltaan edesauttanut myös

maailmansotien aika ja etenkin Lapin sota, jonka ”tuhoista Peräpohjola ei koskaan noussut”³³.

Arktisilla alueilla sijaitsee myös osa niistä planeetan luonnonvaroista, joita Koneisto ei ole vielä toistaiseksi saanut haltuunsa. Monet uskovat ilmastonmuutoksen edistävän Koneiston rajaseutujen laajenemista pohjoisessa, kun ympärivuotisen jääpeitteen vetäytyminen paljastaa uusia maa-alueita ja niiden alla mahdollisesti piileviä rikkauksia³⁴. Koneiston näkökulmasta pohjoinen näyttäytyy siis Sampo-runoissa kuvatun kaltaisena haltuunottamattomien rikkauksien tyyssijana.

Koneiston symbolisissa järjestelmissä haltuunottamattomia alueita on aina lähtökohtaisesti kuvattu puutteen kautta. Carolinan siirtomaaprovinssin isäntiin kuuluneen ensimmäisen Shaftesburyn jaarlin suojeluksessa

31. Tapio Nykänen, *Lapin ihminen: Identifikaatiot, ympäristöt ja yhteinen erityisyys* (SKS, 2022), 31–32.

32. Kemijärven kaupunki, ”Kaupunginhallituksen 4.11.2024 kokouksen käsittelyssä oli useita tärkeitä ja ajankohtaisia teemoja”. Tiedote 5.11.2024, tarkennettu 15.11.2024, <https://kemijarvi.fi/2024/kaupunginhallituksen-4-11-2024-kokouksen-kasittelyssa-oli-useita-tarkeitajajankohtaisia-teemoja/>.

33. Katja Hirvasaho, ”Koko ”Lappi” on mielikuvituksen tuote, joka on luotu matkailun ehdoilla”. *Suomen Kuvalehti*, 22.1.2019, <https://suomenkuvalehti.fi/kotimaa/koko-lappi-on-mielikuvituksen-tuote-joka-on-luotu-matkailun-ehdoilla/>.

34. Geneviève King Ruel, ”The (Arctic) Show Must Go On: Natural Resource Craze and National Identity in Arctic Politics,” *International Journal*, vol. 66, no. 4 (2011): 825–833.

35. Barbara Arneil, *John Locke and America: The Defence of English Colonialism* (Clarendon Press, 1998).

työskennelleen³⁵ John Locken ajattelussa englantilaisilla oli oikeus ottaa alkuperäiskansojen maita haltuunsa sillä perusteella, että alkuperäiskansojen yhteiskunnat olisivat olleet puutteellisesti kehittyneitä ja heidän maansa puutteellisesti hyödynnettyjä³⁶. Englantilaiset katsoivat siis suorastaan velvollisuudekseen ”kehittää” ”alikehittyntä” Amerikkaa. Tällaisessa ajattelussa on myös vahva teleologinen ja ajallinen painotus: Matriisi esittää Koneiston laajenemisen vääjäämättömänä ja siihen sulautumattomat kulttuurit menneisyyden jäänteinä. Negaatio kansoittaa myös pohjoista koskevia mielikuvia ja puheita. Hyvä esimerkki on Sallan kunnan slogan *In the middle of nowhere*,³⁷ joka yrittää nokkelasti kääntää kielteisiksi miellettyjä mielikuvia myönteisiksi. Koneiston tavassa kuvata ulkopuoltaan jotenkin puutteellisena on syvää ironiaa. Puute on nimittäin pikemminkin Koneistossa itsessään, tarpeena järjestelmän ulkopuolisen resurssisyytteen jatkuvaan kasvattamiseen.

Matriisista katsottuna toimijuus ja uuden luominen tapahtuu imusuoniston ytimissä, ja periferioiden asukkaiden valintamahdollisuudet rajoittuvat kehityksen passiiviseen hyväksymiseen tai ’muutosvastarintaan’ ja ’luddismiin’³⁸. Tämän sijaan voitaisiin ajatella, että koska Koneisto kerää voimansa keskuksiin, on myös sen ontologinen ote heikompi periferioissa ja siten juuri Koneiston rajaseuduilla voidaan vielä tarttua Koneistosta riippumattoman toiminnan ja ajattelun tarjouiin. Tällaisia tarjoumia koskevaa tietoa ylläpidetään saamelaisten keskuudessa³⁹ ja

sitä on säilynyt myös siinä, mitä peräpohjalaisesta perinteisestä ekologisesta tiedosta on jäljellä⁴⁰.

Menneeseen ei ole paluuta, sillä menneiden polvien elämää määrittäneitä ekologisia olosuhteita ei enää ole. Mutta tulevaisuuden toimintamahdollisuudet kumpuavat perittyjen tarjoumien monimuotoisuudesta, jota puolestaan määrittää elonkirjon tavoin myös symbolisten järjestelmien moninaisuus. Antropologi Wade Davisin lausahduksen ”jokainen kieli on mielen ikimetsä”⁴¹ voi ajatella pätevän kielten lisäksi yleisestikin ekologisesti refleksiivisissä suhteissa hankittuun ylipolviseen tietoon. Tulevaisuuden tietäjienkin on syytä kallistaa korvansa alisiin.

Yksittäisiä tarjoumia enemmän toiminnan mahdollisuuksia määrittää itse tarjoumien paljastumisen tapa, eli ontologinen kysymys siitä,

36. John Locke, *Two Treatises of Government and A Letter Concerning Toleration* (Yale University Press, 2003).

37. Ks. <https://www.visitsalla.fi/>.

38. Alun perin *luddiiteiksi* kutsuttiin 1800-luvulla teollisuuden koneellistumisen lieveilmiöitä vastustaneita ja koneita protestimielessä sabotoineita käsityöläisiä. Termi on jäänyt käyttöön halventavana nimityksenä uusiin teknologioihin kielteisesti suhtautuville.

39. Elina Helander-Renvall, *Sámi Society Matters* (Lapland University Press, 2016).

40. *Traditional ecological knowledge* (TEK) -käsitteestä, ks. esim. Fikret Berkes, *Sacred Ecology* (Routledge, 2012).

41. Wade Davis, ”The Ethnosphere and the Academy,” *Inter-institutional Consortium for Indigenous Knowledge conference*, Pennsylvania State University. <https://www.scribd.com/document/325886747/Wade-Davis-The-Ethnosphere-and-the-Academy>.

miten maailma – toiminnan mahdollisuuksien tila – jäsentyy. Maailman jäsentyminen pohjautuu sekä toiminnan materiaalisiin ehtoihin, että niihin symbolisiin järjestelmiin kodifioituihin merkityksiin, joita vasten toimijat toimintaansa tulkitsevat.

Alussa kuvattu käsitys pohjoisen ympäri kiertyvästä kosmoksesta ei ehkä vastaa luonnontieteellistä tietoa universumin pohjakaavasta, mutta astronomisena kuvauksena tulkitsemisen sijaan sitä lieneekin hedelmällisempää lukea sen kannalta, mitä se kertoo pohjoisen *merkityksestä* pohjoisille kansoille. Merkityksellä tarkoitetaan tässä jotain sellaista, mitä filosofit Antti Salminen ja Tere Vadén kutsuvat *väliä-olemiseksi*⁴²: 'väliä' on siellä missä on eroja – jollakin on väliä, jos se ei ole 'yhdenmukainen', jos ei ole 'se ja sama' mikä se on tai onko sitä vai ei. Jollakin on merkitystä yhteisölle tai sosiaaliselle järjestelmälle sikäli kuin sen läsnäololla tai -olemattomuudella on väliä sen kannalta mikä järjestelmälle on mahdollista.

Merkitys ja tarjouma ovat tässä mielessä hyvin likeisiä käsitteitä, kuten myös Gibson⁴³ huomioi; merkitys ei ole "subjektissa" sen paremmin kuin "objektissakaan", vaan toimijan suhteessa ympäristöönsä. Matriisin näkökulmasta pohjoisella ei ole merkitystä; pohjoiset alueet toki kiinnostavat Koneiston huomion siinä määrin

42. Salminen & Vadén, *Merkitys ja ala-aine*, 102.

43. Gibson, "Tarjoumien teoria".

kuin sieltä voi imeä halpoja resursseja, mutta sillä ei sinänsä ole *väliä* mistä nämä resurssit löytyvät.

Hahmoteltaessa vaihtoehtoa Matriisissa tarjoutuvalle pohjoisen merkitykselle tai pikemminkin merkityksettömyydelle, voi pohtia, millaista maailmaa näky pohjoisesta kosmoksen keskuksena ja yhteisöä ylläpitävien voimien kanssa tapahtuvan kommunikaation väylänä kartoittaa, ja miksi tämä näky on säilynyt niin pitkään pohjoisten kansojen symbolisissa järjestelmissä.

Sen verran voidaan ehkä sanoa, että pohjoisille ekosysteemeille ominaisiin tarjoumiin juurtuneelle elämälle pohjoisessa on jotain enemmän kuin merkityksellistä: siellä on merkityksen pohja.

Teknologisten ilmastointerventioiden vaikutukset arktisilla alueilla

Ilona Mettiäinen

Ilmastonmuutos on yksi kolmesta planetaarisen tason ympäristökriisistä saastumisen ja luonnon monimuotoisuuden heikkenemisen rinnalla. Ilmastonmuutoksen vaikutukset, kuten äärevät sääilmiöt, muutokset ekosysteemeissä, sairauksien leviäminen, ruokaturvan heikkeneminen ja merenpinnan nousu voimistuvat ja yleistyvät globaalin keskilämpötilan noustessa.¹

Arktisella alueella ilmastonmuutos etenee 2-4 kertaa globaalia keskiarvoa nopeammin.² Vuosi 2024 oli esimerkiksi pohjoisessa Fennoskandiassa lämpimin 2000 vuoteen.³

Lämpeneminen sulattaa kryosfäärin elementtejä kuten arktista merijäätä, Grönlannin mannerjäätikköä sekä ikiroutaa, joiden sulaminen on ihmisten yhteiskuntien aikamittakaavassa peruuttamatonta ja voi johtaa ilmastonmuutosta globaalisti kiihdyttävään noidankehään: Grönlannin mannerjäätikkö lisää merenpinnan nousua oleellisesti, ja arktisen merijään pinta-alan kutistuminen heikentää maapallon heijastavuutta.⁴

Monet arktisista yhteisöistä ja kulttuureista ovat kehittyneet ja sopeutuneet viileään ilmastoon, ja niiden elinkeinot, ruokakulttuurit, perinteiset pukeutumis- ja liikkumistavat riippuvat suoraan tai välillisesti pakkasesta, lumesta, jäästä, merijäältä ja jäätiköiden sulamisvesistä. Ilmastomuutoksen vaikutukset arktisiin yhteisöihin vaihtelevat alueellisesti kunkin alueen ilmastollisista muutoksista, yhteisöjen elinkeinoista, sopeutumiskyvystä ja monista muista tekijöistä riippuen. Vaikka ilmastomuutoksen hillintä on tärkeää kaikkialla, arktisella alueella kylmät olosuhteet, harva asutus ja riippuvuus öljystä niin liikenteessä kuin lämmityksessä voivat hidastaa fossiilisten polttoaineiden käytöstä luopumista.

Koska ilmastomuutos on todellisuutta arktisella alueella jo nyt, on sopeutuminen muuttuviin olosuhteisiin arkipäivää. Monet arktiset alkuperäiskansa- ja muut pitkäaikaiset

1. IPCC, Climate Change 2023: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Core Writing Team, H. Lee and J. Romero (Eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland., First (Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), 2023), 14–15, <https://doi.org/10.59327/IPCC/AR6-9789291691647>.

2. AMAP, AMAP Arctic Climate Change Update 2024: Key Trends and Impacts (Preprint) (2025), 5, <https://www.amap.no/documents/doc/amap-arctic-climate-change-update-2024-key-trends-and-impacts/3851>.

3. Mika Rantanen et al., "Summer 2024 in Northern Fennoscandia Was Very Likely the Warmest in 2000 Years," *Npj Climate and Atmospheric Science* 8, no. 1 (2025): 1,7, <https://doi.org/10.1038/s41612-025-01046-4>.

4. David Armstrong McKay et al., "Exceeding 1.5°C Global Warming Could Trigger Multiple Climate Tipping Points," *Science* 377, no. 1171 (2022), DOI: 10.1126/science.abn7950.

paikallisyhteisöt jakavat käsityksen jatkuvasta sopeutumisesta kulloisiinkin sääolosuhteisiin.⁵ Sopeutuminen tarkoittaa toisaalta varautumista tuleviin olosuhteisiin ja toisaalta pärjäämistä kohdalle sattuvien olosuhteiden kanssa. Sopeutuminen voi pyrkiä säilyttämään nykyisiä käytäntöjä tai merkitä laajempaa suunniteltua muutosta. Kaikki ilmastonmuutoksen vaikutuksista eivät ole kielteisiä. Esimerkiksi Grönlannissa lämpimät atlanttiset merivirrat ovat saaneet taloudellisesti merkittävän grönlanninpallaksen runsastumaan, ja merijään heikettyä ja supistuttua koiravaljakoista on paikoin siirrytty pienten veneiden käyttöön kalastuksessa ja metsästyksessä, mikä on ilmeisen pidetty sopeutumiskeino.⁶

Ilmastolliset muutokset uhkaavat kuitenkin perinteistietoa ja perinteistä elämäntapaa, kuten käsityötaitoja sekä ruokaturvaa metsästys- ja kalastusolosuhteiden ja ruuan kuivatus- ja säilytysolosuhteiden muuttuessa, samoin kuin terveyttä, infrastruktuuria ja porojen hyvinvointia.⁷ Sopeutumiskyvyllä on myös rajansa. Jotkut sopeutumisstrategiat voivat auttaa lyhytaikaisesti, mutta pitkittyessään ne voivat käydä liian kalliiksi tai aiheuttaa muita kielteisiä vaikutuksia, kuten kiihdyttää ilmastonmuutosta. Ääritilanteessa elinympäristöjä joudutaan hylkäämään. Myös hillintä ja sitä edistävä säätely aiheuttavat sopeutumistarvetta, eikä ilmasto-olosuhteiden muuttuminen ole ainoa muutos, jota arktiset yhteisöt kohtaavat. Vuonna 2017 tunnetuksi tullut slogan *What happens in the Arctic doesn't stay in the Arctic*

viittasi paitsi arktisen alueen merkitykseen globaalille ilmastolle, myös turvallisuuteen ja geopolitiikkaan sekä entistä saavutettavampiin arktisiin raaka-ainevaroihin. Toinen tärkeä muutosprosessi liittyykin globalisaatioon ja globaaliin raaka-ainetalouteen, osin yhdessä ilmastomuutoksen kanssa. Sulava merijää avaa pääsyä laivareiteille ja luonnonvaroihin – öljyn ja kaasun lisäksi mineraaleihin, joita tarvitaan muun muassa nk. *vihreään siirtymään*. Arktiselle alueelle kohdistuukin paljon paineita sen luonnonvarojen ja -alueiden hyödyntämiseksi: vihreä siirtymä näkyy arktisella alueella esimerkiksi kaivoksina ja tuulivoimaloina porojen laidunalueilla. Ilmiötä on kutsuttu jopa *vihreäksi kolonialismiksi*.⁸ Jo ”perinteinenkin” kolonialismi on aiheuttanut alkuperäiskansoille Yhdysvalloissa ympäristömuutoksia ja yhteisöjen

5. Ilona Mettiäinen et al., *You Are Not in Control of Nature. Local Views on Sustainability and Acceptability of Ice Sheet Conservation by Seabed Anchored Curtain in Ilulissat Icefjord, Greenland*, (tulossa); Sirpa Rasmus et al., *Porotalouden sopeutuminen ilmastomuutokseen - miten haitalliset vaikutukset voidaan minimoida?* CLIMINI-hankkeen loppuraportti, no. 64, Arktisen keskuksen tiedotteita (Arktinen keskus, Lapin yliopisto, 2023), <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-363-1>.

6. Mettiäinen et al., *You Are Not in Control of Nature*.

7. AMAP, *Adaptation Actions for a Changing Arctic: Perspectives from the Baffin Bay/Davis Strait Region* (Arctic Monitoring and Assessment Programme (AMAP), 2018), xvi+354 pp; Mettiäinen et al., *You Are Not in Control of Nature*.; Rasmus et al., *Porotalouden sopeutuminen ilmastomuutokseen*.

8. Amnesty International, *Just Transition or "Green Colonialism"? How Mineral Extraction and New Energy Projects without Free, Prior and Informed Consent Are Threatening Indigenous Sámi Livelihoods and Culture in Sweden, Norway and Finland* (Amnesty International, 2025); Susanne Normann, "Green Colonialism in the Nordic Context: Exploring Southern Saami Representations of Wind Energy Development," *Journal of Community Psychology* 49, no. 1 (2021): 77-94, <https://doi.org/10.1002/jcop.22422>.

hajoamista enemmän kuin mitä kahden asteen lämpenemisen arvioidaan aiheuttavan muille kuin alkuperäiskansayhteisöille.⁹

Arktisen alueen teknologinen viilentäminen auttaa koko maapalloa?

Arktinen alue on kiinnostava globaalin ilmaston kannalta myös uudella tavalla. Koska ilmastomuutoksen torjunta päästövähennyksin on ollut riittämätöntä, hillinnän ja sopeutumisen rinnalle kolmanneksi strategiseksi ilmastomuutoksen ratkaisukeinoksi on ehdotettu *ilmastonmuokkausta* eli tarkoituksellista laajan mittakaavan vaikuttamista teknologisilla tai luonnon prosesseja mukailevilla tai hyödyntävillä keinoilla maapallon ilmaston viilentämiseksi, kunnes päästövähennykset ehtivät auttaa. Niin kutsutun *lämpenemispiikin* välttäminen voisi auttaa vähentämään ilmastomuutoksen vaikutusten aiheuttamaa kärsimystä ja kuolemia sekä välttämään peruuttamattomia ja toteutuessaan lämpenemistä kiihdyttäviä muutoksia maapallon ilmastoa vakauttavissa järjestelmissä. Muita nimityksiä ilmastomuokkaukselle ovat esimerkiksi ilmastointerventiot, ilmastonkorjaus ja uudet menetelmät ilmaston suojelemiseksi.¹⁰ Koska arktisen alueen ilmastollinen kehitys vaikuttaa oleellisesti globaalin ilmastoon kehitykseen, on ryhdytty tutkimaan erityisesti arktisen alueen viilentämistä globaalin ilmastoon vakauttamiseksi.¹¹

Ilmastointerventioita tutkitaan pitkälti mallintamalla ja laboratoriotutkimuksin, mutta myös yhteiskuntatieteellisesti, kuten kyselytutkimuksin ja haastatteluin sekä kasvavassa määrin myös poikkitieteellisesti tiedon yhteistuotannon menetelmin alkuperäiskansojen ja paikallisyhteisöjen kanssa. Fyysisiä kenttäkokeita ilmastonmuokkausmenetelmien kehittämiseksi on tehty vasta vähän, ja ehdotettuja auringonvalon heijastamisen menetelmien kenttäkokeita on myös peruttu esimerkiksi puutteellisten osallistamis- ja päätöksentekoprosessien vuoksi. Ala on kehittyvä, mutta vielä varsin marginaalinen verrattuna muuhun ilmastotutkimukseen. Myös suuren yleisön keskuudessa ilmastonmuokkauksesta, kuten auringonvalon heijastamisen menetelmistä, tiedetään toistaiseksi verrattain vähän.¹² Viime vuosina aihetta koskevaa tutkimusta käsittelevien

9. Kyle Whyte, "Too Late for Indigenous Climate Justice: Ecological and Relational Tipping Points," *WIREs Climate Change* 11, no. 1 (2020): e603, <https://doi.org/10.1002/wcc.603>.

10. Ilona Mettiäinen, "Ilmastonkorjaus ja arktisen alueen jännitteet esimerkkinä yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen nousevista suunnista," in Heikkurinen, P., Sairinen, R., Peltonen, L., Berglund, E., Santaoja, M. & Casi, C. (Eds.) *Yhteiskuntatieteellinen Ympäristötutkimus, Quo Vadis? / Environmental Social Science Research, Quo Vadis?* (Finnish Society for Environmental Social Sciences (YHYS), 2024).

11. Esim. Björn Alfthan et al., *FROZEN ARCTIC. A Compendium of Interventions to Slow down, Halt, and Reverse the Effects of Climate Change in the Arctic and Northern Regions*, version V 1.0 (Zenodo, 2023), <https://doi.org/10.5281/ZENODO.8408608>; Daniel Bodansky and Hugh Hunt, "Arctic Climate Interventions," *The International Journal of Marine and Coastal Law* 35, no. 3 (2020): 596–617, <https://doi.org/10.1163/15718085-BJA10035>.

12. Scientific Advice Mechanism to the European Commission, *Solar Radiation Modification: Evidence Review Report*, version 1.0 (SAPEA, 2024), 96, <https://doi.org/10.5281/ZENODO.14283096>.

uutisjuttujen määrä on kasvanut niin Suomessa kuin kansainvälisesti. Tämän voidaan arvioida lisäävän aiheen tunnettuutta, mutta myös median ja sosiaalisessa mediassa leviävän disinformaation, jopa salaliittoteorioiden vaikutus erityisesti ilmastonmuokkausta vastustavien käsitysten muodostumiseen on tunnistettu¹³. Myös ilmastonmuokkaustutkimusta puolustavaa aktivismia on käynnistynyt arktisen alueen sulamisen hidastamiseksi ja nk. *keikahduspisteiden* välttämiseksi, ja erilaiset ajatuspajat ovat ryhtyneet edistämään yhteiskunnallista ja poliittista keskustelua, tutkimusta ja hallintajärjestelmien kehittämistä ilmastonmuokkaukselle.¹⁴

Ilmastonmuokkaus myös huolestuttaa

Ilmastonmuokkaus on monitahoinen ja ristiriitainenkin aihe niin tutkimuksen kohteena kuin yhteiskunnallisessa keskustelussakin. On yhtäältä alettu nähdä tarve tutkia ja kehittää ilmastonmuokkausmenetelmiä päästövähennysten riittämättömyyden vuoksi ja ilmastokriisin edetessä. Tutkittua tietoa tarvitaan, jotta menetelmien käyttöönotosta voidaan aikanaan tehdä luotettavaan tietoon perustuvia päätöksiä.¹⁵ Toisaalta jo ilmastonmuokkausmenetelmien tutkimustakin, erityisesti kenttäkokeita, vastustetaan paitsi aktivistiryhmien toimesta, osin myös tiedeyhteisön sisällä.¹⁶

Ilmastonmuokkauksen mahdolliselle käyttöönotolle ei ole toistaiseksi globaalia

hallintajärjestelmää. Myös tutkimuksen, kuten laajan mittakaavan kenttäkokeiden hallinta on osin jäsentymätöntä. Tutkimuksen hallintaa on pyritty kehittämään esimerkiksi tutkimuseettisten periaatteiden laadinnalla.¹⁷ Lisäksi on laadittu kansallisia tutkimusohjelmia esimerkiksi Yhdysvalloissa. Meneillään oleva paneurooppalainen Co-CREATE-hanke¹⁸, johon Lapin yliopistokin osallistuu, tarkastelee auringonvalon heijastamisen menetelmien tutkimusta ja sen, mukaan lukien kenttäkokeiden, vastuullisuuden ehtoja Euroopan tutkimusalueella. Tämän Euroopan unionin rahoittaman hankkeen yhtenä painopistealueena on arktinen alue ja sen alkuperäiskansat, erityisesti saamelaiset. Keskiössä ovat heidän näkökulmansa auringonvalon heijastamisen menetelmien tutkimukseen ja kenttäkokeisiin sekä oikeutensa niistä päättämiseen. Kyseinen hanke tarkastelee auringonvalon heijastamisen

13. Scientific Advice Mechanism to the European Commission, Solar Radiation Modification, 96.; Buck, Holly, Prerna Shah, Janet Z. Yang, and Laura Arpan. "Public concerns about solar geoengineering research in the United States." *Communications Earth & Environment* 6:609 (2025): 1-12. <https://doi.org/10.1038/s43247-025-02595-5>.

14. Mettiäinen, "Ilmastonkorjaus ja arktisen alueen jännitteet esimerkkinä yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen nousevista suunnista."

15. AGU, "Position Statement on Climate Intervention," 2023, <https://www.agu.org/science-policy/position-statements/climate-intervention>.

16. Frank Biermann et al., "It Is Dangerous to Normalize Solar Geoengineering Research," *Nature* 595, no. 7865 (2021): 30-30, <https://doi.org/10.1038/d41586-021-01724-2>.

17. Esim. AGU, 2024. Ethical Framework Principles for Climate Intervention Research. American Geophysical Union.

18. Conditions for Responsible Research on SRM: Analysis, Co-creation, and Ethos (Co-CREATE), URL: <https://co-create-project.eu/>

menetelmien tutkimuksen nykytilaa, olemassa olevaa lainsäädäntöä ja kansainvälisiä sopimuksia, auringonvalon heijastamisen menetelmien kanssa verrattavissa olevia tutkimusaiheita ja niiden tutkimuksen säätelyä sekä asiantuntijoiden ja suuren yleisön näkemyksiä tutkimuksen hyväksyttävyyden ja vastuullisuuden ehdoista. Näiden monitieteisten tarkastelujen pohjalta hankkeessa hahmotellaan suosituksia auringonvalon heijastamisen menetelmien vastuullisesta tutkimuksesta ja sen hallinnasta Euroopan tutkimusalueelle.

Ilmastonmuokkauksen tutkimusta, erityisesti fyysisiä kenttäkokeita, vastustetaan myös arktisten alkuperäiskansojen oikeuksiin ja maailmankuvaan sekä ympäristöriskeihin vedoten.¹⁹ Interventioiden kehittämisen pelätään myös vievän huomiota päästövähennyksiltä ja johtavan lopulta vaarallisiksi koettujen ilmastonmuokkausmenetelmien käyttöönottoon.²⁰ Lisäksi ilmastointerventioiden kehittämiseen liittyy huolta liiallisesta teknologiauskosta, johon nojaavat tahot ylläpitäisivät olemassa olevia epäoikeudenmukaisia tuotanto- ja kulutusrakenteita käyttämällä laajan mittakaavan teknologisia keinoja ilmastonmuutoksen oireiden heikentämiseksi.²¹ Ilmastonmuokkauksen pelätäänkin jopa muodostuvan uudeksi kolonialismin aalloksi entisten jatkoksi. Myös tiedeyhteisössä on alettu kiinnittää huomiota oikeudenmukaisuuskysymyksiin ilmastonmuokkauksen hallinnassa ja menetelmien kehittämisessä ja suunnattu tutkimusta globaalin etelän ja arktisen alueen alkuperäiskansojen näkökulmiin.

Voivatko ilmastonmuokkausteknologiat olla hyväksyttävä osa ilmastonmuutoksen ratkaisua?

Arktisen alueen viilentämisestä teknologisesti keskustellaan useimmiten globaalista näkökulmasta. Onkin kysyttävä, millaisia ilmastonmuokkausmenetelmien paikalliset ja alueelliset vaikutukset arktisella alueella saattaisivat olla. Onko tekno-optimismi tai -usko törmäyskurssilla arktisella alueella paikallisten elämismaailmojen ja intressien sekä alkuperäiskansojen maailmankuvan kanssa? Entä voidaanko ilmastonmuokkausmenetelmiä kehittää ja soveltaa oikeudenmukaisella ja paikallisesti hyväksyttävällä, myös arktisten paikallisyhteisöjen tavoitteita edistävällä tavalla? Voisiko ilmastonmuokkaus auttaa arktisille alkuperäiskansakulttuureille ja paikallisyhteisöille tärkeitä ilmasto-olosuhteita, ympäristöjä ja eläinlajeja selviytymään hieman pidempään?

Käyttäytymisen ja yhteiskunnallisten rakenteiden muutosten lisäksi teknologioilla on jo nyt

19. Geoengineering Monitor, "Arctic Geoengineering Experiment Is Dangerous, Lacks Community Consent: Inupiaq Organizer," 2019, <https://www.geoengineeringmonitor.org/arctic-geoengineering-experiment-is-dangerous-lacks-community-consent-inupiaq-organizer>; Indigenous Environmental Network, "Arctic Geoengineering False Solutions," October 10, 2022, <https://www.ienearth.org/arctic-geoengineering-false-solutions/>.

20. Saami Council, "Regarding SCoPEX Plans for Test Flights at the Swedish Space Corporation in Kiruna," 2021.

21. Geoengineering Monitor, "Arctic Geoengineering Experiment Is Dangerous, Lacks Community Consent"; Victoria Wibeck et al., "Questioning the Technological Fix to Climate Change - Lay Sense-Making of Geoengineering in Sweden," *Energy Research & Social Science* 7 (May 2015): 23-30, <https://doi.org/10.1016/j.erss.2015.03.001>.

keskeinen rooli ilmastokriisin ratkaisemisessa. Vähäpäästöisemmät teknologiat voivat edistää irtautumista fossiilienergiasta, ja teknologiset ratkaisut viilennyslaitteista ja lumitykeistä alkaen voivat auttaa sopeutumaan lämpenevään ilmastoon ja muuttuviin vuodenaikoihin. Myös hiilidioksidin poistaminen ilmakehästä on jo osa kansainvälistä ilmastopolitiikkaa: hiilidioksidia poistetaan paitsi luonnon prosesseja hyödyntäen, kuten metsien hiilinieluja vahvistamalla, myös imuroimalla hiilidioksidia ilmakehästä teollisen mittakaavan laitoksessa ja varastoimalla sitä Islannin basalttiin. Kuitenkin pyrkimyksiä ilmastomuutoksen ratkaisemiseen teknologisin keinoin, kuten ilmastointerventioiden avulla, myös syytetään tekno-optimismista, jossa luotetaan hyväuskoisesti ihmisen rajattomaan kyvykkyyteen ja kekseliäisyyteen, tai jopa teknopesuna, viherpesun käsitteen tapaan.²² Ovatko auringonvalon heijastamisen menetelmät ja maapallon jäisten elementtien vakauttamiseen ja ennallistamiseen pyrkivät kryosfääriset ilmastointerventiot – ainakin jotkut ehdotetuista menetelmistä – siis vakavasti otettavia keinoja vastata ilmastomuutokseen hillinnän ja sopeutumisen rinnalla vai paremminkin tieteisfiktiosta ammentava epäuskottava tai jopa epätoivottava häiriötekijä, joka vie aikaa, huomiota ja rajallisia tutkimusresursseja muulta ilmastotutkimukselta, ilmastomuutoksen hillinnältä päästövähennyksin ja väistämättömiin ilmastomuutoksen vaikutuksiin sopeutumiselta?

Tutkimuksella yritetään parhaillaan selvittää eri ilmastomuokkausmenetelmien tehokkuutta

ja soveltuvuutta ilmastonmuutoksen vaikutusten väliaikaiseen lievittämiseen sekä kehittämään menetelmiä ja niiden toteutustapoja tehokkaammiksi, turvallisemmiksi ja hallittavamiksi. Kysymys on kuitenkin monitahoisempi kuin se, pystyykö jokin ehdotettu menetelmä vakauttamaan mannerjäätikköä tai alentamaan globaalia keskilämpötilaa tai ainakin pysäyttämään sen nousun. Kuten Szerszynski ja Galarraga ovat huomauttaneet, erityisesti yhteiskuntatieteiden tulisi kysyä, mitä ilmastonmuokkausmenetelmien tehokkuus tarkoittaa ja kenelle.²³

Tehokkuuden ja teknisen toteuttamiskelpoisuuden lisäksi harkittaviin ja selvitettäviin asioihin kuuluvatkin myös mahdolliset riskit kuten ekologiset ja taloudelliset vaikutukset sekä eettiset ja oikeudenmukaisuuskysymykset. Keskeinen kysymys esimerkiksi stratosfäärisen aerosoli-injektion suhteen on se, millainen toteutusvaihtoehto olisi paitsi tehokas, myös globaalisti oikeudenmukainen, ja miten toteutusvaihtoehdosta ja menetelmän käyttöönotosta päätettäisiin. Millainen maailma ilmastonmuokkauksesta seuraisi – ja keiden äänet siinä kuuluisivat?²⁴

22. Sofia Ribeiro and Viriato Soromenho-Marques, "The Techno-Optimists of Climate Change: Science Communication or Technowashing?," *Societies* 12, no. 2 (2022): 2, <https://doi.org/10.3390/soc12020064>.

23. Bronislaw Szerszynski and Maialen Galarraga, "Geoengineering Knowledge: Interdisciplinarity and the Shaping of Climate Engineering Research," *Environment and Planning A: Economy and Space* 45, no. 12 (2013): 2820, <https://doi.org/10.1068/a45647>.

Esimerkiksi ympäristöoikeudenmukaisuuden ja filosofian professori Kyle Powys Whyte on tuonut esille, että vaikka alkuperäiskansoja ja heidän huolenaiheitaan riskeistä, tutkimuksesta ja vallasta pidetään tärkeinä, ne eivät ole toistaiseksi tulleet näkyviksi ilmastomuokkauskeskustelussa. Häinkin on verrannut ilmastomuokkausta kolonialismiin.²⁵ Antroposeenin aikakautta on ehdotettu kuvaamaan aikaa, jolloin ihmisen toiminta vaikuttaa merkittävästi maapallon ekosysteemeihin, geologisiin prosesseihin ja ilmastoon. Vaikka riskit kielteisistä vaikutuksista arktisten alkuperäiskansojen elinkeinoihin ja asuinympäristöjen ekosysteemeihin voitaisiin välttää ilmastomuokausmenetelmien kehittämällä, voiko antroposeenin ajattelua ilmentävä ilmastomuokkaus sopia yhteen alkuperäiskansojen maailmankuvan kanssa, jossa ihminen on osa luonnon fyysistä, metafyyssistä, sosiaalista ja spirituaalista järjestelmää elollisten ja ei-elollisten olentojen välillä, ja jossa luonto päättää ja ihminen sopeutuu?²⁶

Vaikka ilmastomuokkaus on varsin uusi tutkimusaihe, se kytkeytyy myös pitkällisiin filosofisiin ja teoreettisiin keskusteluihin teknologian, ympäristön ja yhteiskunnan suhteista myös länsimaisessa kontekstissa. Ilmasto- ja ympäristöpolitiikan keskusteluissa on jo kauan yhtäältä luotettu teknologian ratkaisevan ympäristöongelmat ja toisaalta tiedostettu riski, että tarvittavia, mutta poliittisesti vaikeita yhteiskunnallisia muutoksia saatetaan viivyttää luottaen siihen, että teknologian kehityksen ratkaiseva askel on aivan

nurkan takana. Näkemysten kirjo vaihtelee jopa katastrofiajattelun ja voimakkaan optimismin välillä.²⁷

Osa ympäristö- ja yhteiskuntateoreetikoista on katsonut ympäristöongelmien juontuvan juuri teknologian käytöstä ja länsimaisesta teknologia- ja edistysuskosta, joka sivuuttaa yhteiskuntarakenteiden ja sosiaalisen elämän biofyysisen perustan.²⁸ Kuitenkaan teknologia ei ole abstraktia ja aineetonta, vaan se kytkeytyy myös ihmisiin ja luonnonvarojen käyttöön, ja teknologian käytöllä on myös vaikutuksia muihin ihmisiin²⁹. Jo olemassa olevat teknologiset ilmastoratkaisut vaativatkin myös luonnonvaroja ja niiden hankkimiseksi luonnonalueiden käyttöä, kuten vihreäksi kolonialismiksikin kutsuttu, alkuperäiskansojen elinkeinoihin ja alueisiin vaikuttava vihreä siirtymä ajankohtaisesti

24. Wylie A. Carr and Laurie Yung, "Perceptions of Climate Engineering in the South Pacific, Sub-Saharan Africa, and North American Arctic," *Climatic Change* 147, nos. 1-2 (2018): 130, 1-2, <https://doi.org/10.1007/s10584-018-2138-x>.

25. Kyle Powys Whyte, "Indigeneity in Geoengineering Discourses: Some Considerations," *Ethics, Policy & Environment* 21, no. 3 (2018): 290, <https://doi.org/10.1080/21550085.2018.1562529>.

26. Ellam Yua et al., "A Framework for Co-Production of Knowledge in the Context of Arctic Research," *Ecology and Society* 27, no. 1 (2022): art34, <https://doi.org/10.5751/ES-12960-270134>; Naja Carina Steenholdt, "Subjective Well-Being and the Importance of Nature in Greenland," *Arctic Anthropology* 58, no. 1 (2021): 67-68, <https://doi.org/10.3368/aa.58.1.66>; Mettiäinen et al., *You Are Not in Control of Nature*.

27. György Kovács, "Joseph A. Schumpeter, Ympäristöoptimismi ja teknologian sosiologia," in *Vihreä teoria. Ympäristö Yhteiskuntateorioissa*, Massa, Ilmo (Toim.) (Gaudeamus, 2009).

28. Timo Järviöskö, "Ympäristösosiologian teoriakamppailuja," in *Vihreä teoria. Ympäristö yhteiskuntateorioissa*. (Gaudeamus, 2009), 82.

osoittaa.³⁰ Ihmisen teknosysteemin ja jatkuvan kasvun ajatellaan äärimmillään kuluttavan rajalliset luonnonvarat loppuun ja tuhoavan lopulta ympäristönsä.

Teknologiseen kehitykseen nojattaessa riskinä nähdään myös huomion herpaantuminen ympäristölle haitallisista käytännöistä luopumisesta. Yhtäältä teknologian ja yksittäisten tuotteiden kytkeytyminen yhteiskuntien toimintatapoihin ja instituutioihin tekee järjestelmien muuttamisesta vaikeaa. Toisaalta ongelmallista voi olla oletus länsimaisen teknologian soveltuvuudesta myös kehittyviin maihin, koska innovaatiot kytkeytyvät tietynlaiseen kehitysnäkemykseen ja toisaalta voivat lisätä riippuvuutta länsimaisesta teknologiasta. Siksi tieteen ja teknologian kykyä ratkaista ympäristöongelmia talouskasvuun ja hyvinvointiin puuttumatta kyseenalaistetaan.

Myös ihmiskunnan kyky kehittää teknologisia ratkaisuja on rajallinen, ja teknologisten ratkaisujen sivuvaikutukset voivat olla pahempia kuin ongelmat, joita teknologioilla pyrittiin ratkaisemaan. Teknologisten ratkaisujen on nähty myös vahvistavan ihmisen valta-asemaa muihin lajeihin nähden. Lisäksi vaikutukset teknologioiden käytöstä voivat jakautua epätasaisesti alueellisesti ja ihmisryhmien välillä.³¹ Ilmastonmuokkauksen eri menetelmien, erityisesti stratosfäärisen aerosoli-injektion potentiaali ilmastokriisin väliaikaiseen lievittämiseen nähdään kuitenkin kasvavassa määrin merkittävänä ja tutkimisen arvoisena.

Ilmastonmuokkauksen ja sen tutkimuksen vastustajia ja kannattajia yhdistää huoli planeetasta – vain näkemykset tarvittavista keinoista ilmastokriisin ratkaisemiseksi eriaavat. Periaatteellisen tason kysymysten lisäksi täytyy myös puntaroida ilmastomuutoksesta aiheutuvien riskien ja kärsimysten suhdetta ilmastonmuokausmenetelmistä mahdollisesti aiheutuvien riskien ja kärsimyksen kanssa, sekä sitä, miten nämä jakaantuisivat eri ihmisryhmien ja myös muiden lajien välillä. Tärkeää on, että arktisen alueen viilentämistä harkittaisiin yhdessä arktisten alueen asukkaiden kanssa, ei vain globaaleista lähtökohdista arktiset yhteisöt sivuuttaen. Osallistavalla tutkimuksella ja tiedon yhteistuotannolla voi olla keskeinen rooli näkemysten tuomisessa yhteen. Voisivatko osallistavissa prosesseissa kehitetyt, alkuperäiskansoja ja muita arktisia ja myös globaalin etelän yhteisöjä kuullen syntyneet, erilaiset ilmastonmuokkauksen menetelmät olla uusi tapa pitää huolta maapallosta?

29. Johanna Ahola-Launonen, "Teknologinen toiveikkuus kestävyysmurroksessa," YHYS 2025 Politiikkadialogi, Espoo, May 6, 2025, <https://www.youtube.com/watch?v=CJN0YsQw58Q&list=PLWnrNWe-U6atYvUCaCpCM9ZWVI-k7cmuz&index=2>.

30. Amnesty International, *Just Transition or "Green Colonialism"? How Mineral Extraction and New Energy Projects without Free, Prior and Informed Consent Are Threatening Indigenous Sámi Livelihoods and Culture in Sweden, Norway and Finland*; Normann, "Green Colonialism in the Nordic Context."

31. Ribeiro and Soromenho-Marques, "The Techno-Optimists of Climate Change"; Carr and Yung, "Perceptions of Climate Engineering in the South Pacific, Sub-Saharan Africa, and North American Arctic"; Järvikoski, "Ympäristösosiologian teoriakamppailuja"; Tapio Litmanen, "Teknologinen modernisaatio ja ympäristösosiologia," teoksessa *Ympäristösosiologia*. Valkonen, Jarno (Ed.) (SoPhi, 2016).

Kiertotalous kaupungin aineenvaihduntana

Teemu Loikkanen

Rovaniemen kaupungissa kiertotalouden käsitettä on viime vuosina sidottu osaksi kaupungin strategiaa. Sen avulla on pyritty tuottamaan kiertotalouden arktista mallikaupunkia. Kaupungit ovatkin muuttuneet niin akateemisissa keskusteluissa kuin valtioiden tulevaisuuden visioissa ympäristöongelmien tuottajista paikoiksi, joita muuttamalla voidaan säilyttää maailma elinkelpoisena kasvavalle ihmismassalle¹. Kiertotalouden kaltaiset käsitteet leviävät EU:ssa valtiosta toiseen, mutta valtioiden sijasta uuden kiertävän talouden käytännön toiminnan yksikköinä pidetään usein alueita, kuntia ja kaupunkeja.

Ollakseen moderni, ympäristöystävällinen ja investointeja houkutteleva on kaupungin syytä integroida esimerkiksi juuri kiertotalous osaksi strategiaansa. Kiertotalouden kaltaiset politiikkatoimet eivät siirry valtioiden ja kaupunkien välillä identtisinä kopioina, vaan ne on ensin irrotettava alkuperäisestä kontekstistaan ja alueellistettava uudelleen; on siis tehtävä oma versio siitä, mitä kiertotalous juuri tässä kaupungissa tarkoittaa.²

Kiertotalous on sangen monitulkintainen ja avoin käsite, jonka on väitetty jopa sisällyttävän merkityksiä itseensä niiden tuottamisen

sijasta. Kriittisessä kiertotaloustutkimuksessa on esitetty monitulkintaisuuden olevan yksi keskeinen syy kiertotalouden menestykseen.³ On siis tarkasteltava, *millaista kiertotaloutta* kaupunki harjoittaa. Miten Rovaniemen 'arktista kiertotaloutta' lähdettiin tekemään?⁴

Kiertotalous aineenvaihduntana

Kiertotalouden keskeisiin toimintamalleihin kuuluvat resurssien säästäminen, kaikenlaisten jätteiden hyödyntäminen ja uuden talouden luominen aiemmin hukkaan heitetyistä materiaaleista. Kiertotaloutta voi ajatella myös ideologisena utopiana, jossa pyritään ohjaamaan ja tehostamaan materiaalien käyttöä jätteenkäsittelyyn sykliin säilyttäen samalla nykyinen talousjärjestelmä.⁵ Käytännössä kiertotalous on EU-politiikkaa ohjaava idea- ja lakipaketti. Seuraavassa tarkastelen kiertotaloutta etenkin

1. Hillary Angelo and David Wachsmuth, "Why does everyone think cities can save the planet?" *Urban Studies*, 57 n.11: 2201–2221, <https://doi.org/10.1177/0042098020919081>.

2. Eugene McCann "Urban Policy Mobilities and Global Circuits of Knowledge: Toward a Research Agenda," *Annals of the Association of American Geographers*, 101 n.1 (2011): 107–130.

3. Hervé Corvellec and Alison F. Stowell and Nils Johansson, "Critiques of the Circular Economy," *Journal of Industrial Ecology*, 26(2022): 421–432.

4. Teemu Loikkanen, "Kun kiertotalous saapui Rovaniemelle: Sulkeuma-analyysi politiikkaidean kotoistamisesta", 2025. *Sosiologia* 62 (2). <https://journal.fi/sosiologia/article/view/162943>.

5. Keijo Lakkala & Teemu Loikkanen "Kiertotalouden kapitalistinen utopia: Nykyisyyden utopiset vastakuvat Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitran ja Ellen MacArthurin säätiön kiertotalousvisioissa", *Tiede & edistys*, 50 n.2 (2025): 26–45. <https://doi.org/10.51809/te.147379>.

aineenvaihdunnallisia suhteita kaupungissa muovaavana tekijänä.

Aineenvaihduntaa eli metabolismia on hyödynnetty tieteidenvälisenä käsitteenä, joka ymmärretään huomattavasti laajemmin kuin arkkitehtuurin metaboliaa 1960-luvulla estetisoinut liikesuunta. Aineenvaihdunnallisessa näkökulmassa kaupunkia tarkastellaan organismina, joka tarvitsee muualta tuotuja resursseja toimiakseen ja sen on ulkoistettava jätteensä johonkin. Näitä virtoja voidaan kvantifioida ja niissä tapahtuvien muutosten seuraamisen avulla voidaan ymmärtää laajemmin yhteiskunnassa tapahtuvia muutoksia.

Kaupunki ei siis ole ainoastaan sosiaalinen ja poliittinen maailma, eikä sitä ympäröivä luonto erillinen – sen sijaan kaupungin voi nähdä samanaikaisesti luonnollisena ja sosiaalisena prosessina⁶. Kaupunkien rajat ovat kuitenkin hyvin tulkinnanvaraisia. Karttaan voidaan vetää rajoja, jonka mukaan kaupungin alue loppuu tiettyssä paikassa. Jos kuitenkin tarkastellaan kaikkea sitä, mitä kaupunki toimiakseen tarvitsee – erilaisia luonnonvaroja, energiaa, vettä ja lukuisia materiaaleja – näyttäytyvät sen ekologiset ja materiaaliset ulottuvuudet huomattavasti laajempina. Kiertotalouden tuottamien muutosten kautta ympäristön, talouden ja yhteiskunnan aineenvaihdunnallisia prosesseja voidaan tarkastella yhden käsitteellisen idean kautta.

Arktinen aineenvaihdunta jäi epämääräiseksi

Rovaniemen kiertotaloustoimista vastanneen henkilön mukaan kiertotalouden suuret taloudelliset ja ympäristölliset, numeroiksi muutettavat toimet saavutetaan teollisuudessa. Kaupungin toimilla ei Rovaniemellä nähty olevan vaikutusta teollisuuteen, joten päätettiin keskittyä ihmisten arkisiin toimiin: asumiseen, kotien lämmitykseen, liikkumiseen, muuhun kuluttamiseen ja jätteiden hallintaan.⁷

Rovaniemellä muodostettiin esimerkkialue puurakenteisen opiskelija-asuntola DAS Kelon ympärille, jossa kokeiltiin kiertotalouteen kytkeytyviä toimia: yhteiskäyttöistä sähköautoa, viemärivereden lämmön talteenottoa ja painon mukaan laskutettavaa jätehuoltoa. Kaupungin yhtiöt taas pyrkivät muovaamaan infrastruktuuria, rakentamalla esimerkiksi jätevesilietteen polttolaitoksen ja hyödyntämällä tämän laitoksen ja puun energiapolton sisältämän tuhkan ravinteina. Varsinaisia arktiseksi ymmärrettävinä sisältöinä Rovaniemen kiertotaloudessa voidaan pitää lumen hallintaa, joka nousi yhdeksi arktista omaleimaisuutta korostavaksi tekijäksi. Lunta ajateltiin voitavan hyödyntää rakennusmateriaalina ja

6. Angelo & Wachsmuth "Why does everyone think cities can save the planet?"

7. Rovaniemi valittiin yhdeksi kiertotalouden edelläkävijäkunnista jo päättyneessä Suomen ympäristökeskuksen koordinoimassa CIRCWASTE-hankkeessa (2016–2023). <https://kiertotalousratkaisuja.syke.fi/circwaste/edellakavijakunnat/rovanieni/>

lisäksi sen hallintaan, siis lumen siirtoon, varastointiin ja sulamiseen liittyvien toimenpiteiden toteuttamiseen tehokkaasti ja ympäristöystävällisesti odotettiin löydettävän hyviä ratkaisuja. Lumi vaikuttaa myös pyöräilyyn, jonka toivotaan lisääntyvän pyrkimällä pyöräteiden varhaiseen auraamiseen. Lisäksi tiekartassa kaavailtiin arktisen ruokakulttuurin ja arktisen metsäluonnon tunnettavuuden lisäämistä ja arktisen 'puunhoidon' esittelyä.

Kiertotalouden lakea käsitteellisyys antaa kaupungeille mahdollisuuksia ohjata toimintaansa monenkirjavaan suuntaan. Erilaiset näkemykset sidosryhmien sisällä siitä, mitä kiertotalous on, voivat kuitenkin usein olla esteenä sen menestykselle integroinnille. Rovaniemellä tämä tuli esiin etenkin siinä, että alkuperäisten keskeisten toteuttajien siirryttyä muihin tehtäviin, ymmärrys kiertotalouden sisällöistä ja merkityksistä kaupungissa muuttui. Aiempi johto piti tärkeänä kansainvälistä näkyvyyttä osana kaupunkien verkostoa. Kiertotalouskaupunkihanketta toteuttamaan päätenyt johto taas katsoi taloudellisen säästön olevan keskeistä ja ohjasi kiertotaloutta resurssien säästämisen kaltaisiin toimiin kansainvälisen näkyvyyden jäädessä vähemmälle huomiolle. Varsinaista arktisen mallikaupungin sisältöä ei enää painotettu.

Arktinen kiertotalous käytännössä

Tuottiko kiertotalous aineenvaihdunnallisiin suhteisiin muutoksia? Osittain näin tapahtui. Ensinnäkin kaupungissa pyrittiin osoittamaan hiilitaselaskelman avulla, että suuret metsävarannot tekevät Rovaniemestä jo nyt aineenvaihdunnaltaan kiertotalouden perusajatuksen mukaisen kaupungin, eikä hiilidioksidipäästöistä tarvitse siksi kantaa suurempaa huolta⁸. Lietteen- ja metsähakkeen poltosta syntyvä tuhka onnistuttiin menestyksekkäästi jalostamaan lannoitteeksi. Viemärijätettä käsittelevä vesi- ja energiayritys onnistui huomattavasti helpommin toteuttamaan aineenvaihdunnallisia muutoksia kuin yhdyskuntajätteitä hoitava yritys, sillä viemärijätteiden käsittelyssä kansalaiset eivät tee valintoja, toisin kuin yhdyskuntajätteiden kohdalla. Siinä on puututtava kansalaisten omiin toimiin, joka on huomattavasti vaikeampaa.

Yhtäältä kiertotaloudessa on tärkeää ottaa huomioon paikalliset erityispiirteet. Arktisella alueella tyypillistä ovat pitkät välimatkat, jotka asettavat kiertotaloudelle omat haasteensa. Esimerkiksi jätteiden keräämisen kohdalla on selvää, että peräkylän viimeisen tien mummon käyttämät viisi maitopurkkia ovat kartonkikeräyksessä eri asia, kuin

8. Markku Vento "Rovaniemen hiilinielut ovat kolme kertaa suuremmat kuin kasvihuonekaasupäästöt". *Kuntalehti*, 2020. <https://kuntalehti.fi/uutiset/ymparisto/rovanien-hiilinielut-ovat-kolme-kertaa-suuremmat-kuin-kasvihuonekaasupaastot/>.

keskieurooppalaisen suurkaupungin tuhannen asukkaan kerrostalon pahvimäärä. Toisaalta taas alueiden tuntuu olevan vaikea keksiä kiertotalouden brändäykseensä erikoispiirteitä. Rovaniemen kohdalla arktisuus tuntui jäävän päälle liimatuksi, väkisin keksityksi teemaksi, joka ei toistaiseksi tuonut kiertotalouteen mitään poikkeuksellista. Arktisuutta brändinä ei Suomessa hyödynnä ainoastaan Rovaniemi vaan esimerkiksi Oulun kaupunki, josta matkaa arktiselle on jo yli 250 kilometriä.

Analyysini mukaan kaupungin omistamat yritykset, sen virkahenkilöt ja muut toimijat sopeuttavat omaa toimintaansa ja tavoitteitaan kiertotalouden kehykseen, jota samanaikaisesti muovataan paikalliseksi. Keskeistä on siis ensinnäkin se, miten kaupungin kiertotaloutta kehittävät henkilöt käsitteen ymmärtävät ja toiseksi millaista kiertotaloutta päätetään lähteä toteuttamaan. Prosessia seuraamalla voi tarkastella sitä, kenen toiveita, intressejä ja näkemyksiä tulevaisuudesta alueet, kunnat ja kaupungit toteuttavat.

Kiertotalouden käsitteen ottaminen kaupunkikehitystä ohjaavaksi tekijäksi osoittaa, kuinka etenkin EU:n taholta tulevat käsitteet ovat merkittäviä kaupunkipolitiikan työkaluja. Ne vaikuttavat niin arkkitehtuuriin kuin jätevesien käsittelyyn.

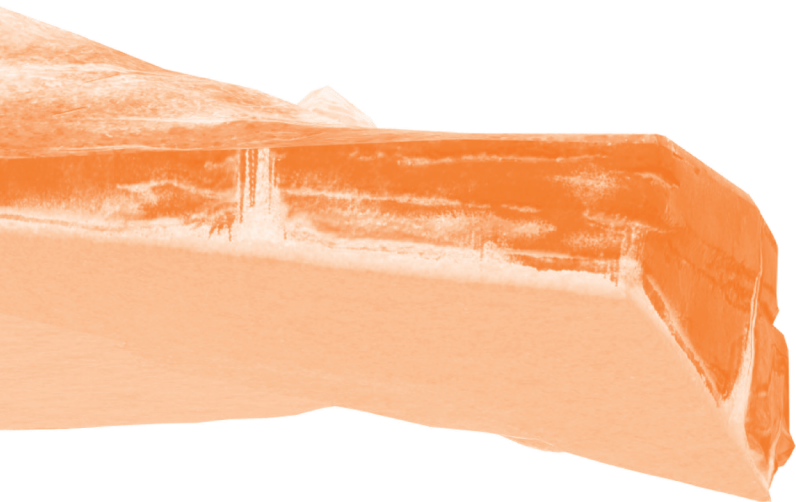
Kiertotalouden kaltaiset politiikkaideat mahdollistavat mutta myös rajoittavat julkista keskustelua ja poliittista mielikuvitusta. Näiden

käsitteellisten innovaatioiden kautta tuotetaan yhä monimutkaisempia infrastruktuurisia järjestelmiä, joiden aineenvaihdunnalliset vaikutukset ulottuvat kaupunkien nykytilaa pidemmälle, vaikuttaen yhteiskunnan rakenteisiin ja tulevaisuuden toimintamahdollisuuksiin laajemmin.

Olisikin hedelmällistä kysyä, millä tavalla kasvavan pohjoisen turismin aikakaudella huomioidaan aineenvaihdunnalliset prosessit, joita kaikki rakentaminen ja suunnittelu vääjäämättä muovaa.

Osa II

Mitä ja miten sinä tiedät?

Jenni Hakovirta

Kysyminen on vahva toimimisen tapa, johon olen Suomessa arkkitehtuurin parissa törmännyt verrattain vähän. Usein pohdin voiko oman tiedon puutteen äärellä olla avoimesti. Oli kyseessä sitten tutkimus, tiede tai taide, on tiedon ja tietämisen äärelle hyvä palata säännöllisin väliajoin.

Nuorena mummoni kalasti pitkällä siimalla. Kalastus oli elämän ehto tuohon aikaan - nälkään olisivat kuolleet moneen kertaan ilman järveä. Pitkään siimaan laitettiin syöttikalat ja koukut piti käydä säännöllisesti kokemassa. Tarkoituksena oli pyytää taimenia, joista parhaimmillaan saattoi saada rahaakin. Mummoni kotipaikassa kävi tuohon aikaan tuttu nainen naapurista auttamassa monissa arjen askareissa. Tämä toimielias porojen kanssa kasvanut vanhempi nainen olikin suuri apu mummoni äidille. Kerran kävi niin, että mummosta, nuorella kalastajan alulla ei ollut kaveria järvelle pitkää siimaa kokemaan. Naapuri sattui olemaan kylässä ja tarjoutui oitis avuksi. Lähtivät järvelle ja mummo airoissa. Mummo oli pikkutytyöstä asti ollut oman pappansa tiukassa opissa ja näki jo kaukaa, että koukussa oli hyvän kokoinen kala. Koska mummo souti, naapuri koki siimaa. Mummo tajusi kauhukseen, ettei tällä ollut

käsitystä, miten työssä tuli edetä vaikka itsevarma ja innokas olikin. Sen seurauksena taimen pääsi irti ja pettymys oli suuri. Nuori tyttö komensi itseään vanhemman apurinsa airoihin. Vanhemman ihmisen neuvominen tuntui hänestä hankalalta, mutta enempää kaloja ei ollut varaa menettää. Mummo koki itse loput koukut.

Poro ja kala ovat erilaisia. Ihminen, jolla on poro kiinni, tietää ettei porolle voi antaa löysää. Ison, koukussa kiinni olevan kalan kanssa puolestaan täytyy joustaa. Olen monesti tekstejä lukiessani ja elämän eri tilanteita arpoessani miettinyt mummon tarinaa. Täytyy ymmärtää mitä tekee, miksi ja miten. Usein kokemus ajaa tiedon kotiin. Meillä kaikilla on tarina, näkökulma ja ymmärrys elämästä.

Alkuperäiskansanäkökulma haastaa edelleen. Bagele Chilisa mukaan paradigmaan vaikuttaa se, mitä oletamme todellisuuden ja tiedon luonteen olevan. Niiden lisäksi siihen vaikuttavat arvorakenteet, etiikka ja periaatteet sekä teoreettiset kehykset, kirjallisuus ja tutkimuksen käytänteet.¹ Alkuperäiskansatutkimuksen paradigman lisäksi hän jakaa tutkimuksen neljään muuhun paradigmaan: *positivistiseen*, *uudistavaan*, *tulkinnalliseen* ja *pragmaattiseen* paradigmaan. Vastuullista tutkimusta tehdessä omasta tekemisestä täytyy olla tietoinen. Tämä ei ole mahdollista, jos ei ymmärrä omaa suhdettaan tutkimukseen sekä muihin

1. Bagele Chilisa, *Indigenous Research Methodologies* (Sage, 2020), 210-212.

tutkijoihin ja tutkimuksiin. Suhteesta työhön voi puhua käyttämällä sanaa *position*, jonka voisi kääntää sanaksi sijainti, sillä jokaisella tutkijalla, taiteilijalla ja arkkitehdilla sellainen on. Paradigma ja tutkimuksen sijainti kulkevat käsi kädessä. Paradigma on ikään kuin kieli, joka mahdollistaa vuorovaikutuksen tutkimuksessa. Muuten puhumme samoista asioista ymmärtämättä toisiamme.

Palatakseni tutkimuksen eri paradigmoihin ja syihin, joiden takia tutkimusta tehdään, mukailen Chilisaa: ”Positivistinen paradigma pyrkii löytämään lakeja, jotka on mahdollista yleistää ja niillä voi hallita universumia. Tulkinallinen paradigma yrittää ymmärtää ihmisluontoa. Uudistava paradigma tuhoaa myyttejä ja voimaannuttaa ihmisiä, jotta yhteiskunta muuttuisi radikaalisti. Pragmaattinen paradigma ratkaisee ongelmia ja kehittää toimenpiteitä. Alkuperäiskansatutkimuksen paradigma puolestaan haastaa puutteellista ajattelua ja sairaalloisia kuvauksia aikaisemmin kolonisoiduista. Se uudelleen rakentaa tiedon määrää, jonka tarkoitus on luoda toivoa. Se tukee historiallisesti alistettujen joukossa muutosta, erityisesti sosiaalista muutosta.”²

Jos ajattelee, että yksi tekee työtä ryhmässä kyetäkseen määrittämään kattavasti asian ja toinen samaan aikaan yrittää voimaannuttaa ihmisiä eikä kumpikaan ole tietoinen siitä, mitä, miten ja miksi tekee, voi tilanne ajoittain olla hankala. Paradigmaan sisältyy lisäksi muitakin asioita: minkä lasketaan olevan totta, minkälaisen

filosofian varaan rakennetaan, millaisena oman ja muiden todellisuuden näkee ja niin edelleen. Arkkitehtuurissa paradigma on vähemmän pohdittu asia. Arkkitehtuuri jakautuu kahteen osaan: teoriaan ja käytännön työhön. Nämä eivät kohtaa seminaarihuoneita lukuun ottamatta kovinkaan usein.

Mielestäni Chilisan paradigman periaatteen voi rinnastaa arkkitehtuuriin, jos ajattelee arkkitehtuurin suunnittelutyön ikään kuin metodologiana. Chilisan mukaan metodologia on niiden samojen asioiden summa, jotka vaikuttavat paradigmaan.³ Metodi on eri asia kuin metodologia. Menetelmät ovat työskentelytapoja – tai välineitä – ja siten tärkeä osa metodologiaa. Olen sijoittanut tutkimustyöni alkuperäiskansatutkimuksen paradigmaan, joten pohdin paljon sitä mitä paradigma tarkoittaa arkkitehtuurissa ja miten alkuperäiskansaposition siihen asettuu. Tutkin alkuperäiskansa-arkkitehtuuria ja saamelaista arkkitehtuuria ja suuri kysymys minulle on, onko mahdollista suunnitella alkuperäiskansa-arkkitehtuuria osana muita arkkitehtuurin paradigmoja.

Koska suunnittelutyö arjessa väistämättä tapahtuu osana vallitsevaa arkkitehtuurin paradigmaa, on myös tarpeellista pohtia, mitä tämä tarkoittaa alkuperäiskansa-arkkitehtuurin kannalta. Onko olemassa tapoja, jolla paradigmojen välillä voi

2. Chilisa, *Indigenous Research Methodologies*, 35-47.

3. Chilisa, *Indigenous Research Methodologies*, 211.

ikään kuin turvallisesti ja tehokkaasti liikkua ja toimia? Saamelaisille tällainen muodon muutos, eri ympäristöissä toimimisen kautta on hyvin tuttua. Ammatillisesti minua siis kiinnostaa mitä paradigmojen moninaisuus tarkoittaa arkkitehtuurissa, ja miten ne heijastuvat esimerkiksi valtasuhteissa. Lisäksi kun paradigmaan pureutuu, korostuu niiden rakenne ja siten kysymys siitä onko alkuperäiskansa – arkkitehtuurissa kaikki tarvittava omaan paradigmaan?

Chilisa määrittää alkuperäiskansatutkimuksen paradigmassa tiedon olevan relationaalista. Relationaalisuus on yksi keskeisimmistä alkuperäiskansatutkimuksen käsitteistä ja se nousee esille lähes kaikessa alan kirjallisuudessa. Sana *relational* on hieman harhaanjohtava suomeksi, sillä se tarkoittaa suhteellista. Yleensä kun jonkin asia on suhteellista, se on riippuvainen jostakin tai verrattavassa johonkin asiaan ja siten usein epäluotettavaa. Englanniksi relational viittaa enemmän asioiden välisiin suhteisiin. Chilisan mukaan alkuperäiskansa tutkimuksen paradigmassa tieto on riippuvaista asioiden välisistä suhteista eli se on suhteellista, koska kaikki alkuperäiskansojen tietojärjestelmät rakentuvat asioiden välisien suhteiden varaan, niin elollisten kuin elottomienkin.⁴

Saamelaisena minulle tieto on osa tekemistä. Asiasta voi tietää yleisellä tasolla. Tieto perustuu tällöin siihen, että on lukenut, kuullut tai seurannut vierestä, kun toinen esimerkiksi tekee jotakin. Toinen taso tietämiselle syntyy

ymmärryksen kautta. Asiaa ei voi ymmärtää ennen kuin sen on tehnyt. Minulle tämä asia on kirkastunut mummoni kertoman tarinan kautta, joka kiteyttää tutkimukseen, arkkitehtuuriin ja jopa taiteen tekemiseen liittyvää syvintä ydintä. Oleellista oman työni kannalta on ollut ymmärtää, että ymmärrämme samoja asioita eri tavoilla, koska elämä rakentuu jokaisella erilaisista suhteista. Tämä luo kehityksen ja pohjan myös valtasuhteille.

On asioita, joita en tiedä. Tämän takia koen toimijuuden ja yhteistyön eri projekteissa, olipa kyse arkkitehtuurista, tutkimuksesta tai taiteesta niin oleelliseksi. Näkökulmien monipuolisuuden voi nähdä suurena rikkautena, joka hyödyntää kaikkia projektin osapuolia. Kun tietoa tarkastellaan laajemmin osana tutkimusta, taidetta tai arkkitehtuuria on selvä, että ne eivät koostu yhden ihmisen panoksesta vaan laajasta verkostosta toimijoita, jotka kaikki ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa.

Lyhytvuokrauksesta puhumisen taito

Soile Veijola

Jos kaupunki tulvisi
Vesireittejä pääsisi pakoon
Kaupunki tulvisi
Vesireittejä pääsisi pakoon
Vaan minä en ole kala
Vaan minä en ole kala

Ultra Bra¹

Maailmalla ja myös Rovaniemellä on keskusteltu viime vuosina vilkkaasti kaupunkien asuinkortteleissa tapahtuvasta *lyhytvuokrauksesta*², joka tarkoittaa tavanomaisesta pää- ja alivuokrauksesta eroavaa epätyypillistä vuokraustoimintaa³ asuinalueilla. Airbnb:n alkuperäinen idea⁴ palauttaa aito vieraanvaraisuus kaupallisen hotellitoiminnan tilalle omassa kodissa majoittamisen kautta on kääntynyt päälaelleen: valtaosa lyhytvuokrauksesta tapahtuu nykyään sijoitusasunnoissa, joissa omistajamajoittajat eivät enää itse asukaan. Aihetta on tutkittu paljon ja syystäkin: ammattimaisen lyhytvuokrauksen paikallisella ja maailmanlaajuisella laajenemisella on merkittäviä sosiaalisia, kulttuurisia ja taloudellisia vaikutuksia ihmisten elämään. Lyhytvuokraus tarvitsee

koordinoitua ja vastuullista sääntelyä, sopimista ja suunnittelua, joita kaivataan matkailua kehitettäessä muutoinkin⁵.

Lyhyt vuokrauskeskustelua käydään kuitenkin harmillisen usein puutteellisin tiedoin ja termein – toisinaan tarkoituksellisestikin yksinkertaistaen. *Joko olet kotiuttanut tulovirtaa Rovaniemellä?*, kysyi eräskin asuntosijoittajille houstauspalveluita tarjoavan yrityksen edustaja videomainoksessaan kesällä 2025. Kysymyksen muotoilu oli oivaltava. Sanalla 'koti' luodaan kodikas tunnelma toiminnalle, joka käytännössä vähentää kotien määrää korvaamalla niitä majoitusyksiköillä. Varojakaan ei kotiuteta Rovaniemelle – vaan Rovaniemellä. Kaupunki ei ole rahavirtojen vastaanottajana vaan ainoastaan sijaintina niiden liikuttelulle. Turisteja ei mainita, ei myöskään

1. Ultra Bra (2000): *Vesireittejä*, säv. Kerkko Koskinen, san. Anni Sinnemäki, levyllä *Vesireittejä*.

2. Lyhyt vuokraus, engl. *short term rental* eli STR.

3. Hovila, Ilari ja Malo, Jenna "Epätyypillinen vuokraustoiminta rakentamisen ja asumisen käyttötarkoituksääntelyssä." Teoksessa *Jakamistalousjuridiikan käsikirja*, toim. J. Päläs, ja K. Määttä. Alma Talent, 2019, 409–440; Jeroen Oskam ja Albert Boswijk, "Airbnb: the future of networked hospitality businesses", *Journal of Tourism Futures* 2, no. 1, 2016, 22–42, <https://doi.org/10.1108/JTF-11-2015-0048>.

4. Kaksi yliopisto-opiskelijaa tarjosi vuonna 2007 kodissaan patjamajoitusta San Franciscossa järjestetyn konferenssin aikana ilmoituksella "Air Bed & Breakfast". Ks. Oskam ja Boswijk, "Airbnb: the future of networked hospitality businesses", 23.

5. Matkailun vastuullisesta suunnittelusta ks. esim. Soile Veijola toim. *Matkailunkestävä Suomi? Vastuullinen suunnittelu kulttuuri- ja luontoympäristöissä* (SKS Tietolipas 283, 2023). <https://doi.org/10.21435/tl.283>.

paikallisia. Luodaan kaksi erillistä todellisuutta: varainhoidollinen ja eletty. Sanalla 'joko' saadaan aikaan kiireen ja vääjäämättömyyden tuntu.

Oma käsitykseni kaupunkielämän todellisuudesta on moniulotteisempi, vuorovaikutteisempi ja hidasliikkeisempi.

Lyhyt vuokraus muotoilee kaupunkielämää ja asumista

Lyhytaikaista majoitusta tarjotaan siis nykyisin hotellien ja vastaavien rekisteröityjen majoitusrakennusten lisäksi enenevässä määrin myös vakituiseen asumiseen tarkoitetuissa yksityisasunnoissa, joissa operoidaan sekä ammattimaisesti (yritykset) että amatööripohjalta (yksityiset ihmiset). Majoittajilta ei edellytetä matkailu- ja hotellialojen ammattitutkintoja eikä hotelleilta vaadittavia turvallisuusjärjestelyjä kuten kahta poistumistietä rakennuksesta. Vapautus turvallisuussäädösten noudattamisesta juontuu siitä, että ”yrityksiä ohjaava sääntely ei lähtökohtaisesti kosketa yksityishenkilöitä”⁶.

Lyhyt vuokrauksen asiakkaat puolestaan koostuvat valtaosin turisteista ja lomanviettäjistä, ja juuri heidän takiaan lyhyt vuokraus on kasvanut ja laajentunut globaalisti.⁷ Tilapäismajoitukselle on tarvetta myös muista syistä: esimerkiksi keikkatyössä, sairaalakäyntien yhteydessä ja kaukana asuvien omaisten auttamisessa ja hoitamisessa. Ilman majoittajan ja majoittujan kasvokkaista kohtaamista järjestyvä majoituksen

varaaminen auttaa myös huumekauppiaita⁸ ja 'hatkat ottaneita' nuoria piiloutumaan virkavallalta.

Lyhyt vuokrausilmiö on taustavoimiensa kautta osa *alustataloutta*. Yhteiskunnallisten valvontajärjestelmien sosiaalisia ja kulttuurisia vaikutuksia tutkinut viestinnän professori Torin Monahan⁹ käyttää käsitettä *alustakapitalismi* (*platform capitalism*) kuvaamaan monopolistisia digitaalisia 'ekosysteemejä', jotka yhdistävät käyttäjänsä kaupallisen vaihdon osapuoliksi ja tuottavat samalla sekä liiketoiminnassa hyödynnettävää dataa että taloudellista hyötyä suurille alustatalouden toimijoille. Monopoliasemiin päästyään globaalit alustatalousyritykset kuten Airbnb ja booking.com – mutta myös Amazon (tavaroiden kuljetus) ja Uber (ihmisten kuljetus) – muotoilevat olemassa olevat markkinat alustatalouden logiikan mukaisiksi.

6. Jenna Päläs, Ilari Hovila ja Maria Hakkarainen, "Jakamistalous kaavoituksen ja asuintilojen käyttötarkoitusarvioinnin häirikönä – taltuttaako epätyypillisuusoppi häirikön?." *Lakimies* 119, no. 7-8, 2025, 1273, <https://journal.fi/lakimies/article/view/111287>. Ks. myös Jenna Päläs ja Ilari Hovila, "Mikä on asuinhuoneistojen majoituskäyttöä? Siviilioikeudellisia välineitä maankäyttö- ja rakennuslain käyttötarkoitusääntelyn tulkintaan." *Defensor Legis* no 3, 2020, https://www.edilex.fi/defensor_legis/210000006.

7. Ks. esim. Jennie Germann Molz *Travel Connections: Tourism, Technology and Togetherness in a Mobile World* (Routledge 2012).

8. Simo Kymäläinen, "Rikollisryhmä valmisti huumeita Airbnb-asunnoissa – puolalaismies ja suomalaisnainen tuomittiin 13 vuodeksi vankeuteen", Yle, STT, 3.4.2025, <https://yle.fi/a/74-20153584>.

9. Torin Monahan 2021, 961; J. Oskam and A. Boswijk, A., "Airbnb: the future of networked hospitality businesses", *Journal of Tourism Futures* 2, no. 1, 2016, 22-42. <https://doi.org/10.1108/JTF-11-2015-0048>.

Muutokset eivät koske pelkästään markkinoita, kerrotaan aihetta käsittelevässä kasvavassa ja kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa. Monopolisoituvilla markkinoilla vahvistuva alustakapitalistinen toimintalogiikka muuttaa asumisen, työn, kuluttamisen, turismin ja kaupunkielämän reunaehtoja. Se järjestää yhdyskuntien infrastruktuurit, sosiaaliset suhteet ja palvelutyön ehdot omien taloudellisten etujensa mukaisiksi. Vakituudesta palkkatyöstä siirrytään keikkatalouteen (*gig economy*), joka ei takaa varmaa eikä säännöllistä toimeentuloa työntekijöille. Kaupungit ja kaupunkielämä ovatkin alkaneet palvella alustataloutta eikä päinvastoin.¹⁰ (Lyhyt vuokrauksen vaikutuksista kaupunki- ja asuntorakentamisen arkkitehtuuriin ja estetiikkaan katso myös Aleksi Lohtajan luku tässä julkaisussa).

Asuinalueille ja -taloihin majoittumista mainostetaan alustataloudessa sekä modernien mukavuuksien avulla että myönteisinä, autenttisina kohtaamisina – jopa paikallisten asukkaiden voimaannuttamisena – samalla kun häivytetään näkyvistä lyhyt vuokrauksen lukuisat seuraukset, joista osa rikkoo myönteisiin merkityksiin liittyneitä lupauksia¹¹. Airbnb on tehnyt paljon estääkseen toimintansa sääntelyn ja valvonnan¹².

Todettakoon, että matkailu on vahvistanut asemansa Rovaniemellä ja Lapissa merkittävänä elinkeinona ja teollisen mittakaavan toimialana jo vuosikymmenten ajan¹³. Rovaniemellä matkailu- ja majoituspalveluita markkinoidaan alueen

suurten matkailuyritysten perustaman *Visit Rovaniemi* -yhdistyksen johdolla, joka on tehnyt kaupunkia onnistuneesti tunnetuksi maailmalla *Talven Ihmemaana (Winter Wonderland)*¹⁴. Kansainvälisen matkailun kasvaessa vuosi vuodelta on Airbnb:n mahdollistama lyhyt vuokraus tarjonnut tavallisille kaupunkilaisillekin tilaisuuden hankkia tuloja matkailusta ja vastannut samalla turistimäärän kasvun vaatimaan majoitustarpeeseen. Innostus on ymmärrettävää ja tarttuvaa.

Prosessilla on kuitenkin kääntöpuolensa. Alustatalouden muotoilemien, geneerisesti sisustettujen sijoitusasuntojen määrä kasvaa kaupungissa (katso myös Lohtajan luku tässä julkaisussa).¹⁵ Niitä tarjotaan vakituiseen asumiseen kuukausivuokraa huomattavasti kalliimmalla hinnalla lyhytaikaisiin majoitustarpeisiin joulu- ja talvisesonkeina lokakuusta tammikuun alkuun ja viikon tauon jälkeen tammikuusta maaliskuulle.

10. Monahan, "Recoding the city: cultural mediation of short-term rental platforms in the US", 2021.

11. Monahan, "Recoding the city: cultural mediation of short-term rental platforms in the US", 961.

12. Monahan, "Recoding the city: cultural mediation of short-term rental platforms in the US", 951–957.

13. Ks. esim. Hautajärvi, "Miten Suomen matkailua on suunniteltu? Valtiovetoisuudesta markkinaohjautuvuuteen." Teoksessa *Matkailunkestävä Suomi?*, 59–120, <https://doi.org/10.21435/tl.283>.

14. "Visit Rovaniemi", <https://www.visitrovaniemi.fi/fi/>.

15. Ks. myös Christian Pagh, "Interview with Jan Gehl by Christian Pagh". Teoksessa toim. Christian Pagh ja Thomas Cook *Mission Neighbourhood – (Re)forming Communities* (The Danish Architectural Press, 2023), 77.

Lyhyt vuokrattaviksi varusteltuja asuntoja pidetään tyhjillään huhtikuusta lokakuulle, ellei niihin löydy lyhytaikaisia kesävuokralaisia.

Asuntojen päätyessä lyhyt vuokraukseen ei työssä käyville ja kaupungin useiden oppilaitosten opiskelijoille ole ollut Rovaniemellä viime vuosina tarjolla riittävästi kohtuuhintaisia vuokra-asuntoja kaupungin keskustassa tai sesongin aikana kauempanakaan. Työ- ja koulumatkat ovat pidentyneet ja asuminen kallistunut. Opiskelusta on tullut monille pakon edessä etäopiskelua ja kokemuksellisesti tärkeät opiskeluvuodet uudella paikkakunnalla on menetetty¹⁶. Uusia rovaniemeläisiä ei saada kaupunkiin enää heidän kaupungissa viettämiensä opiskeluvuosien kautta.

Mitä ammattitaitoiseen matkailuosaamiseen tulee, Rovaniemellä on tarjolla koulutusta alalle lukiosta ammattikouluun, ammattikorkeakouluun ja yliopistoon. Matkailun sesonki- ja kasvupainotteisuuden ja lyhyt vuokrauksen ansiosta ammatillisen osaamisen, paikallistuntemuksen ja vakituisten työsuhteiden sijasta turismityö nousee kuitenkin nykyisin valokeilaan useimmin 'villeytenä'. Uutisissa puhutaan 'villeistä safariyrittäjistä', 'villeistä revontulioppaista' ja 'villeistä takseista'¹⁷. Villistä toimeliaisuudesta kärsivät sekä alan ammattilaiset

17. Ks. esim. Raimo Torikka, "Taksisotaa ja villin lännen meininkiä – Napapiirillä kiihkeää kilpailua asiakkaista", Yle, Lappi, 7.1.2024, <https://yle.fi/a/74-20067818>.

että paikalliset asukkaat. 'Villi luontokaan' ei arvostane amatöörimäistä käyttäytymistä. Lyhyt vuokrausta harjoittavista *asuntosijoittajista* ei kuitenkaan puhuta samaan hengenvetoon 'villeinä majoittajina', vaikka heidänkin toiminnallaan on huomattu olevan kielteisiä vaikutuksia paikallisten arkielämään ja samalla matkailutyön luonteeseen ja reunaehtoihin. Omassa kodissaan asuvat lyhyt vuokraajat vastaavat tietysti luonaan yöpyvistä vieraistaan ympärivuorokautisesti, ja tämäntyyppisen lyhyt vuokrauksen soisikin lisääntyvän.

Matkailijamäärien kasvusta ja kasvattamisesta seuraavat moninaiset vaikutukset kertovat turismin hallitsemattomuudesta. Moniulotteisena yhteiskunnallisena ilmiönä ja instituutiona turismi tarvitsee – kuten edellä jo totesin – suunnittelua, sääntelyä ja sopimista. Eräs ongelma nykyisessä tilanteessa on vaikeus käydä analyttistä, julkista ja poliittista keskustelua sekä yleisellä tasolla *turismista* (joka on historiallinen ja yhteiskunnallinen ilmiö) että edelliseen sisältyvästä *matkailusta* (joka on kuluttajille matkailupalveluja tarjoava toimialojen kokonaisuus). Kuvitellaan kaikkien puhujien tarkoittavan näillä kahdella sanalla samaa asiaa, joka kaiken lisäksi perustuisi jokaisen puhujan kohdalla samoihin faktoihin ja havaintoihin.

Todellisuudessa turismi – ja sen sisällä matkailuteollisuus – on monimutkainen ilmiö, josta kukaan meistä ei tiedä lähimainkaan kaikkea.

On syytä muistaa sekin, että suomalaiset ovat osa vaurasta länttä, joka on osallistunut köyhien ja usein autoritäärisemmin johdettujen kansojen kotiseutujen muuttumiseen ulkomaalaisten lomanviettoalueiksi jo kuuden vuosikymmenen ajan.¹⁸ Se, että länsimaisen kulttuurin luomina kuluttajina 'maistamme nyt kollektiivisesti omaa lääkekettämme', voi auttaa meitä ymmärtämään, ettei turismi ole ainoastaan symbolisesti keskeinen, työn vastakohdaksi mielletty yhteiskunnallinen ilmiö vaan myös yhteiskuntien ja yhdyskuntien rakenteisiin vaikuttava voima. Sitä on tutkittava monitieteisesti. Tutkittua tietoa on osattava myös hyödyntää päätöksenteossa, suunnittelussa, lainvalmistelussa ja yritystoiminnassa.

Puhe tuottaa ja välittää merkityksiä

Rakennan seuraavassa hieman toisenlaista 'alustaa', jotta pystymme halutessamme keskustelemaan täsmällisemmin ammattimaisen lyhytвуokrauksen vaikutuksista kaupunkielämään. Taipuisiko monimutkainen ja kasvava lyhytвуokrausturismi-ilmiö sen avulla järkevästi keskusteltavaksi ja neuvoteltavaksi aiheeksi?

En ole suinkaan ensimmäisenä asialla. Monet tutkijat – Lapin yliopistossa etenkin juridiikan ja matkailun tutkijat – ovat peräänkuuluttaneet lyhytвуokraukselle erittelykykyisempiä tulkintavälineitä¹⁹. Heidän julkaisuistaan näkee jälkiä julkisessa keskustelussa valitettavan harvoin jos ollenkaan.

Omasta puolestani tarjoan analyttisen keskustelun avaimeksi sosiologista modaalisemiotiikkaa.

Modaalisemiotiikassa voidaan tutkia toimijoiden – yksilöiden ja organisaatioiden – erilaisia suhteita omaan tekemiseensä ja olemiseensa, heidän motivaatioitaan, voimavarojaan ja resurssejaan. Modaalianalyysin kysymyksenä on, kuinka tahtovia tai osaavia, tai kykeneviä tai velvoitettuja he tai ne ovat johonkin toimintaan eri tilanteissa.²⁰ Vastaavasti voidaan miettiä kaikkien eliölajien (ihminen mukaan lukien) elinympäristöjen²¹ modaalisia piirteitä: mitä erilaiset ympäristöt sallivat, kieltävät, mahdollistavat ja estävät, ja mihin ne velvoittavat (katso myös Janne Säynäjäkankaan luku tässä julkaisussa).

Aiemmat modaalisemioottiset tarkasteluni ovat kohdistuneet naisten ja miesten

18. Ks. esim. Valene L. Smith toim., *Hosts and guests: The anthropology of tourism* (University of Pennsylvania Press, 1989).

19. Ks. myös Jenna Päläs ja Maria Hakkarainen, "Toimintatutkimuksella ilmiölähtöisyyttä ja sidosryhmäymmärrystä lainoppiin – havaintoja lainopin ja matkailututkimuksen välisestä vuoropuhelusta", *Matkailututkimus* 19, no. 1, 2023, 55–62.

20. Sulkunen, Pekka, "Todellisuuden ymmärrettävyys ja diskurssianalyysin rajat." Teoksessa toim. Pekka Sulkunen ja Jukka Törrönen *Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys*. Gaudeamus, 1997, 13–53.

21. Esim. Tuukka Kaidesoja, "Tarjouman käsite sosioekologisen yhdyskuntasuunnittelun teoreettisena ja metodologisena välineenä", *Yhdyskuntasuunnittelu* 63, no. 1, 2025, 16–41, <https://doi.org/10.33357/ys.154957>.

sekajoukkuepeliin²², turistin nukkumiseen²³ ja turistin leikkiin²⁴. Naisten ja miesten yhdessä pelaaman sekajoukkuepelin tavoin myös asumisen ja majoittumisen yhdistelmässä kaksi erilaista sosiaalista, sosiokulttuurista ja sosiohistoriallista todellisuutta kohtaa samassa fyysisessä ja sosiaalisessa ympäristössä. Erilaiset tavoitteet, keinot, toimintatavat ja onnistumisen kriteerit johtavat helposti väärintymmärryksiin ja vastakkainasetteluihin – olipa kyse sekapelistä, nukkumisesta tai turistien halusta leikkiä kotia paikallisten asukkaiden naapureina.

Millaiseen haluamisen, tahtomisen, osaamisen, kykenemisen ja täytymisen *modaaliseen* todellisuuteen lyhyt vuokraus 'asumisen ja majoittumisen välisenä sekapelinä' siis rohkaisee, ohjaa tai pakottaa?

Modaalisten ulottuvuuksien kautta rakentuvia merkityksiä voi tarkastella esimerkiksi *semioottisen neliön*²⁵ avulla.

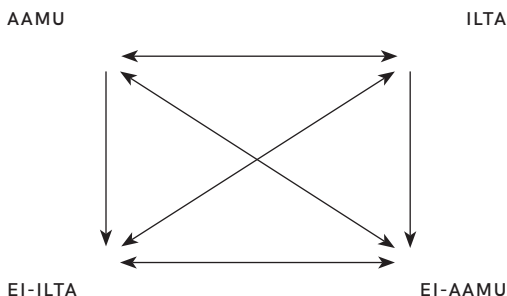
22. Esim. Veijola, Soile, "Modaalisia suhteita pelissä ja keskustelussa." Teoksessa *Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys*, 129-152; Veijola, Soile, "Pelaajan ruumis. Sekapeli modaalisena sopimuksena." Teoksessa toim. Eeva Jokinen, Marja Kaskisaari ja Marita Husso *Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö*. Raija Julkusen julkakirja (Vastapaino, 2004), 99-124.

23. Anu Valtonen ja Soile Veijola, "Sleep in Tourism", *Annals of Tourism Research* 38, no. 1, 2011, 175-192.

24. Soile Veijola, "Turistin leikki", *Liikunta & Tiede* 62, no. 3, 2025, 54-56.

25. Neliötä voidaan rakentaa vaihtelevin tavoin. Ks. myös esim. Laurence A. Horn, *A Natural History of Negation*, (The University of Chicago Press, 1989); Sanna Kyyrä, "Inhoruokaa antituristeille: semioottinen analyysi merkityksen tuotannosta Madventures -televisio-ohjelmassa", *Lapin yliopiston matkailun ja liiketoiminnan tiedekunnan julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä* 2, 2006.

Kuvio 1: Esimerkki semioottisesta neliöstä.

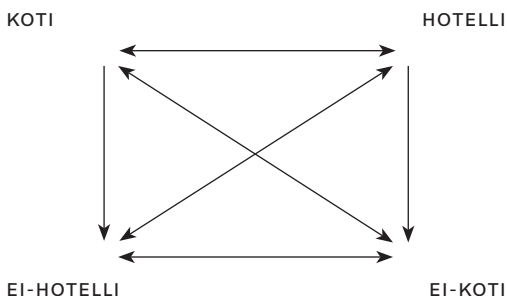
$\text{Ei-Ilta} + \text{Ei-Aamu} = ?$
 Päivä

Modaalisemioottisesti ajatellen kuvion *ylärivin asteikollisen vastakohtaisuuden* (aamu ja ilta) ääripäissä olevat asiantilat eivät voi vallita eli olla voimassa yhtä aikaa, mutta ne voivat asteittain muuttua toisikseen. Kielteisinä eli itsensä negaatioina (ei-ilta ja ei-aamu) kyseiset ääripäät neliön alareunassa *voivat kuitenkin olla yhtä aikaa voimassa*. (Mainittakoon, että ylläolevassa kuviossa aamu sisältää ei-illan, ja ilta puolestaan ei-aamun).

Semioottisen neliön alarivi, jossa asioita vastakkain asetteleva 'ääripäisyys' ohitetaan kahdella negaatiolla, tarjoaa meille mahdollisuuden uusille oivalluksille. Miten vastakkainasetteluita voidaan purkaa osoittamalla, millaisia merkityksiä ääripäiden välinen suhde tuottaa?

Seuraavassa muutamia ehdotuksiani. Tarjoan lyhyt vuokrauskeskustelun kirkastamiseen semioottisten neliöiden avulla luomani käsitteet *asuinhotelli*, *vajaa-asutusalue*, *pysyvä vaihtuvuus*, *naapuriton naapuroiminen*, *lyhyt vuokrauksen naapuruus* – ja näiden jatkona lopuksi vielä yhden, yllättävänkin tutun, käsitteen.

Kuvio 2: Koti vai hotelli?

Asuinhotelli

Rakennusten tehtävät

Lyhyt vuokrauskeskustelussa kiistellään usein kodin ja hotellin välisistä eroista. Aloittakaamme siis materiaalisella tasolla eli asuinrakennuksesta.

Kun asunto-osakeyhtiöissä ja pientaloalueilla sijaitsevilla rakennuksissa käytetään asuntoja osittain hotellin tavoin, lakkaa rakennus olemasta

puhtaasti asuinrakennus, jossa ihmiset asuvat omissa kodeissaan. Se ei myöskään muutu hotelliksi varauuskäytävineen ja erilaisine verotuskäytäntöineen yhdessä yössä eikä kahdessakaan. Asuinhotellissa yhdistyvät kahden erilaisen *olemisen eli maailmassa asumisen*²⁶ merkitykset ja vaikutukset.

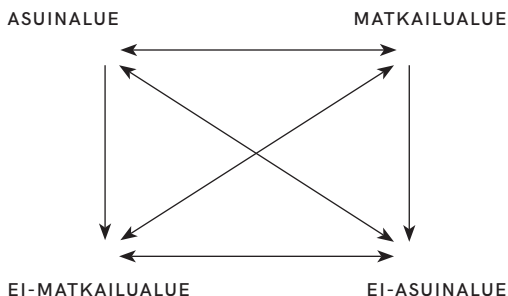
Myöskään kumpaankaan rakennustyyppiin liittyviä laeissa tai yhtiöjärjestyksissä määriteltyjä järjestys- ja turvallisuussääntöjä *ei ole käytännössä pakko* noudattaa, koska kyseessä ei ole varsinaisesti kotitalo *eikä* myöskään hotelli. Pariksi yöksi saapuvien ulkomaalaisten majoittujien ei odoteta omaksuvan kaikkia turvallisen asumisen käytäntöjä suomalaisissa rakennuksissa tai perehtyvän rapun ilmoitustaululla suomeksi kerrottuihin yörauhaa koskeviin järjestyssääntöihin. Kyseessä on näin ollen monitulkintainen tapa jakaa ja viestiä yhteistä todellisuutta. Ristiriita puheen ja samanaikaisen käyttäytymisen kanssa aiheuttaa ahdistavan tilanteen viestinnän kohteelle – tässä tapauksessa yleensä taloissa vakituisesti asuville.

Suomalaista sananlaskua muokaten: *Talot eivät enää elä tavallaan, koska turistit kulkevat ajallaan.*

26. Ks. esim. Taina Rajanti *Kaupunki on ihmisen koti* (Tutkijaliitto, 1999).

27. Hovila, Ilari ja Hytönen, Jonne ”Muuttuva kaavoituslainsäädäntö osallisuuden mahdollistajana.” Teoksessa *Matkailunkestävä Suomi?*, 2023, 313–342, <https://doi.org/10.21435/tl.283>.

Kuvio 3: Asuinalue vai matkailu?

Vajaa-asuntoalue

Asumisen ohella lyhyt vuokrausturismi muokkaa myös kaupungissa asumisen *suunnittelua*, jota tehdään perinteisesti *kaavoittamalla*.²⁷

Semioottisen neliön inspiroima uudissana *vajaa-asutusalue* kuvastakoon kaupunkikortteleiden ja -keskustojen kaavoituksen mahdollisuus- ja velvoitehorisontteja alustatalouden murennettua kaavoituksen erään keskeisen tehtävän, joka on ollut asumisen, liiketoiminnan, teollisuuden sekä vapaa-ajan ja matkailun sijoittelu erillisiksi vyöhykkeiksi. Turistimajoituksen vallattua asumiseen kaavoitettuja kaupunkialueita niistä tulee 'vajaa-asutusalueita'. Viranomaistoimijat ja poliittiset päättäjät eivät enää *kykene* eivätkä *saa* kehittää niitä ennakoivasti ja suunnitelmallisesti kaavoittamalla esimerkiksi päiväkotia ja kouluja kaupungin tulevaisuutta varten. Kuka tietää, kasvaako vajaa-asutusalueella asukkaiden

vai turistien määrä? Lomanviettäjillä ei ole tarvetta päiväkodeille eikä kouluille; ravintolat ja revontulisafariyritykset sen sijaan saattavat kiinnostaa.

Kun kaupunki menettää kaavoitusvaltansa ja eli kykynsä visioida tulevaisuutta, se seilaa ilman peräsintä. Paikalliset eivät enää voi tai tahdo kiintyä kotikaupunkiinsa asumalla sitä. Kaupunki lakkaa olemasta *paikka*²⁸.

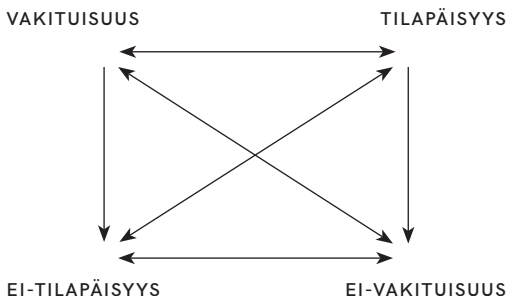
Turistin olosuhde

Kun kaupunki ei enää rakennu filosofi Taina Rajannin kuvaamalla tavalla – tekemällä paikka omaksi asumalla kotia ja liikkumalla kodin ulkopuolella – mitä tulee tilalle?

Turistikyliä, juna-asemia ja lääkärien odotushuoneita luonnehtii pysyvä vaihtuvuus – niissä ei kuitenkaan *asu* kukaan. Vakituksille asukkaille seinänaapureiden jatkuva vaihtuminen merkitsee aivan eri asiaa. Kuten haja-asutusalueillakin, joilla villit revontulisafaritarjoajat ja villit taksit operoivat, myös monissa kaupunkikeskustan kerrostaloissa asukkaat viettävät yönsä ympärillään pyörivän turistivirran ehdoilla. Koskaan ei voi tietää, onko luvassa hiljainen vai äänekas yö. Olosuhde tekee asuinympäristöstä ennakoimattoman, mahdollisesti turvattomankin.

28. Rajanti, "Kaupunki on ihmisen koti", 43.

Kuvio 4: Vakituisuus vai tilapäisyys?

Pysyvä vaihtuvuus

Eräs turismin parhaista puolista on paikallistenkin mielestä aina ollut tuntemattomiin ihmisiin törmääminen ja tutustuminen. Kesken uniensa harva kuitenkaan haluaa olla seurallinen ja solmia uusia tuttavuuksia. Vaikka aitouden merkityksiä hyödyntävät matkailutoimijat kehottavatkin meitä 'elämään kuin paikallinen', *live like a local*, ei majoittuminen paikallisten naapurina asuinrakennuksissa lennätä ketään modernin urbaanin elämäntavan alkujuurille, kulkijaksi ja tarkkailijaksi metropolien ihmisvirtojen pyörteisiin, joista runoilija Charles Baudelaire²⁹ niin tenhoavasti 1800-luvulla kirjoitti. Kaipuu kyseisiin virtoihin elää edelleen monien kaupunkimatkailijoiden haaveissa – sillä erolla, että *aito flanööri* asui omaa kaupunkiaan, Pariisia tai Lontoota, modernin ajan intellektuaalisena esteetikkona (katso myös Mika Savelan ja Aleksi Lohtajan luvut tässä

julkaisussa). Flanöörin 'irrallisuus' on erilaista kuin Airbnb-majoittujan. Flaneeraja kävi itse kävelyttämässä kilpikonnaanansa kaupungilla. Hän ei pyytänyt naapureitaan tekemään sitä, eikä pesutupaneuvontaa, puolestaan.

Digitaalisen alustatalouden asuinalueille vapauttaman matkailuyrittäjyyden luomalle uudenlaiselle olosuhteelle löytyy kuitenkin oma metaforansa eli vertauskuvallinen sosiaalinen hahmonsa. Pariisin lentoasemasta tuli vuonna 2011 pysyvä koti vuosikausiksi eräälle miehelle, koska hän jäi sinne jumiin passin puuttumisen takia³⁰. *Alfred lentokentällä* -olosuhteen *pysyvää vaihtuvuudesta* onkin tullut asuinalueille levittäytyneen turismin myötä yhä useamman ihmisen elettyä todellisuutta niin New Yorkissa, Venetsiassa, Barcelonassa kuin meillä Rovaniemelläkin.

Turistit naapureina

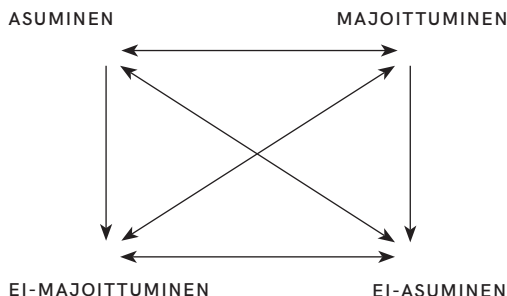
Naapureita ja naapuruutta ajatellaan monesti pelkkänä arkisena taustakulissina omalle tärkeälle elämälle, vaikka moni tietääkin kokemuksesta, miten suuresti naapurit ja heidän tapansa asua vaikuttavat omaankin hyvinvointiin ja

29. Charles Baudelaire, *The Flowers of Evil*. Translated by Cyril Scott (Elkin Mathews, 1909).

30. Mikko Leppänen, "Pariisin lentoasemalla 18 vuotta asunut iranilaismies on kuollut", Ulkomaat, Yle, <https://yle.fi/a/74-20004501>.

31. Ks. esim. Soile Veijola ja Petra Falin, "Mobile Neighbouring", *Mobilities* 11, no. 3, 2016, 382-399.

Kuvio 5: Vakituisuus vai tilapäisyys?

Naapuriton naapuroiminen

viihtymiseen kotona ja kodin lähiympäristössä. Myös hotelleissa seinänaapurit ovat monesti merkittävämpi osa matkaelämystä kuin mitä ihmiset tulevat etukäteen ajatelleeksi³¹.

Naapuriton naapuroiminen ei muodosta ihmisten välille ajan myötä vakiintuvia ja siksi ennakoitavia, anonyymejä – kevyitä tai läheisiä – naapuruussuhteita, kuten tapaa syntyä pitempiaikaisen rinnakkaiselon myötä, yhteensovitettaessa niin yhteisiä kuin eriäviäkin intressejä.

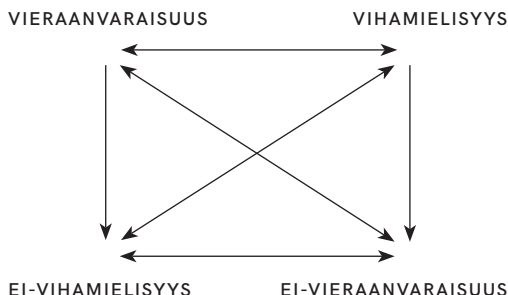
Ero hotellihuonenaapuruuden ja vakituisen asumisen naapuruuden välillä on kaikille tietysti selviö. Asuinrakennuksissa ei ole vastaanottovirkailijoita eikä yöportieeria auttamassa ongelmatilanteissa, mutta hotellissa on.

Naapuruudeton naapurius ei osallistu kodin, kotikorttelin, kotikaupungin ja kerrostalonaapuruuden rakentumiseen asukkaidensa elämässä. Hotellissa turisteilla olisi sen sijaan tarjolla mahdollisuus hotellivieraiden väliseen *seurallisuuteen* (*Geselligkeit*), joka on ollut eräs matkustamiseen liittyvä ilo kautta aikojen. *Olisipa jännittävää, jos kuuluisa runoilija tai loordi (nykyisin kenties popdiiva tai influensseri) majoittuisi samassa hotellissa kuin mekin!*

Vieraanvaraisuuden arvo

Lyhytvuokrauksen kulttuurisia ja sosiaalisia merkityksiä ja vaikutuksia voi analysoida myös vieraanvaraisuuden kautta. Sen vastakohtana on tavattu pitää vihamielisyyttä. Mikä käsite näistä kahdesta mahtaakaan syntyä lyhytvuokrauksesta puhumista varten semioottisella neliöllä?

Kuvio 6: Vieraanvaraisuus vai vihamielisyys?

Lyhytvuokraajan naapuruus

Paikallisten toivotaan tietenkin suhtautuvan tulijoihin vieraanvaraisesti, sillä kohtaamiset rakentavat omalta osaltaan kaupungin imagoa ja mainetta. Turistien majoittuessa kokkailemaan ja 'leikkimään kotia'³² paikallisten seinänaapureiksi on keskustelu paikallisten osoittamasta vihamielisyydestä matkailijoita kohtaan kiihtynyt etenkin joulun ja talven huippusesonkien aikana Rovaniemelläkin.

Vieraanvaraisuuden ja vihamielisyyden välinen suhde on modaalisemioottisesti kiinnostava, sillä alustatalouden suur- ja pientoimijoiden edistämä lyhytvuokraus synnyttää käsitteiden välille voimakkaan jännitteen. Aukkaathan eivät voi estää turisteja majoittumasta sesonkien ajan naapureikseen – ellei yhtiöjärjestys sitä kiellä – mutta he eivät myöskään kykene tarjoamaan tulijoille aitoa vieraanvaraisuutta. Lyhytaikaista majoitusta tarjoavien asuntosijoittajien 'vieraanvaraisuus' ulottuu myös sivullisten koteihin ja kotipihoille, missä se saatetaan kokea tunkeiluna. Vieraanvaraisuushan on yksi inhimillisistä perusarvoista rakkauden, ystävyyden ja lahjan rinnalla eli sen on oltava lähtökohtaisesti vapaaehtoista. Jos perusarvoihin liittyy välineellisiä tavoitteita tai pakottamista, ne lakkaavat olemasta perusarvoja.

Sijoitusasuntoihinsa turistivirtaa 'vieraikseen' kutsuvat ammatti- ja amatööri-majoittajat toisin sanoen ulkoistavat vieraanvaraisuuteen sisältyvän auttamisen, neuvomisen ja ystävällisyyden naapureilleen. Vakituiset asukkaat velvoitetaan edistämään majoittajiksi ryhtyneiden

naapureidensa taloudellista etua, vaikka ensin mainitut saattavat itse menettää sen takia kotirauhansa, sosiaaliset lähiverkostonsa ja jopa oman kotinsa, jos lyhytvuokraus kiinnostaakin asunnon omistajia pitkäaikaisia vuokrasuhteita enemmän.

Kun lyhytvuokraus estää aidon vieraanvaraisuuden, pakottaa osoittamaan vieraanvaraisuutta ilman taloudellista korvausta tai kun se jopa karkottaa ihmiset omista kodeistaan, ollaan nähdäkseni keskellä filosofian ja politiikan professori Nancy Fraserin analysoimaa *kannibaalikapitalismia*³³. Kyseessä on kapitalistisen yhteiskunnan voimakkaasti kasvanut muoto, jossa kapitalistinen voitontavoittelu syö vähitellen juuri ne oman toimintansa olennaiset resurssit – *joita se ei itse pysty tuottamaan* (sosiaaliset suhteet, hoiva, luonto). Fraserin samanniminen teos tarkastelee kannibaalikapitalistista yhteiskuntaa kokonaisuudessaan. Turismin kohdalla voidaan väittää aitouden ja vieraanvaraisuuden siirtyneen pitopöytään jo vuosikymmeniä sitten.

Omistamisen vapaudet ja velvoitteet

Kuva lyhytvuokrauksesta on aina kokijansa, tekijänsä, hyötyjensä tai kärsijänsä – sekä

32. Veijola, ”Turistin leikki”, 54–56.

33. Nancy Fraser, *Kannibaalikapitalismi. Miten päästä eroon järjestelmästä, joka syö demokratian, hyvinvoinnin ja maapallon* (Vastapaino, 2025).

tutkijan kohdalla edustamansa tiedealueen – näköinen. Paikallisten yhteisöjen elämänlaatua murentaessaan lyhytaikainen majoitustoiminta istuttaa joka tapauksessa vähitellen yleisen epäluuloisuuden ilmapiirin naapurustoihin ja asuinalueille.

Vakituinen asuminenkin saattaa aiheuttaa ristiriitoja naapureiden kesken, mutta niiden ratkaisemista suoraviivaistaa asukkaiden periaatteellinen, kollektiivinen sitoutuminen asunto-osakeyhtiön yhtiöjärjestykseen, vuokrasopimukseen ja järjestyssääntöihin. Kotirauhaa³⁴ arvostavat asukkaat tietävät, mistä asioista tehdään häiriöilmoituksia. He ymmärtävät olevansa jokainen periaatteessa samassa asemassa, vaikka eivät olisikaan kokeneet yksittäisessä tapauksessa suurta haittaa. (Jotkut nukkuvat sikeämmin tai kevyemmin kuin toiset.) Näin muodoin muutkin asukkaat todennäköisesti ymmärtävät ja hyväksyvät tarjolla olevat toimenpiteet kotirauhan suojelemiseksi.

Kun asunnot siirtyvät yksi toisensa jälkeen ammatti- ja amatöörisijoittajille, katoaa samassa taloyhtiössä asuvilta naapureilta yhteinen intressi, jonka pohjalta he voivat ja tahtovat toimia yhdessä. Yhteistä hyvää ei enää ole. Kuka tahansa osakas tai jopa vuokralainen voi muuttua yhtäkkiä asuinnaapurista majoittajaksi. *Kun*

34. Kotirauha on turvattu perustuslaissa (PL 10 §). Sen piirissä ovat pysyväisluonteiseen asumiseen ja pysyväisluonteiseen vapaa-ajan asumiseen käytetyt tilat.

kerran niin monet muutkin tienaaavat tällä niin hyvin! Tai: En minäkään jaksa lyhytvuokrauksen takia enää itse asua täällä. Dominoefekti on päässyt vauhtiin. Jos kerrostalossa on jatkuvasti 'vieraita', asukkaat eivät pysty muodostamaan yhteistä käsitystä totutusta, väliaikaisesta ja poikkeavasta, sillä väliaikaisesta poikkeustilasta tuleekin pysyvä olosuhde.

Asunto-osakeyhtiön asukkaat eivät näin ollen välttämättä kohtaakaan yhtiökokouksessa tukea ja ymmärrystä, kun he kertovat yölennoilleen rapussa kolistelleiden lähtijöiden ja saapujien, ja siinä välissä vauhdikkaan imuroinnin, pilanneen yönensä kuukaudesta toiseen. Vaikka monet sijoitusasunnoissakin lyhytaikaisesti majoittuvat vieraat elävät samassa rytmissä kuin talon asukkaatkin, se ei poista niitä, jotka eivät elä – eikä se tuo asukkaiden omia tukiverkostoja takaisin. Koetulla haitalla ja siihen liittyvillä epäoikeudenmukaisuuden kokemuksilla on merkittäviä inhimillisiä, sosiaalisia ja näin ollen myös yhteiskunnallisia vaikutuksia.

Onkin syytä korostaa, että suomalaisen asunto-osakeyhtiön omistus on luonteeltaan kollektiivinen. Ihmiset tai yritykset ostavat ja sen jälkeen omistavat taloyhtiön *osakkeita*, jotka oikeuttavat tietyn asunnon *hallintaan* sekä yhteisten tilojen käyttämiseen (pesutuvat, pyörävarastot, tuuletusparvekkeet, pommisuoja). He eivät siis omista kyseistä asuntoa taloyhtiön kaikesta muusta tilasta erillisenä tilana täysin samalla tavalla kuin vaikka pyöräänsä tai autoaan, vaan heillä on hallintaoikeus edellä mainittuun

ja lisäksi käyttöoikeus yhteisiin tiloihin. Myös rappu, jossa kyseinen asunto sijaitsee, sisältyy *jokaisen* muunkin rapussa asuvan kotirauhan piiriin.

Asunto-osakeyhtiön osakkeenomistaja-asukkaiden voidaankin sanoa omistavan *kotinsa* – jos he asuvat itse kyseisessä talossa – mutta pikemminkin symbolisessa mielessä, sillä koti perustuu kulttuurisiin ja sosiaalisiin merkityksiin. Juridisesti heillä ja vakituisesti vuokralla asuvilla on myös tiettyjä oikeuksia kotirauhaan. Väite ”omaisuudellaan saa tehdä mitä haluaa”, johon sosiaalisessa mediassa usein törmää lyhytvuokrauksesta keskusteltaessa, ei siis ole tosi. Pyörän tai auton omistajatkään eivät saa pysäköidä kulkupeliään mihin tahansa. Omistamalleen maalle ei saa kipata tai kaivaa vaarallisia jätteitä.

Omia resurssejaan syövän ja kannibalistiseksi luonnehditun markkinatalousversion eräs surullisista aikaansaannoksista onkin, että turismin kiihtyvän kasvun osaoptimointi ei murena pelkästään asunto-osakeyhtiöiden asukkaiden kotirauhaa ja hyvinvointia vaan myös osakkaiden sitoutunutta ja pitkän tähtäyksen suunnitteluun motivoitunutta kollektiivista omistajuutta, jota tarvitaan kaupungin eri aikakausia edustavan rakennuskannan oikea-aikaiseen huoltamiseen ja remontoimiseen. Motivoitunutta kollektiivista omistajuutta tarvitaan myös, jotta vieraat ihmiset haluavat matkustaa juuri tiettyyn kaupunkiin sen hengen, kerroksellisuuden ja tunnelman takia. Matkailu

syö omia edellytyksiään ja perustaansa, joita se tarvitsisi pitkällä tähtäimellä *elinvoimansa* eli taloudellisen toimeliaisuutensa ylläpitämiseen.

Aitous, hoiva, sosiaaliset suhteet, yhteisöllisyys, luontoympäristöt ja kaupungin idea muodostavat *perustan*³⁵, joka ei synny kaupankäynnillä. Nancy Fraser väittääkin kirjansa alaotsikossa, että kannibalistiseksi keikahtanut kapitalistinen yhteiskunta tuhoaa parhaillaan demokratiaa, hyvinvointia ja maapalloa. Missä määrin alustatalous ja sen asiakkaat tunnistavat olevansa kyseisessä prosessissa myötävaikuttajina?

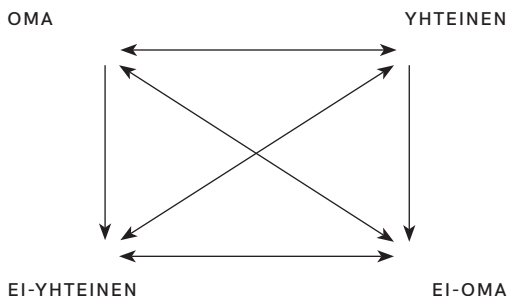
Yhteenveto

Modaalisena ja samalla moraalisen yhteenvetona 'oman' ja 'yhteisen' välisestä erottelusta kirkastettakoon vielä lopuksi niin asunto-osakeyhtiön kuin kaupunginkin ideat. Kummankaan ei soisi olevan pelkkä kulissi, jonka tärkein tehtävä on alustalouden pyörien pyörittäminen.

Asunto-osakeyhtiö on jokaiselle osakkeidensa omistajalle ja asukkaalle sekä oma että yhteinen. Yhteisestä on eräässä mielessä huolehdittava kuin omastaan ja omastaan kuin yhteisestä, vaikkei tätä olekaan tapana sanoa ääneen – tai välttämättä edes koskaan oivaltaa. Suomalainen asunto-

35. Ks. Janne Säynäjäkangas, "Resource Relationships A Political Ontology for the Anthropocene" Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto, 2025.

Kuvio 7: Asunto-osakeyhtiö kaupungissa

Asunto-osakeyhtiö/Kaupunki

osakeyhtiö tarjoaa erinomaisen esimerkin oman ja yhteisen, vastineen ja vastikkeen, yhtäaikaisesta voimassaolosta. Kaupunkikin koetaan omana ja yhteisenä, ja juuri tämän kautta siihen juurrutaan sekä henkilökohtaisesti että yhteisöllisesti (katso Janne Säynäjäkankaan luku tässä julkaisussa). Kolmas ja tärkein esimerkki oman ja yhteisen yhtäaikaisesta voimassaolosta on planeetta, jolla lajimme asuu muiden lajien rinnalla. Tuskinpa toivomme asumisemme muuttuvan lyhytaikaisiksi hätämajoittumisiksi maapallollakaan.

Siinä vaiheessa, kun pysyvä vaihtuvuus, naapuruudeton naapurointi ja pakotettu vieraanvaraisuus luonnehtivat vajaa-asutusalueiden asuinhotelleja, elämme kotonaan-kaupungissa-ja-kaupungissa-kuin-kotonaan-asumisen jälkeistä aikaa.

Tätäkö me toistemme naapureina tahdomme?

Pitkien etsintöjen jälkeen
Löysin kenkäni kenkämerestä
Ulkona oli valoisaa
Ja kävelin heikoin jaloin kotiin

Ultra Bra³⁶

36. Ultra Bra (2000) *Vesireittejä*. Kiitän lukuni aiempiin versioihini saamistani arvokkaista kommentteista Tuukka Kaidesojaa, Salla Poutiaista ja Janne Säynäjäkangasta.

Airbnb ja ubiikki paikallisuus

Aleksi Lohtaja

Arkkitehtuuri syntyy aina paikallisten ominaispiirteiden ja kansainvälisten virtauksien välimaastossa. Kaikista paikallisinkin arkkitehtuuri osallistuu aina laajempaan globaaliin keskusteluun ja toisaalta arkkitehtuurin historiaan valtavasti vaikuttaneet *International Style* -tyyppiset universalisoinnit ovat pohjimmiltaan aina hyvin paikkasidonnaisen historiallisen kontekstin tulosta.

Ajassamme on epäilemättä paljon erilaisia kulttuurisia ja taloudellisia painopisteitä, joilla arkkitehtuuriin nykysuuntauksia voisi määritellä. Vähemmälle huomiolle, mutta sitäkin tutummaksi, on noussut eräänlainen globaalia paikallisuutta tuottava Airbnb-arkkitehtuuri.

Asu kuin paikalliset

Airbnb:n tarina alkoi jakamistaloudelle tyypillisellä lupauksella: jatkossa mitänsanomattomien hotellien sijaan voimme matkoillamme yhtäältä 'asua kuin paikalliset' ja toisaalta myös avata omat kotimme autenttisuutta

kaipaavien matkailijoiden suuntaan. Todellisuudessa alkuperäinen slogan 'asu kuin paikallinen' on monella tapaa muuttanut sekä meidät että kotimme: asu kuin olisit Airbnb-vieras (ks. myös Veijola tässä julkaisussa). Airbnb:n vaikutus ei myöskään rajoitu ainoastaan yksityisasuntoihin. Rovaniemi on hyvä esimerkki siitä, miten Airbnb toimii myös laajempänä kaupunkisuunnittelun tekniikkana. Lyhytmajoitusta tarjoavat toimijat ovat muuttaneet taloyhtiöiden sosiaaliset, ekologiset ja kulttuuriset käytännöt. Kaavoituksessa ja rakennuttamisessa lyhytvuokraus ohjaa tuottamaan asuntokantaa, joka palvelee ensisijaisesti asuntosijoittajia.

Lyhytvuokrauksen yleistymistä voi ajatella hyvin konkreettisena ja kirjaimellisena havaintona: kuten Suomessa kevättalvella 2025 käydyssä keskustelussa ja lyhytvuokraamista koskevan lainsäädännön uudistamisessa on tuotu esiin, lyhytvuokrauspalvelut ovat valtavassa ristiriidassa asuinkerrostalojen perinteisten järjestyssääntöjen ja asemakaavoituksen kanssa. Tyypillisesti asuminen ja majoitusliiketoiminta on katsottu tarkoituksenmukaiseksi eriyttää toisistaan esimerkiksi toiminnallisuuden, asuinviihtyvyyden ja -turvallisuuden takia.

Airbnb:n vaikutus tapaamme asua ei kuitenkaan liity pelkästään lainsäädännöllisiin kysymyksiin, vaan kyse on myös laajemmasta kulttuurisesta murroksesta siinä, miten katsomme asumista ja sen paikkasidonaisuutta. Tulisiko lainsäädännön ohella käydä laajemmin keskustelua Airbnb-

talouden kulttuurisista ja arkkitehtonisista merkityksistä ja sen vaikutuksista pohjoiseen ja paikalliseen?

Muoto seuraa lyhytmajoittumista

Arkkitehtuurin historiassa on lukuisia esimerkkejä siitä, miten rakennustypologiat syntyvät osana laajempia taloudellisia, kulttuurisia ja sosiaalisia murroksia.

Jos ajattelemme sadan vuoden takaista modernismin nousua arkkitehtuurissa, ei sitä voi erottaa laajemmasta kulttuurisesta murroksesta, joka liittyi esimerkiksi terveyteen, hygieniaan ja ruumiiseen. Kuten Beatriz Colomina on kirjoittanut, tuberkuloosiparantolasta tuli modernismin läpimurrossa ikään kuin malli kaikelle arkkitehtuurille, sillä siinä kiteytyivät parhaiten modernismin uudet ajatukset puhtaudesta, teknologiasta ja edistyksestä. Kaikkia rakennuksia ei tietenkään suunniteltu toimimaan tuberkuloosiparantoloina, mutta jonkinlaisen kulttuurisen tiedostamattoman tasolla ne olisivat voineet toimia.¹

Nähdäkseni 2020-luvun arkkitehtuuria ja Airbnb:n vaikutusta siihen voi lähestyä samanlaisen analogian kautta: kaikkia asuntoja ei tietenkään suunnitella lyhytmajoituskäyttöön, mutta suunnittelua ohjaa tästä huolimatta eräänlainen julkilausumaton ja epäsuora kulttuurinen oletama ja toive siitä, että ne voisivat olla.

Arkkitehtuuria ohjaa aina tietynlainen abstraktio siitä, minkälaiset talouden, kulttuurin ja yhteiskunnan väliset lainalaisuudet kulloinkin vallitsevat.² Teolliselle aikakaudelle oli ominaista nimenomaisesti modernistiset rakennukset, joissa lähtökohtana oli tuberkuloosiparantolan kiteyttämä estetiikka.

1970-luvulla finanssitalouden myötä myös arkkitehtuuri alkoi kuitenkin jälleen muuttaa muotoa.³ Muutoksen yhtenä keskeisenä piirteenä oli se, että rakennuskannasta ei tullut ainoastaan taloudelliselle tuotannolle välttämätön fyysinen infrastruktuuri vaan tuotannon ensisijainen alusta.

Erityisesti postmodernismi kiinnitti rakennukset osaksi immateriaalitaloutta, jossa kulttuuriset merkitykset olivat erottamattomia rakennusten materiaalisesta perustasta. Muutoksen myötä asunnoista ja rakennuksista ei ainoastaan tullut sijoitusinstrumentteja, vaan niiden suunnittelussa alettiin myös aktiivisesti etsimään sellaisia typologioita, jotka mahdollistivat abstraktille ja notkealle finanssipääomalle intuitiivisesti vastakkaisten fyysisten kiinteistöjen saumattoman asettumisen tämän immateriaalisen logiikan piiriin.⁴

1. Beatriz Colomina, *X-ray Architecture* (Lars Müller Publishers, 2019).

2. Pier Vittorio Aureli, *Architecture and Abstraction* (MIT Press, 2023).

3. Fredric Jameson, *The Brick and the Balloon: Architecture, Idealism and Land Speculation* (New Left Review, 1998), 25–46.

4. Matthew Soules, *Icebergs, Zombies, and the Ultra-thin: Architecture and Capitalism in the 21st Century* (Princeton Architectural Press, 2021).

Tällaista finanssitalouden arkkitehtuuria voi kenties pitää yhtenä Airbnb-arkkitehtuurin alkuperistä: esimerkiksi niin sanottuja miniyksistöistä suunnitellaan tällä hetkellä epäilemättä siitä syystä, että vaikka ne ovat asumisen eli käytettävyyden näkökulmasta heikkolaatuisia, on niitä muita kiinteistöjä helpompi käyttää sijoitusinstrumentteina. Airbnb lisää tähän vielä osakemarkkinoilta tutun nopean day trading -logiikan lyhytvuokraustoiminnan kautta.

Ubiikki paikallisuus

Olisi kuitenkin liian helppo selitysmalli esittää, että Airbnb pyrkisi tekemään kaikista asunnoista kaikkialla yhteismitattavia finanssi-instrumentteja. Nykytalous tarvitsee yhdenmukaistamisen ohella kenties ennen kaikkea autenttisuutta ja erityislaatuista arvonluonnissa.⁵ Juuri tämän nykytalouden ristiriidan Airbnb on tajunnut kenties parhaiten: Airbnb-asunto voikin olla samanaikaisesti täysin geneerinen ja silti korostaa omaa paikallisuuttaan äärimmilleen.

Vaikuttaa siis siltä, että tässä mielessä Airbnb-asunnot kertovat laajemmin ajastamme: paradoksaalisesti haluamme samanaikaisesti kaikkein universaaleinta ja kaikkein paikallisinta. Lopputuloksena on eräänlainen ubiikki käsitys

5. Sharon Zukin, *Naked City: The Death and Life of Authentic Urban Places*. (Oxford University Press, 2009).

paikallisuudesta: autenttisuus ja erityisyys kaikkialla, samanaikaisesti ja samanlaisena esiintyvänä.

Juuri Rovaniemen Airbnb-ekosysteemi ja sen kietoutuminen laajempiin pohjoisuutta käsitteleviin teemoihin tarjoaa kiinnostavan tavan tutkia tätä ubiikkia paikallisuutta tarkemmin. Nopean haun perusteella Rovaniemen Airbnb-tarjonnasta vaikuttaisi siltä, että esimerkiksi poronsarvimotiivi sisustustauluissa riittää tekemään hyvin tyypillisestä kerrostaloasunnosta myytistä pohjoisuutta henkivän.

Tässä kaksoissiteessä voi nähdä yhteyksiä laajempiinkin matkailun arvonmuodostusmalleihin: esimerkiksi Rovaniemellä sijaitseva Santa Claus Village on samanaikaisesti globaalisti katsottuna aidosti kaukana pohjoisessa, mutta toisaalta myös kaikista geneerisin kuviteltavissa oleva pohjoisen ilmaus.

Rovaniemen kontekstissa ajattelen tätä myös Concorde-lentokoneen historian kautta, joka on nähdäkseni Airbnb:n ohella yksi keskeisin pohjoista matkailua määrittänyt ubiikin paikallisuuden teknologia.

Yliäänimatkustajalentokone Concorde kävi ensimmäistä kertaa Rovaniemellä joulupäivänä 1984. Kyseessä oli British Airwaysin erikoislento, joka oli suunnattu ensisijaisesti varakkaille turisteille. Lennolla haluttiin tarjota ylellinen kokemus yhdistettynä mahdollisuuteen

vierailla pikaisesti napapiirillä tapaamassa itse joulupukkia.

Ääntä nopeammin lentävä Concorde ikään kuin poisti välimatkat eri paikallisuuksien välillä. Brittituristien oli mahdollista piipahtaa äärimmäisen kaukana mystisessä pohjoisessa matkanteolla, joka erosi ajallisesti vain vähän Lontoon pisimpien metrolinjojen kestosta.

Yhtäältä Concorden myötä välimatkat radikaalisti erilaisten paikallisuuksien välillä siis katosivat. Mutta toisaalta ilman välimatkojen tarjoamaa erontekoa, voi kysyä onko kyse enää todellisista paikallisuuksista. Nyt Airbnb asettuu osaksi tätä jatkumoa, jossa näennäisesti lukemattomat eri paikallisuudet ovat samanaikaisesti saatavilla vain puhelinsovelluksen avaamalla.

Uudet paikallisuudet

Concorde ei enää kuljeta joulupukin luo, mutta pääsymme moniin eri paikallisuuksiin on edelleen melko rajatonta. Se ei kuitenkaan ole sitä ilmaston, luonnon ja paikallisyhteisöiden kestävyysnäkökulmasta. Kasvavan kritiikin Airbnb-taloutta kohtaan voikin ajatella kysymyksenä siitä, kenen ehdolla ja kenelle kaupungeja, alueita ja ekosysteemejä kehitetään.

Airbnb on tässä mielessä kytkenyt 'pohjoisen' osaksi samoja globaaleja jännitteitä, joita turismin piirissä on käsitelty ennen kaikkea suhteessa 'etelään'. Keskustelun yhtenä juonteena

on nimenomaisesti kiista paikallisuudesta: kuuluuko se ensisijaisesti paikallisille vai onko siitä tullut vain eräänlainen vaihdantaväline globaalien paikallisuuksien elämystalouden matriisissa?

Yhtäältä on selvää, että tarvitsemme kipeästi uusia paikallisuuksia, uusia pohjoisuuksia ja näihin liittyviä rakennustypologioita. Niin matkailun kun arkkitehtuurin on tulevaisuudessa oltava hitaampaa, paikallisista materiaaleista, resursseista ja ominaispiirteistä kestäväällä tavalla ammentavaa paikallishistoriat, -identiteetit ja yhteisöt huomioivaa.

Toisaalta vallitsevat strategiat globaalia geneerisyyttä vastaan pelkistyvät kuitenkin usein melko nostalgisiin ja nurkkakuntaisiin skenaarioihin. Olemme tottuneet ajattelemaan, että nimenomaisesti paikallisuus on tärkeä vastavoima esimerkiksi liikaturismin hillitsemisessä. Samaan aikaan kuitenkin myös Airbnb ja alustatalous laajemminkin saavat voimansa nimenomaisesti tämän paikallisuuden haltuunotosta.

Esimerkiksi arkkitehti Rem Koolhaasin ajattelua seuraten voisi esittää, että kritisoidessamme nostalgiseen sävyyn aidon paikallisuuden katoamista olemme unohtaneet jonkinlaisia globaalin geneerisyyden toteutumattomia mahdollisuuksia.⁶ Vielä 1990-luvulla, historian

6. Rem Koolhaas, Bruce Mau, Jennifer Sigler & Hans Werlemann, *Small, Medium, Large, Extra-Large: Office for Metropolitan Architecture* (Monacelli Press, 1995).

lopun ja millennium-huuman taitekohdassa, tällainen geneerisyys tuotti omalla tavalla kiinnostavaa, globalin ubiikkiuden ja kaiken samanaikaisuuden mahdollisuuksia käsittelevää estetiikkaa.

Voisiko eräänlainen mitäänsanomaton ubiikkisuus edelleen ratkaista niitä ongelmia, joita jatkuva autenttisuuden hakeminen paikallisuudesta on tuottanut? Voisivatko geneeriset hotelliketjut menneisyydestä ratkaista ongelmia, jotka ovat syntyneet, kun autenttinen paikallisuus on otettu globaalin elämystalouden polttoaineeksi? Voisiko tällaisen arkkitehtuurin sarjallisuus, monotonisuus ja pyrkimys geneerisyyteen tuottaa itse asiassa alustan mitä moninaisimmille elämänmuodoille, joita 'pohjoisen' ja 'paikallisen' täysin haltuunotetut käsitteet eivät enää pysty tarjoamaan?

Jos kaikki on todella samaa, voisin Rovaniemen tai Karibian sijaan viettää elämysloman lähellä – kokea samanaikaisesti sekä mielikuvat tropiikista että arktisesta pohjoisesta vaikka Flamingo Spa-hotellissa Vantaalla.

The Shapes of the Desires of the North to Come

Liisa Ryytänen

The Shapes of the Desires of the North to Come on arkkitehtuurikuvien sarja, joka käsittelee paikallisuuden ja ubiikin (latinasta *ubique*, 'joka paikassa') välistä jännitettä. Sarja taltioi Rovaniemen Napapiirillä sijaitsevaa Joulupukin Pajakylää ja perustuu rovaniemeläislähtöisen taiteilija-arkkitehti Liisa Ryytäsen havaintoihin.

Alkujaan 1950-luvulla perustettu Joulupukin Pajakylä on muotoutunut vuosikymmenten saatossa erikoiseksi materiaaliseksi ympäristöksi. Pyöröhirret, joulumyytteihin viittaavat muodot, minimalistinen *Nordic Style* ja kolonialistisen katseen määrittämät arktiset rakennustyyppit muodostavat alueella jatkuvasti laajenevan kokonaisuuden. Ne piirtävät esiin historiallisen kehityskaaren, joka näyttää, miten arkkitehtuuri on valjastettu eri aikakausina kulloistenkin pohjoisuuteen kohdistuvien globaalien halujen ja fantasioiden käyttöön. Lopputuloksena on syntynyt kimppu rakennettua ympäristöä, joka palvelee helposti ymmärrettäviä tulkintoja pohjoisuudesta.

Pajakylä tarjoaa kiinnostavan linssin hyperkapitalistisen aikamme arkkitehtuuriin. Tällainen arkkitehtuuri ei entiseen tapaan synny ainoastaan paikallisten erityispiirteiden ja kansainvälisten vaikutteiden yhdistelmässä, vaan myös muovautuu täysin uudella tavalla globaalin talouden, kiihtyvän visuaalisen kulttuurin ja matkailun vaikutuksesta. Paikallisuus ei varsinaisesti katoa, mutta muuntautuu maailmassa kiertävien (mieli)kuvavirtojen tuotteistetuksi osaksi.

Valokuvasarja pohtii, voiko Pajakylä äärimmilleen kiihdytettynä ympäristönä kuitenkin tarjota myös pakopaikan autenttisuuden vaateelta, jolla etenkin pohjoisuus on nykyisin kyllästetty. Voiko se vapauttaa nauttimaan kerroksellisesta keinotekoisuudesta, aidosta spektaakkelimaaisuudesta tai jopa arkkitehtuurin absurdiudesta? Saako Pajakylä meidät kohtaamaan jotain olennaista siitä, mitä paikallisuus tarkoittaa omassa ajassamme?

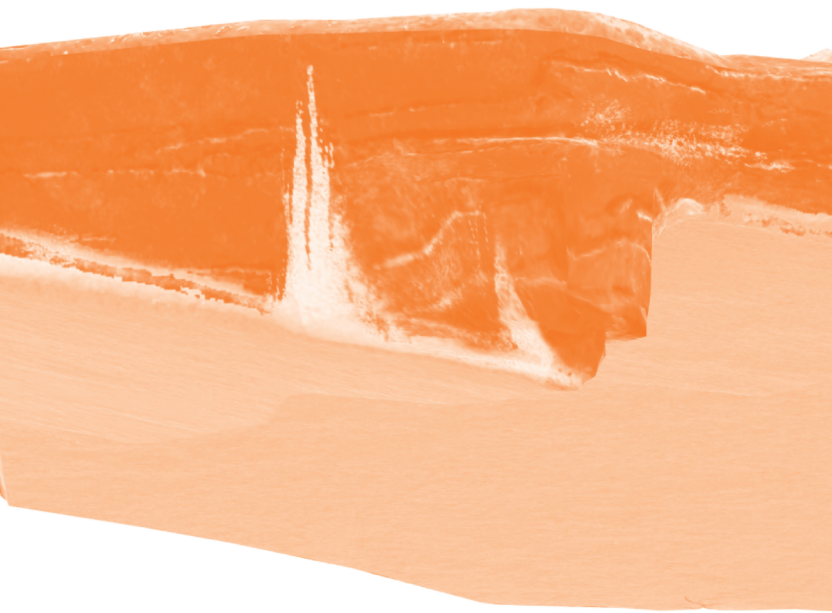

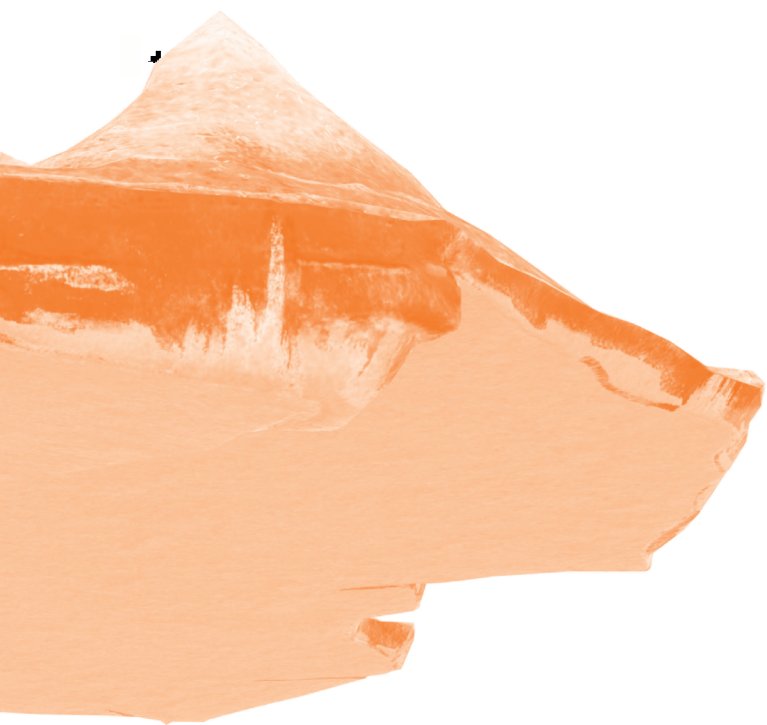

Osa III

Pohjoisuus uusien modernien mahdollisuuksina muotoilussa ja arkkitehtuurissa

Mika Savela

Suomalainen muotoilu ja arkkitehtuuri ovat pitkään maanneet tasaisessa olotilassa, josta niitä ei ole haluttu herätellä. Karrikoidusti, versiomme modernista ilmaisusta ja kehityksestä on pedattu kulttuuritarinaan, jossa omakuvaansa muistuttavan karttamuotonsa sisäpuolella asuva yhtenäinen pohjoinen kansa neitseellisesti inspiroituu luonnosta, arkisesta asiallisuudesta ja huoltovapaasta toimivuudesta. Noudatamme yhtenäisiä ja järkeviä sääntöjä rakennusten energiatehokkuudesta, lumikuormiin varautumisesta katoilla, seinien eristämisestä ja hulevesien johdattelusta. Erityisen suomalaista on ajattelu, jossa standardisoitu esteettinen, toiminnallinen ja materiaallinen laatu levittyy yhtä paksultikin koko maahan.

Hyvinvointiyhteiskuntaamme onkin pitkään rakennettu niin sanotun 'hyvän suunnittelun' avulla. Yhteiset standardit ovat luoneet suomalaiselle rakennuskulttuurille tukevan

perustan. Parhaimmillaan tuloksena on syntynyt kauniita ja laadukkaita elinympäristöjä, mutta yksinkertaisuuden ja toimivuuden nimissä on tuotettu paljon myös varsin vaatimatonta ja tasapäistä ympäristöä. Väestökehitys, palvelujen monopolisoituminen, muuttoliike ja kaupungistuminen ovat johdattaneet meitä vähitellen todellisuuteen, jossa alueet ja valtatienvarret alkavat muistuttaa toisiaan. Pragmaattinen yhtenäisyys on myös peittänyt alleen alueellisten ja paikallisten kulttuuristen ja esteettisten perinteiden sekä uuden modernin potentiaalin.

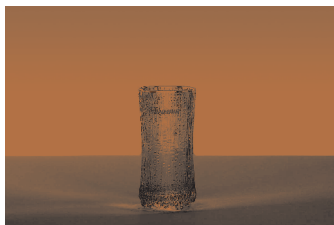
Onkin oikeastaan haastavaa puhua alueellisuudesta suomalaisessa arkkitehtuurissa tai muotoilussa. Erityisen kiinnostava on tässä yhteydessä pohjoisuuden käsite. Pohjoista pidetään Suomessa tärkeänä ja läheisenä. Se hahmotetaan jonkinlaisena sieluntilana, pakopaikkana ja inspiraation lähteenä, mutta siitä ei kuitenkaan käydä laajempia keskusteluja.

Pohjoista on mytologisoitu, estetisoitu ja romantisoitu, mutta sitä ei ole haluttu nähdä toiseutena. Suomalaisen modernismin sisäpuolella pohjoisuus ei ole poliittista, etnistä, sukupuolitettua, rumaa, vaikeaa tai teknokraattista. Pohjoinen ei ole Suomikertomuksen erillisosa, vaan ennemminkin yhtenäistä näkymää tukeva taustamaisema.

On monin tavoin ymmärrettävää, että selkeästä suomalaisen yhtenäisyyden tarinasta on haluttu pitää kiinni etenkin sotien jälkeisinä

vuosikymmeninä. Samoin suomalaisen arkkitehtuuri ja muotoilun kytkeminen läntiseen modernismiin on ollut globaalissa kulttuuripolitiikassa ja imagon luomisessa strategista ja hyödyllistä. Aluepoliittisesti moderni tyyli on symboloinut teknologisen edistyksen tuloa valtakunnan jokaiseen kolkkaan. Arjen astiat, kotien huonekalut, koulujen ja sairaaloiden rakennusmuodot ovat muodostaneet kuvaa uudesta suomalaisesta yhteiskunnasta.

Saavutuksistaan huolimatta yhtenäinen modernismi on kuitenkin aina ollut ristiriitainen rakennelma. Suomalainen moderni on haluttu esittää yhtä aikaa erityisenä pohjoisen ja yhtenäisen kansakunnan saavutuksena, mutta samalla kiinteästi osana länsimaista taidehistoriaa ja kulttuurista eurooppalaisuutta. Pohjoisuuden vivahde on ikään kuin leivottu sisään suomalaisuuteen, eikä sillä ei ole ollut itsenäistä muotoa. Finnairin lennolla pohjoisuudesta muistuttaa Tapio Wirkkalan *Ultima Thule* -lasisarja. 'Perimmäistä pohjaa' edustava kuohuviinilasi bisnesluokassa on pohjoisen luonnon karunkauniin yksinkertaisuuden häivähdys, jota emme kuitenkaan voi useimmiten tarkastella arkkitehtuurin ja elinympäristön elettynä todellisuutena. Lasin muotoilussa ei ole moitittavaa, mutta sen käyttötapa *esimerkillistä* pohjoisuudesta kertovan viestin yksiulotteisuutta modernissa estetiikassa. Design-ideaalina pohjoinen on alkuperäinen, puhdas ja kirkas, kuin Apple-tuote. Samalla ulkopuolelta asetettu määritelmä ikään kuin pakottaa pohjoisuuden noudattamaan sille varattua roolia.

Kuva 1. Ultima Thule -kuohuviinilasi (Tapio Wirkkala, 1968)

Pohjoinen elämä pohjoisessa, kuten mikä tahansa paikallisuus tarkasteltuna paikallisista lähtökohdista, tuottaa kuitenkin sopeutumista nykypäivän todellisuuteen ja tulevaisuuteen. Tämä on jo määritelmällisesti modernismia. Jos haluamme tutkia pohjoisuutta taiteen, arkkitehtuurin tai muotoilun ilmiönä, tarvitaan sen tulkinnoille lisää tilaa – ja erilaisia keskustelijoita. Mitä seuraisi esimerkiksi ajatuksesta: 'pohjoisuus on modernismi'?

Kenen modernismi?

Missä tahansa ajassa modernin käsite sisältää tuntemuksen perinteen ja uudistumisen suhteesta vielä määrittelemättömään kaipuuseen siitä millainen maailma voisi olla. Kun suomalaista modernismia on taiteessa ja arkkitehtuurissa tavoiteltu, on haluttu sekä erottautua että rakentaa tuolloin vielä nuorta yhteiskuntaa. Länsimaissa modernismi on tarkoittanut etenkin kytköstä teollisen ja teknologisen murroksen sekä estetiikan välillä. Arkkitehtuurissa modernismi

on tarina läntisen maailman teollistumisesta ja modernin tilallisen ilmaisuuden kehittymisestä manifestien, pamflettien ja radikaalien taideliikkeiden propagoimana.

Jos ajatellaan, kenelle moderni suunnittelu kuuluu tai mihin tarkoitukseen se on tehty, lienee kuitenkin selvää läntisen modernismin ylhäältä-alaspäin -mallinen ajattelutapa. Moderni muotoilu on tarkoitettu valaisemaan kansan arkea, ja osoittamaan hyvää makua, terveyttä ja järjestystä. Modernismi ei kuitenkaan syntynyt tyhjästä. Paikallisuuden näkökulmasta on jopa absurdia, miten 1900-luvun moderni rakennettu tila otti inspiraationsa Välimeren alueen ikiaikaisista kansanomaisista arkkityypeistä ja suodatti ne värinsä menettäneiden antiikin marmorilöydösten sekä lääke- ja insinööritieteiden kehityksen kautta universaaleiksi valkoisiksi kuutioiksi. Paikkoihin sidotuista perinteistä syntyi taiteellisten valintojen kautta universaalia uutta. Julkisuus ja massamedia levittivät modernin estetiikan kaikkialle, pohjoiseen ja etelään.

Lapin maakuntamuseo
Pauli Laajo, 1964

Kuva 2. Korkalon asuinalue Rovaniemellä (Alvar Aalto)

Vaikka tarina on kiehtova, on länsimaisen modernismin voittokulkukertomukseen jäänyt paljon selvittämätöntä, aina autoritaarisen estetisoinnin ja nerokulttien ongelmista materiaalien ylikansallisiin resursseja louhiviin tuotantoketjuihin ja kansallishenkisten ideologioiden nousuihin. Jos Suomessa on ajateltu, että juuri meidän arkkitehtoninen modernismimme on ollut pohjoista, aitoa, humaania ja poikkeuksellista, on kuluvassa ajassa kuitenkin yhä vaikeampaa ylläpitää tällaista yhtenäiskuvaa tai erillisyyttä.

Pohjoisuuden käsite haastaa suomalaisessa arkkitehtuurissa monia lukiuttumia. Jos modernismimme vyyhtiä halutaan lähteä avaamaan uusille tulkinnoille, on suhde suureen modernismitarinaan ja sen haaraumiin kiinnostava lähtökohta. Jos singaporelaista siirtomaa-ajan arkkitehtuuria joskus kutsutaan 'trooppiseksi modernismiksi', eikö suomalainen modernikin ole läntisen modernismin 'pohjoinen' alalaji? Onko suomalaisuutta siis 'aito pohjoisuus' vai 'moderni pohjoisuus'? Vertailun konstikkuus oman tarinamme sisäpuolelta tarkasteltaessa kertoo modernismikäsitteiden laajemmista sisäisistä ongelmista.

Ajattelu eri alueille levittäytyneistä arkkitehtuurin pää- ja sivumodernismeista on kuitenkin kolonisaation tuotetta. Todellisuudessa sopeutumista kunkin ajanjakson haasteisiin ja muutoksiin on tapahtunut aina ja kaikkialla, ja esimerkiksi 1900-luvun moderni arkkitehtuuri tropiikissa ei ole ollut vain paikalle tuotua, vaan

myös paikallisuuden suodattamaa ja värittämää. Kulttuurien hybridisaatiosta, eli erilaisia perinteitä sekoittavista uudiskulttuureista, onkin tullut vakiintunut tapa puhua modernismeista eurooppalaisen kolonialismin vaikutuspiirissä. Hybridejä modernismeja ei voida kuvata vain 'valtamodernismin' piirteiden kautta, vaan on tunnettava myös paikallista kulttuuriperintöä.

Suomalaisen arkkitehtuurin ja muotoilun tarinassa modernismi ei tästä huolimatta ole useimmiten hybridi vaan omaleimaisena esitetty luomus. Tarina pikemminkin korostaa kolonisaation ja suurvaltojen hallinnan kohteena olemista ja sen jälkeistä yhtenäiskulttuurista voimaantumista. Olemme liittäneet oman modernismimme yhtäällä osaksi maailmaa laajalti kolonisoitunutta läntistä modernismia ja toisaalla nostaneet muun muassa pohjoisuuden erityisyyttämme lisääväksi osaseksi. Muun muassa tästä syystä suomalaisen modernismin on vaikea käsitellä esimerkiksi saamelaisarkkitehtuuria, kolonisaatiota, kulttuurien hybridisaatiota tai muuta yhtenäisyydestä poikkeavaa toiseutta.

Sama monitahoinen ongelma näkyy myös suomalaisen kulttuuritarinan muodostamisen alkuajoissa. Vaikka kansallisinnostuksen aikoina alkusuomalaisuutta etsittiin sankariaiheistoista ja etnisistä fantasioista, on moderni suomalaisen arkkitehtuuriin kuitenkin vakiintunut ajatus arkkitehtonisen ja muotoilullisen ilmaisun rehellisestä alkuperäisyydestä. Kuitenkin myös suomalainen modernismi on muodostunut tietoisista esteettisistä ja taiteellisista

Kuva 3. Inari-Ivalo maantie, 1970-luku

valinnoista. Erityistä suomalaisuutta ja positiivista pohjoisuutta arkkitehtuurissa ovat selkeys, pelkistys, materiaallinen, historiallinen ja rakenteellinen aitous, sopivanlainen niukkuus, luonnollisuus ja valoisuus. Runsaus, värikyvyys, himmeys, vahva tunnelmallisuus tai monimutkaisuus on nähty epämodernina, epäaitona, epärehellisenä – epäsuomalaisena. Moderni estetiikka osin ohjaa meitä ajattelemaan miltä suomalaisuus näyttää.

Olemme toki eläneet jo pitkään siinä suomalaisuudessa, jonka tarinan tunnettiin. Tuttu modernismikäsitys sisältää silti yhä rakennuspalasissaan virheellisen viitteen siitä, että se aidosti on sekä historialtaan että tulevaisuudeltaan homogeenisen kansankunnan esteettinen ja kokemuksellinen kehys. Modernismimme on antanut yhteiskunnalle laajat valtuudet muokata elämää ja ympäristöä kaikkialla, mutta samalla se on luonut valtarakenteita, jotka eivät ole perusteiltaan reiluja.

Kansainvälisessä keskustelussa onkin jo vuosia ollut käynnissä modernin arkkitehtuuritarinan ja historiakaanonin kriittinen tarkastelu. Arkkitehtuuria ja muotoilua kuten muitakin taiteen ja tieteen aloja on alettu dekolonisoida. Yhtenäisten tarinoiden sijaan tilaa on alettu luoda ja ottaa erilaisten ryhmien historioille ja kokemuksille. Kyse on katseen laajentamisesta, epäkohtien tunnistamisesta ja moninaisuuden hyväksymisestä osana todellisuutta.

Vaikka yleisellä tasolla arkkitehtuuri ja kaupunkisuunnittelu ovat Suomessa pyrkinneet viemään yhteiskuntaa eteenpäin, on pohjoisemaisen hyvinvointivaltionkin kehitykseen liittynyt läntisen modernismin autoritäärisyys. Arkkitehtuuritarinamme kaipaa siis yhä täydennyksiä moderniksi 'tulemisen' kokemuksista ja mahdollisuuksista. Ja vaikka arkkitehtuurin historia on ehkä poikkeuksellisen hitaasti keskustelulle avautuva linnake, aika on kypsä dekolonisaatiokeskustelulle myös Suomessa. (Tässäkin kirjassa aiheita ovat jo osaltaan avanneet saamelaisarkkitehtuurin näkökulmasta Jenni Hakovirta sekä globaalin etelä-pohjois-jaottelun ongelmien osalta Janne Säynäjäkangas.)

Kohti pohjoista modernia

Kun arkkitehtuurin läntistä modernismia purkavaan keskusteluun lähdetään, on kysyttävä, mistä muodostuisi uusi, moderni, paikallinen, pohjoinen tai eteläinen – tai mikä tahansa – hetkellinen tai pysyvä, arkkitehtuuri. Nykyajan

globaalissa näkymässä tiedämme hyvin, että ilmastokriisin vaikutukset ovat voimistumassa. Talouskasvun vaateen ja planeettamme rajallisten resurssien kytkyä ei ole pystytty purkamaan. Vauraus kasaantuu alati harvemmille ja sosiaalinen eriarvoisuus kasvaa. Tässä hetkessä, historiattomuuden, epäyhtenäisyyden, viitteiden irrallisuuden ja digitaalisen kohinan jälkeisessä ajassa, jaettu todellisuus ja yhteiskunnallinen luottamus ovat heikentyneet. Tässä kehityksessä modernismin käsitteen laajentaminen ja paikallistaminen ei ole vain esteettinen uudistumispyrkimys, vaan kyse on systeemisten muutosten seurauksista. Vaikka tulevaisuus ei näytä lupaavalta, taide ja luovuus voivat sopeuttaa meitä uuteen aikaan. Kaikki modernismi tapahtuu muutoksessa.

MV Suomalais-ugr. kuvakokoelma
Paavo Ravila, 1934

Kuva 4. Suongeri-teline, Enontekiö

Kuten todettua, on pohjoisuus monin tavoin jaettu kulttuurinen käsite, mutta meidän tulisi myös pystyä purkamaan suomalaisuuden perustarinaa siten, että uusien modernien

mahdollisuuksia, utopioita ja ratkaisuja niin taiteessa, muotoilussa kuin arkkitehtuurissakin voi syntyä alueiden ja yhteisöjen omista lähtökohdista käsin. Pohjoisten modernien uudet mahdollisuudet syntyvät pohjoisessa asuvien, pohjoisen alueita käyttävien ja pohjoisuuden kanssa elävien tekemänä. Suomalaisen modernin tulevaisuus on kyvyissämme muodostaa paremman ja reilumman tulevaisuuden tavoittelusta yhteinen tarinamme – ilman liitoksia historiallisen modernismin eriarvoisiin valtarakenteisiin.

Siinä missä kaipaamme järjestelmällisiä selvennyksiä ja täydennyksiä kotimaisen modernismin historiaan, on myös tilallisen luomisen perusteita tarpeen uudistaa, kestävyys ja kohtuullisuus huomioiden, taiteellista vapautta unohtamatta. Pohjoisessa eläminen saattaa tarkoittaa tulevaisuudessa haasteita, joita emme täysin vielä hahmota. On myös mietittävä, miten puhumme pohjoisesta ja pohjoisuudesta kulttuurisina, sosiaalisina ja fyysisinä tiloina. Nykykielessä myös 'arktisuudella' saatetaan ohittaa pohjoisuuden modernismi, ikään kuin arktinen design olisi vain olosuhteiden määrittämää erityisosaamista tai lisävarustelua. Uusi pohjoinen moderni on kulttuurinen laajentuma, ei vain tekninen tai maantieteellinen kuvaus.

Suomalainen modernismi on ollut ajassaan merkittävä saavutus ja sen perintö voi olla meitä myös tulevaisuudessa yhdistävä tekijä. Uutta etsittäessä ja rakennettaessa on

ajatteluamme kuitenkin tarpeen muuttaa ja korjata. Ei ole kyse perinteiden hylkäämisestä vaan tehtyjen virheiden ja haitallisten mallien tunnustamisesta sekä pyrkimyksistä reilumpaan ja parempaan maailmaan. Ei ole myöskään kyse tilan antamisesta teema-arkkitehtuurille ja kaupallisuudelle. Uusille moderneille päinvastoin antavat voimaa paikallisten piirteiden, omaleimaisuuden ja laajennetun historian tutkiminen ja tunteminen.

Uusi pohjoinen on tulevaisuutta, jossa modernismia ei määritellä ainoastaan jo kirjoitettujen historioiden mukaan. Uuden modernin muodostavat esteettisesti valinnat, jotka luovat uutta ja kestäväää suhdetta rakennettuun sekä rakentamattomaan ympäristöön. Uuden modernin rakentavat paikalliset materiaalit sekä paikallinen työ ja luovuus. Uuden modernin keskiössä ovat yhteisöt, mutta sen mahdollistavat myös politiikka, prosessit, suunnittelu ja osallisuus. Uusi moderni on unelmointia uusista maailmoista.

Siida
SAAM esinekokoelma

Kuva 5. Kaara (puuastia)

Muuttuvan kaupungin suunnittelu taiteen menetelmin

Riikka Vuorenmaa

Kaupunki on kuin virta. Kahdesti ei voi astua samaan kaupunkiin. Aina on suunnitelmia jostain uudesta, ne hahmottuvat ja tarkentuvat vaivihkaa, alkavat jättää merkkejään tulevasta. Ja lopulta ne ovat siinä: konkreettisina muutoksina olemisen paikoissa ja tavoissa, reiteissä.

On ylläpitäviä ja kunnostavia toimia, on myös välttelyä ja unohtamista. On rapautumista ja katoamista. Sammalet, levät ja jäkälät levittäytyvät, puut kasvavat, kivet vierähtelevät, lehdet muuttuvat maaksi. Virtaavat vedet hiovat ihmisten rakennelmia ja allamme kallion juuret vääntyvät hitaasti.

Myös kaupungissa kulkija on aina eri. Olemuksemme on liikettä ja muutosta. Askeltemme tempo, hengityksemme, veremme virtaukset. Jollain tavalla olemme yöllä eri ihmisiä kuin päivällä, yksin erilaisia kuin yhdessä.

Olen työskennellyt taiteellisesti kaupungeissa tapahtuvien muutosten parissa nyt kuutisen vuotta. Esittävän taiteen ammattilaisena taide minulle on tekoja ja kokemista, ja ennen kaikkea

näiden tapahtumista toisten kanssa jaetussa hetkessä. Se voi olla leikkiä tilanteen kanssa, tai virittäytymistä erityiseen tai eläytymistä johonkin, mikä ei ole aivan omaa.

Noin vuonna 2018 kiinnostuin liikenneympyrästä, joka ilmestyi Rovaniemen Länsikankaalle, keskelle suota. Oletin liikenneympyrän olevan merkki tulevasta muutoksesta. Maisema tulisi olemaan erilainen, mutta millainen ja milloin, miten muutos tapahtuisi? Muistin ehkä jo 1990-luvulla nähneeni kartan, jossa kaupungin länsilaitaa kulki tien etiäinen.

Aloin seurata alueen muutosta kaupunkisuunnittelun dokumenttien ja paikallisten keskusteluiden kautta, mutta ennen kaikkea kehittelemällä taiteellisia menetelmiä muutoksen ymmärtämiseksi. Syntyi kolmivuotinen *Vaarat*-projekti, jonka aikana omistin erimuotoisia teoksia Korkalovaara–Länsikankaan, Vennivaaran ja Mäntyvaara–Jääskeläisen kaupunginosien muutokselle. Vaarat oli yhteistuotanto rovaniemeläisen taiteilijayhteisö Piste Kollektiivin kanssa, kuten muutkin tässä kirjoituksessa mainitut projektit.

Työmaa-konsepti yhdistää esityksellisyyttä ja installaation mahdollisuuksia. Vuonna 2020 toteutimme sirkustaiteilija Maarit Utraisen kanssa konseptista ensimmäisen version omakotitalotontin kokoiselle alueelle Länsikankaan Marjapihlajaan. Kuvittelimme olevamme tulevaisuutta tutkivia arkeologeja,

jotka maaston pieniä merkkejä tulkitsemalla ja paikallisten ihmisten pohdintojen avulla valitsivat tai poissulkivat erilaisia tulevaisuuksia. Prosessin edetessä rakensimme installaatiomaista kuvitelmaa tontin mahdollisesta tulevaisuudesta asukkaineen ja toimintoineen.

Seuraavana vuonna joukkoomme liittyi tanssitaiteilija Sebastian López-Lehto. Kolmisin toteutimme vielä kaksi *Työmaa*-teosta Rovaniemelle, ja sen jälkeen osana kolmen suomalaisen taidefestivaalin Kulkue-hanketta teokset Hankoon, Kuopioon ja Helsinkiin. Esityksellisyys vakiintui käsikirjoitetun kävelyn muotoon. Upotimme reitin varrelle tiedollisia osuuksia, esimerkiksi opastuksen asemakaavan lukemisesta ja kaavakartan vaikutuksen havainnoinnista esityksen konkreettisessa ympäristössä. Herättelimme näkemisen lisäksi kaupunkitilan tietoista kokemista muillakin aisteilla ja oman kehon tunnustelua paikoissa. Viritimme osallistuja muutoksen teemaan. Johdatimme kuvittelemaan ja eläytymään mahdollisia tulevaisuuksia.

Jotkin esityksen rakensimme niin, että ne kannustivat muodostamaan omaa mielipidettä asemakaavoituksen kohteeksi tulevasta alueesta. Useampi esitys kuitenkin keskittyi nimenomaan muutoksen tajuamiseen: on jo olemassa ajatuksia, jotka tulevat varmasti muuttamaan tätä paikkaa, mutta muutos voi vielä tapahtua hyvin monella eri tavalla, ja hyvin erilaisiin lopputuloksiin päätyen.

Mielestäni pystyimme *Työmaa*-teoksissa esittämään taiteen keinoin esimerkiksi, kuinka suuri on juuri tässä maastossa tietty kerrosneliömetrimäärä, millaista tiheyttä ja korkeutta se merkitsisi – ja minkä kaiken nyt olevan katoamista se voisi tarkoittaa. Tai millaisia ihmiskehon asentoja paikan kaavoitus liiketoiminta-alueeksi, asuinalueeksi tai palveluiden alueeksi tarkoittaisi. Mielestäni onnistuimme antamaan mahdollisuuden muutosta koskevalle tunteiden tunnustelulle niin, ettemme työntäneet omaa valmista asennettamme koettavaksi. Sillä ei muutos ole luonteeltaan paha. Se on väistämätön. Ja silti, vaikka muutos olisi kuinka tarpeellinen ja hyvä, tarkoittaa se aina jonkin katoamista.

Työmaa-projektissa tehdyt havainnot siitä, että taiteellisissa tilaisuuksissa ilmeni tietoa ja kokemuksia, jotka mielestämme olivat olennaisia, mutta eivät osa nykyistä muodollista kaupunkisuunnittelun prosessia, johtivat Rovaniemen ja Kemin kaupunkien kanssa toteutettuun esiselvityshankkeeseen *Taide ja kaupunkisuunnittelu (TjKs)* vuonna 2023.¹ Siinä joukkoomme liittyi kuva- ja ympäristötaiteilija Miia Kettunen. Piste Kollektiivin suunnittelija Laura Rekilä oli antanut tuotannollista tukea jo *Työmaille*, ja *TjKs*-hankkeessa myös hän toi ajatuksiaan keskusteluun. Toteutimme hankkeessa muun muassa neljä taiteellista kokeilua kumppanikaupunkien valitsemissa

1. *Taide ja kaupunkisuunnittelu* -hanke. <https://www.pistekollektiivi.fi/hankkeet/taide-ja-kaupunkisuunnittelu-2023/>.

paikoissa (Kemi) tai niiden valitsemista ilmiöistä (Rovaniemi).

Väitteemme oli, että taiteen menetelmät voivat mahdollistaa erilaiset kokemisen, kuulemisen ja ilmaisemisen tavat myös kaupunkisuunnittelun kontekstissa, ja että nämä voisivat rikastaa suunnittelua. Kaupunki on ihmisten suurista ja pienistä päätöksistä syntyvä luomus, joka kohtaa luonnonvoimat ja monilajisten asukkaidensa tahdon.

Pohjoismainen kaupunkisuunnittelu on tietoisien, demokraattisten päätösten tekemistä kaupungin muovaamiseksi tulevaisuutta varten. Kun tehdään suunnitelmia ja päätöksiä paikasta, ja etenkin kun näillä pyritään tavoittelemaan inhimillistä kokemusta (kaupunkien asuin-, oleskelu- ja virkistysalueet), on mielestäni hulluutta tehdä päätöksiä vain abstraktin ajattelun pohjalta, ilman kokemista itse ja yhdessä. Asiantuntijuuteen perustuvassa nykyajassa, vain aivoilla ajatellessamme helposti teoretisoimme ja stereotypisoimme kokemusta ja siihen vaikuttavia mekanismeja. Entä sää? Entä vaihtelunhalu? Entä jännitys? Entä sosiaalinen kokemus?

Maaritin ehdotuksesta nostimme Kemin kävelykadulle pakettiauton perästä nojatuoleja ja pienen kirjaston. Osallistujien kanssa yhdessä kalustimme kadulle hetkeksi olohuoneen, jossa keskustelimme kaupungista kaupungissa, kadusta kadulla. Samanaikaisesti pilvet virtasivat yllämme, kenkiemme alla kierähtelivät

hiekanjyväset ja ehkä oli vähän viileää. Kirjat tarjosivat assosiaatioita. Emme olleet samaa tai eri mieltä, kun pohdimme oleilua kaupungissa, kaupunkitilaa, joka kannustaisi oleiluun. Miksi olisi taiteen yksinoikeus tehdä jotain odottamatonta?

Odotimme Sebastianin kanssa merellisessä myrskytuulella uskaltautuuko kukaan viimeiseen *Mitä seuraavaksi Pajarinranta?* -työpajaan Kemissä. Ketään ei tullut. Aiemmissä toteutuksissa olimme kuitenkin saaneet nauttia aurinkoisista syyspäivistä. Olimme kulkeneet yhdessä muuttuvaksi aiotun alueen ympäri tunnustellen sen nykyistä luonnetta, hahmotelleet paikalta löytyvin materiaalein Pajarinrannan asemaa Kemin kokonaishahmossa. Lopuksi piirsimme alueen kartan köysillä hiekkakentälle, ja asettamalla kehomme tuolle kartalle kerroimme toisillemme millaisia hyviä asioita paikassa voisi olla ja miten ne liittyisivät toisiinsa.

Kokeilimme tätä Sebastianin muotoilemaa kysymisen ja ilmaisemisen tapaa myös toisessa yhteydessä, ja molemmat kokemukset olivat onnistuneita: kaikki osallistujat ottivat vuoronsa, eikä heidän kiinnostuksensa kohdistunut vain oman näkemyksen esille tuontiin ja argumentointiin vaan myös muiden kokemuksiin ja näkemyksiin. Tilanteet olivat vapauttavalla tavalla leikkisiä ja silti keskusteltavan asian ytimessä.

Rovaniemen Korkalovaarassa Maarit johdatti paikalle saapuneen osallistujan lähimetsään

nojailemaan, oleilemaan. Tämän jälkeen osallistuja sai kuunnella tiedollisen ääniteoksen kaupunkirakenteen tiivistämisestä katsellen samalla kaupunginosan tyypillisiä kerrostaloja ja lähimetsikköä. Miian kanssa osallistuja osallistui installaation rakentamiseen ripustamalla valitsemansa vaatteiden metsiköstä löytyneeseen suureen pyykkitelineeseen. Lopuksi hän vastasi kaupunkiluontoa ja Korkalovaaraa koskeviin väitteisiin kirjoittamalla käsin ruutuvihkoon. Samalla tarjoutui mahdollisuus lukea aiempien osallistujien vastauksia väitteisiin. *Entä metsä vaaralla* -työpajassa oli useita eri tavoin aiheeseen virittäviä elementtejä. Työpajan aiheena oli ilmiö, johon Rovaniemen tulee ottaa kantaa ja muodostaa strateginen lähestymistapa. Kyse ei ollut nimenomaan tämän metsikön tai tämän kaupunginosan tulevaisuudesta, silti juuri tämä metsikkö ja tämä asuinalue konkretisoivat kysymyksen.

Kuopion *Työmaa*-teoksessa ja useimmissa *TjKs*-työpajoissa kaupunkisuunnittelijat halusivat kokea oman työnsä taiteellisen käsittelyn yhdessä osallistujien kanssa. Jaetun kokemuksen jälkeen heillä vaikutti olevan positiivinen käsitys taiteen menetelmien vaikuttamistavasta ja potentiaalista. Keskustelun jatkaminen muiden osallistujien kanssa yhteisen kokemuksen jälkeen oli käsittääksemme mielekästä.

Tämä olisikin yksi keskeisistä huomioistamme: taiteilija voi luoda tilanteen, jossa kertyy erityistä ymmärrystä, mutta miten välittää tuo ymmärrys tilanteesta suunnitteluprosessiin?

Kuka sen tulkitsee, ja millaista olisi eettisesti kestävä tulkinta? Kun kaupunkisuunnittelija osallistui itse taiteen keinoilla järjestettyyn tilanteeseen, ei väliin tarvittu erillistä tulkitsijaa. Näin suunnittelijasta tuli tulkitsija suhteessa päätöksentekoon. Joku huomauttikin, että tällainen jaetun kokemuksen tilaisuus olisi mielekästä myös poliittisen päätöksenteon yhteydessä. Kiinnostuin!

Pohjoisen taiteilija

Tuomas Korkalo

Kirjoitukseni tarkastelee lappilaisten ja pohjoissuomalaisten taiteilijoiden kokemuksia taiteilijuudesta ja toimijuudesta harvaan asutussa Lapissa. Millä tavoin pohjoisuus näkyy taiteessa? Määrittäykö taiteilijaidentiteetti lappilaiseksi, suomalaiseksi, eurooppalaiseksi vai globaaliksi?

Pohjoista markkinoidaan matkailijoille eksoottisena seutuna, jonka asukkina myös lappilainen taiteilija saattaa saada myyttisen hehkua. Onko pohjoinen taiteilijuus vain taidehistorian avulla romantisoitu mielikuva? Millä tavoin taiteilijat itse osallistuvat tämän myytin ylläpitämiseen?

Aineistoni koostuu kahdesta lehtiartikkelista, omaelämäkerrallisesta pohdinnasta ja 27 anonymistä vastauksesta, jotka on kerätty kyselylomakkeella kolmen lappilaisen taiteilijayhdistyksen jäseniltä. Tarkastelun kohteena ovat paikallisuuden, maantieteellisen etäisyyden, yhteisön ja luonnon merkitys taiteilijan identiteetille ja toimijuudelle. Vastauksissa korostuvat erityisesti luontosuhde, alueellinen identiteetti sekä eristyneisyyden ja rakenteellisen tuen puutteen tuomat haasteet.

Pohjoisen erityispiirteet – kuten harva asutus, pitkät välimatkat ja vahva luontosuhde – tarjoavat taiteelliselle työskentelylle mahdollisuuksia ja asettavat sille rajoitteita. Ne

rakentavat myös erityistä taiteilijaidentiteettiä, joka kytkeytyy fyysiseen ympäristöön ja kulttuurisiin merkityksiin. Kyselyaineiston avulla pyrin selvittämään, miten taiteilijat itse kokevat asemansa ja toimintaympäristönsä Lapissa. Kyselyn tulokset olen jaotellut neljään eri teemaan:

- Identiteetti ja juuret
- Luonto ja maisema innoittajana
- Toimijuuden edellytykset ja rajat
- Paikallisuus taiteessa ja ristiriitaiset kokemukset kentän toiminnasta

Olen lappilainen! – Identiteetti ja juuret

Kyselyn mukaan lappilaiset taiteilijat kokivat pohjoisuuden ja paikallisuuden voimakkaina identiteettiä rakentavina tekijöinä. Luonto, vuodenaikojen rytmi ja alueellinen perintö heijastuivat taiteen sisältöön ja estetiikkaan. Berliinistä Rovaniemelle paluumuuttanut Eemil Karila kuvaa suhdettaan pohjoiseen luontoon näin:

...se (luontosuhde) on pohjoisen ihmisissä syvällä sisällä; sitä voi yrittää vältellä suurissa kaupungeissa mutta ei loputtomiin.¹

Kyselyvastauksissa pohjoinen luonto nousi tärkeäksi inspiraation ja merkityksen lähteeksi. Luonnon läheisyys ei ollut vain visuaalinen

1. Mila Pentti. "Lapsiperheen koti Alvar Aallon piirtämässä lämpökeskuksessa," *Meillä kotona* 26.2.2025, <https://www.meillakotona.fi/artikkelit/koti-alvar-aallon-piirtamassa-lampokeskuksessa>.

innoite, vaan moni vastaajista kuvasi sen vaikuttavan syvällisesti koko taiteelliseen prosessiin – aisteihin, ajatteluun ja olemisen tapaan. Metsät, joet, eläimet, valo, hiljaisuus ja vuodenkierron rytmi toistuivat kuvauksissa elementteinä, jotka määrittivät niin työskentelyolosuhteita kuin sisällöllisiä teemoja. Useat taiteilijat kokivat luonnon olevan läsnä teoksissa jopa silloin, kun sitä ei kuvata suoraan. Se näkyy väreinä, muotoina, struktuureina ja tunnelmina. Vastausten perusteella luonnon läheisyys nähtiin voimavarana – rauhan, keskittymisen ja aistikokemuksen lähteenä.

Luonto nähtiin myös osana kulttuurista kerrontaa. Luontomielikuvat liitettiin alueelliseen identiteettiin, mutta myös ulkopuolelta katsottuun romantisoituun kuvaan Lapista. Tässä suhteessa luonto toimii paitsi sisäisenä innoittajana, myös ulkoisena toiveena, johon pohjoisessa työskentelevän taiteilijan odotetaan vastaavan – halusi hän sitä tai ei. Vastauksissa toistuivat varsin romanttiset kuvat pohjoisen luonnosta ja sen osana olemisesta:

*Ympärillä oleva luonto ja koko
asuinympäristö vaikuttavat ja antavat pohjan
maalauksilleni. Ne vaikuttavat töihin,
vaikken niitä tietoisesti edes maalaa töihini.*

Moni vastaaja koki luonnon ja ympäristön ateljeenaan:

*Luonnon läheisyys on kaikista tärkein.
Suoraan pihalta voi mennä metsään, aistia*

*kaiken täysillä. Nähdä, kuulla, haistaa,
maistaa. Kaikki aistit valppaina.*

*Lappi on minulle kuin iso taiteilijan ateljee,
jossa on aina inspiraatiota.*

Myös saamelaisuus loi vastausten perusteella syvää yhteyttä luontoon:

*Pohjoisen, Lapin, saamelaisen taiteilijan
oleminen tarkoittaa luomista syvästä
yhteydestä luontoon, muistiin ja
hiljaisuuteen.*

Toimijana pohjoisessa – edellytyksiä ja rajoja

Kokemus pohjoisessa toimimisesta koettiin pääsääntöisesti kaksijakoisena. Yhtäältä se tarjosi luonnonläheistä rauhaa, inspiraatiota ja vapautta, mutta toisaalta altisti myös syrjäytymiselle ja rakenteelliselle näkymättömyydelle. Resurssien nähtiin jakautuvan epätasaisesti.

Monet vastaajista kokivat pohjoisessa työskentelyn tarjoavan ainutlaatuisen mahdollisuuden häiriöttömään, keskittyneeseen ja luonnonläheiseen työskentelyyn. Eristäytyneisyys ei ollut kaikille ongelma, vaan se koettiin pikemminkin voimavaraksi. Teknologian mahdollistama yhteys maailmaan nähtiin myös tärkeänä: internet mahdollistaa verkostot ja työskentelyn kansainvälisesti ilman etelään muuttamisen vaadetta.

Toisaalta toimijuus pohjoisessa näyttäytyi monille hauraana. Etäisyys keskuksista ja korkeat näyttely- ja kuljetuskustannukset vaikeuttavat verkostoitumista ja osallistumista näyttelyihin ja valtakunnalliseen toimintaan. Apurahojen ja näkyvyyden keskittyminen etelään koettiin epäoikeudenmukaisena. Yhteisöllisyyden kokemus vaihteli myös suuresti – osalle se oli vahvuus, toisille pohjoisen ”taidepiirit” tuntuivat sulkeutuneilta tai kilpailuhenkisiltä.

Kyselyssä lappilaisuus ilmeni pääosin alueellisena ja kulttuurisena identiteettinä, johon liittyi voimakas luontosuhde, suullinen perinne ja selviytymisen eetos. Lappilaisuus koettiin usein ylpeyden aiheena, mutta siihen suhtauduttiin myös kriittisesti ja pohdiskelevasti:

Lappilaisuus merkitsee minulle juuria ja identiteettiä.

Lappilaisuus on tarinankerrontaa, selviytymistä, huumoria – vaikka ei omistaisi mitään, jutut ovat ainakin hyvät.

Saamelaisuus nähtiin omana, erillisenä kulttuurisena kokonaisuutena, jota osa vastaajista tarkasteli ulkopuolelta, mutta arvostavasti:

En ole saamelainen, mutta saamelaisuus on rikkaus, joka täällä on.

Saamelaisena oleminen tarkoittaa puun kaarnan tuntemista, poronkarvan hengittämistä...

Lappilaisuus ilmeni monelle taiteilijalle identiteetin ja kulttuurisen perinteen lähteenä. Saamelaisuus puolestaan ymmärrettiin kulttuurisesti erityisenä ja arvokkaana, mutta toisinaan myös etäisenä ja vaikeasti lähestyttävänä. Osa taiteilijoista koki jäävänsä näiden identiteettien väliin.

Paikallisuutta ja ristiriitoja

Vastausten perusteella paikallisuus taiteessa näyttäytyy vahvana mutta monimerkityksisenä ilmiönä. Paikallisuus ei ole taiteilijoille ainoastaan maantieteellinen tai kulttuurinen viitekehys, vaan monesti myös sisäinen lähtökohta ja väistämätön osa taiteellista ilmaisua. Useat vastaajat kertoivat, että pohjoisuus ja paikallisuus näkyvät heidän teoksissaan tavalla taikka toisella – usein maisemien, värien, eläinten tai luonnon kiertokulun kautta. Toisille paikallisuus oli tietoista paikkasidonnaisuutta, toisille abstrakti mielenmaisema tai symbolinen kehys. Jotkut taiteilijat halusivat tietoisesti murtaa odotuksia siitä, että pohjoisessa tehtävän taiteen täytyisi käsitellä pohjoista:

Aiheeni eivät välttämättä koskaan ole suoraan sidonnaisia paikallisuuteen – ihmiset ovat ihmisiä kaikkialla.

Olen ulkopuolinen Lapin taiteilijaseuran teemoittamissa näyttelyissä, joissa pohjoisuuden pitäisi aina näkyä.

Paikallisuuteen liitettiin myös ristiriitaisia kokemuksia taidekentän toiminnasta Lapissa, erityisesti koskien instituutioiden valintoja, tunnustuksen jakautumisesta ja taiteellisen vapauden rajoja. Paikallisten taideauktori-teettien – erityisesti taidemuseoiden, gallerioiden ja apurahatahojen – toimintaa kohtaan esitettiin paljon kritiikkiä. Useat kokivat, että kapea-alaiset valinnat, sisäpiirit ja konservatiiviset linjat rajoittavat taiteellista toimijuutta.

Tuntuu, että täällä nostetaan aina samat nimet – uusien tekijöiden on todella vaikea päästä mukaan.

Paikalliset instituutiot suosivat klassista tekemistä eivätkä tunnista nykytaiteen arvoa.

Näyttelymahdollisuudet ovat suppeita ja pääsy niihin perustuu henkilökohtaisiin suhteisiin.

Toisaalta osa vastaajista koki kentän lämpimänä ja yhteisöllisenä, mutta kokemus ei ollut jaettu:

Olen saanut kannustusta ja löytänyt ystäviä taiteen kautta.

Toimintaa olisi, jos tietää missä ja keneltä kysyä.

Ristiriita syntyy juuri tästä – yhteisöllisyyden ja sulkeutuneisuuden, kannustuksen ja torjunnan rinnakkaisuudesta. Useampi vastaaja mainitsi olevansa aktiivinen omien verkostojen rakentamisessa, koska muu tuki puuttuu.

Lopuksi

Kyselyn tulokset osoittavat, että pohjoisessa taiteilijuus on yhtä aikaa palkitsevaa ja kuormittavaa. Taiteilijat arvostavat omaehtoista tilaa ja yhteyttä luontoon, mutta kokevat myös rakenteellista yksinäisyyttä ja tukien epätasa-arvoista jakautumista. Paikallisuus ei ole yksiselitteinen voimavara: se voi tukea identiteettiä mutta myös eristää. Pohjoisen taiteilijuuden ymmärtäminen vaatii sekä alueellista herkkyyttä että kriittistä tarkastelua kulttuuripolitiikan rakenteisiin. Oma taiteilijan tarinani ei ole yleistettävissä, mutta tarjoaa yhden näkökulman pohjoisessa toimimisen ehtoihin.

Olen syntynyt Rovaniemellä ja työskennellyt täällä paluumuuttajana vuodesta 2008 alkaen. Sitä ennen asuin eri puolilla Suomea ja kävin taidekouluni Imatralla. Noin kymmenen vuoden etelässä asumisen jälkeen pohjoinen kotiseutu alkoi jälleen kutsua. Tänne vetivät vanhemmat, ystävät ja kollegat. Rovaniemen virkeä taide-elämä näyttäytyi helposti lähestyttävänä, ja paluumuutto sujui vaivattomasti. Toimintani käynnistyi, vaikka vaatikin usean vuoden intensiivisen työskentelyn ja lukemattomia kielteisiä apurahapäätöksiä sekä hylättyjä näyttelyehdotuksia. Kohtuuhintainen ja toimiva työhuone sitoi minut vahvemmin pohjoiseen, vaikka veri on aina vetänyt maailmalle.

Koen, ettei pohjoisessa asuminen ole ollut este valtakunnalliselle tai kansainväliselle toiminnalleni, vaan päinvastoin – se on

jopa vahvistanut sitä. Lappilaisen taiteilijan identiteetti ja sen ilmeneminen minussa ja työssäni on mietityttänyt minua aina, ja toimi myös tämän kirjoituksen lähtökohtana. Olen pohtinut, kuinka se näkyy työssäni – erityisesti, kun työskentelyni perustuu ennemmin 1900-luvun alun taiteen abstraktiin muotokieleeseen ja fantasia-arkkitehtuuriin kuin pohjoiseen luontoon tai identiteettiin. Pelikenttäni on mieluummin universaali kuin alueellinen.

Olen huomannut kansainvälisessä kontekstissa lappilaisuuden tuovan taiteilijuuteeni kiinnostavaa lisäarvoa. Olen lappilainen kuvataiteilija, joka kokee pohjoisen ennen kaikkea mahdollistajana sekä koti- ja työskentelypaikkana – ei niinkään vahvana identiteetin muodostajana. Rakastan luontoa kaikkialla, olipa kyseessä Vätsärin erämaa Inarissa, Rabin saari Kroatiassa tai Englannin maaseutu.

Kirjoitukseni alussa viittasin Eemil Karilan haastatteluun *Meillä kotona* -lehdessä, jossa hän puhui pohjoisen ihmisen sisäsyntyisestä luontosuhteesta. Jään pohtimaan: olisiko oma luontosuhteeni pohjoiseen vahvempi, jos olisin saanut ikävöidä sitä etäämpää ja pidempään, kuten Karila teki? Etäisyyden tuoma kaipuu toi hänet 13 vuoden jälkeen takaisin kotiseudulleen.²

2. Veera Vasara, "Kotiinpaluun aika - Rovaniemelle paluumuuttanut Eemil Karila huomasi suurkaupungissa kaipaavansa luontoa," *Lapin Kansan* 14.4.2021, <https://www.lapinkansa.fi/kotiinpaluun-aika-rovaniemelle-paluumuuttanut-eemi/3519475>.

Kirjoittajat

Jenni Hakovirta on saamelainen arkkitehti ja väitöskirjatutkija, joka tekee väitöskirjatutkimusta saamelaisesta ja alkuperäiskansa-arkkitehtuurista Giellagas-instituutissa Oulun yliopistossa. Hän asuu ja työskentelee Inarissa.

Teemu Loikkanen on sosiologian tutkija Lapin yliopistossa ja asuu Helsingissä toimien siellä myös Puistokatu 4 -yhteisön tutkijajäsenenä. Hän on tutkinut infrastruktuureja yhteiskunnallisina ilmiöinä ja kehitellyt valmistumassa olevassa väitöskirjassaan jätekansalaisuuden käsitettä.

Tuomas Korkalo asuu ja työskentelee Rovaniemellä. Hän on pitänyt yksityisnäyttelyitä kotimaan lisäksi mm. Lontoossa, Roomassa ja Nürnbergissä ja osallistunut ryhmänäyttelyihin mm. Etelä-Koreassa, Perussa, Saksassa ja Englannissa. Korkalon teoksia on mm. Kansallisgallerian, Rovaniemen taidemuseon, Aineen taidemuseon, Kemin taidemuseon ja Gösta Serlachiuksen nykytaiteen kokoelmissa. Parhailleen hän toimii taideasiantuntijana Taiken julkisen taiteen asiantuntijapalveluissa.

Aleksi Lohtaja on Helsingissä asuva yhteiskuntatieteiden tohtori, kirjoittaja, tutkija ja kriitikko, joka työskentelee Arkkitehtuurin tiedotuskeskus Archinfossa arkkitehtuuri- ja kulttuuripolitiikkaan keskittyvänä yhteiskunnallisen vaikuttamisen asiantuntijana. Hän on tutkinut visuaalisen politiikkaa, arkkitehtuurin yhteiskunnallisia vaikutuksia ja kulttuuripolitiikan teoriaa.

Ilona Mettiäinen on yhteiskuntatieteellinen ympäristötutkija, joka työskentelee tutkijana Lapin yliopiston Arktisessa keskuksessa. Hän on tutkinut arktisten paikallis- ja alkuperäiskansayhteisöjen ja luonnontieteilijöiden kanssa ilmastonmuutoksen strategisia ratkaisuja. Hän on kotoisin napapiirin pohjoispuolelta ja asuu Rovaniemellä.

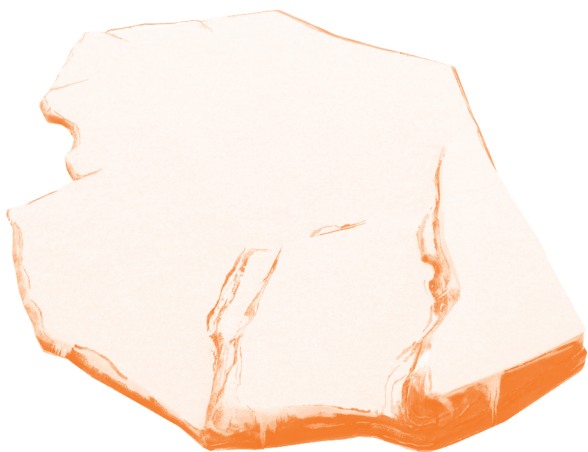
Liisa Ryynänen on rovaniemeläistaustainen Helsingissä asuva kuvataiteilija ja Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulusta valmistunut arkkitehti, joka on opiskellut myös käytännöllistä filosofiaa Helsingin yliopistossa. Hän työskentelee pääasiassa paikkasidonnaisten installaatioiden ja veistosten parissa ja liittää työhönsä usein havainnoivaa arkkitehtonista kenttätutkimusta.

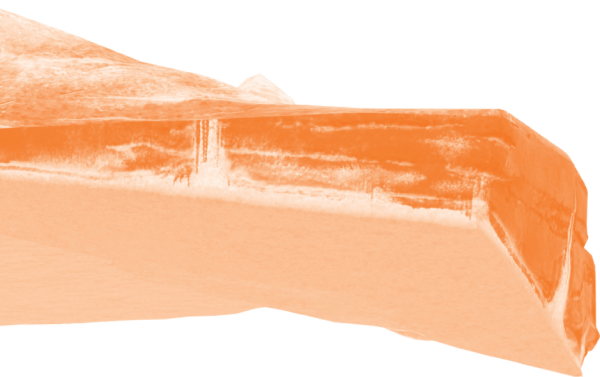
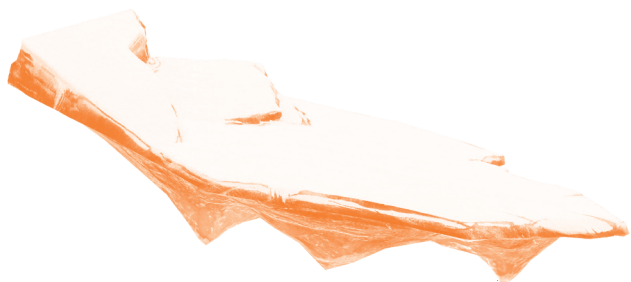
Mika Savela on arkkitehti ja filosofian tohtori. Hän on työskennellyt laaja-alaisesti arkkitehtuurin, taiteen ja kulttuurin kentällä, muun muassa tutkijana ja kuraattorina niin kotimaassa kuin myös kansainvälisesti. Hän on syntynyt Hämeessä, varttunut Kymenlaaksossa ja asuu nykyisin Helsingissä ja Tammisaarella.

Janne Säynäjäkangas on yhteiskuntatieteiden tohtori, joka on tutkinut väitöskirjassaan resurssisuhteiden poliittista ontologiaa. Hän työskentelee tutkijana Itä-Suomen yliopistossa Koneen Säätiön rahoittamassa hankkeessa *Kuitupuuplantaasien perintö: metsätalouden ontologinen politiikka*. Hän asuu Kuopiossa ja on kotoisin Peräpohjolasta.

Soile Veijola on matkailun kulttuurintutkimuksen professori Lapin yliopistossa. Hän on tutkinut mm. liikuntakulttuuria, suomalaisten lomamatkailua, matkailua uutena työnä, ja matkailun vastuullista suunnittelua. Hän on kotoisin Perämeren rannalta ja asuu nykyisin Rovaniemellä ja Jyväskylässä.

Riikka Vuorenmaa on Rovaniemellä asuva taiteilija ja valosuunnittelija, joka tekee väitöskirjaa Oulun yliopistossa. Hänen tutkimuksensa käsittelevät paikkasidonnaisuutta, tilasuunnittelua ja interventiota ja hänen taiteellinen kiinnostuksensa kohdistuu ihmisasutuksen rajamaastoon, yhteisöiden ympäristösuhteisiin ja kaupunkipimeään.

JULKAISIJAT

Archinfo
Hämeentie 19 A
00500 Helsinki

Taiteen edistämiskeskus
PL 1001
00531 Helsinki

TOIMITUS

Aleksi Lohtaja, Mika Savela,
Tuomas Korkalo ja Soile Veijola

KIRJOITTAJAT

Jenni Hakovirta, Tuomas Korkalo, Aleksi Lohtaja,
Teemu Loikkanen, Ilona Mettiäinen, Liisa
Ryynänen, Mika Savela, Janne Säynäjäkangas,
Soile Veijola ja Riikka Vuorenmaa

VALOKUVAT (S. 122-139)

Liisa Ryynänen

ULKOASU

Mika Savela

PAINOPIIKKA

Picaset Oy

2025 © Archinfo & Taiteen edistämiskeskus

ISBN 978-952-65867-0-0 (pehmeäkantinen)
ISBN 978-952-65867-1-7 (PDF)

Arktiset luonnonresurssit ja kaivosteollisuuden tarvitsemat kriittiset mineraalit, lämpenevän ilmaston työntövoima, Naton tukikohdat muuttuneessa turvallisuustilanteessa, kasvava turismi laajenevine matkailupalveluineen – pohjoiseen on jälleen tunkua.

Pohjoiset paikallisuudet -kirjoituskokoelma tarjoaa ajankohtaisia puheenvuoroja pohjoisuudesta arkkitehtuurin, taiteen, tieteen ja luontoympäristöjen välisten suhteiden näkökulmista. Pohjoista muovaavat poliittiset, taloudelliset ja ekologiset voimat. Samalla se koostuu kulttuurisesti rakentuneista, asutuista ja eletyistä paikoista ja paikkojen välisistä suhteista. Omia ja yhteisiä tulevaisuuksia visioidaan pohjoisessa monin eri keinoin ja päämäärin.